

**ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ
СТУДЕНЧЕСКОЕ НАУЧНОЕ ОБЩЕСТВО
STUDENT SCIENTIFIC SOCIETY**

**ԵՀՀ ՈՒԳՀ ՀԱՆԴԵՍ
ЖУРНАЛ CHO EYA
YHU SSS JOURNAL**

2021

ԵՀՀ Էլիքրատ – Эл Издание EYA - YHU E Edition

2021

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈԼԵԳԻԱ

Պրոֆ. Մ. Աբրահամյան

Պրոֆ. Հ. Վահրամյան

Պրոֆ. Հ. Պետրոսյան

Պրոֆ. Հ. Սաֆարյան

Դոց. Գ. Գևորգյան

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Проф. М. Абрамян

Проф. А. Ваградян

Проф. Г. Петросян

Проф. Г. Сафарян

доц. Г. Геворгян

EDITORIAL COUNCIL

Prof. M. Abrahamyan

Prof. H. Vahradyan

Prof. H. Petrosyan

Prof. H. Safaryan

Associate Prof. G. Gevorgyan

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

V.L. Andarinathan, sv Sh. Hakobyan - THE INFLUENCE OF SELENIUM ON DIFFERENT MICROORGANISMS

V.L. Andarinathan, sv Sh. Hakobyan - THE POSSIBLE PROTECTIVE EFFECT OF ORGANOSELENIUM COMPOUNDS ON THE VIABILITY OF DIFFERENT MICROORGANISMS

Navneet Arora, sv Sh. Hakobyan - THE EFFECT OF ORGANOSELENIUM COMPOUNDS ON THE VIA-BILITY OF DIFFERENT MICROORGANISMS

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ և ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ա.Մարգարյան (4-րդ կուրս) - ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ՝ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾ-ԸՆԹԱՑԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐ

Կ. Ղազարյան (2-րդ կուրս) - ՍԹՐԵՍԱԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՖՐՈՒՍ-ՐԱՑՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿՆԵՐԻ ՀԱՅՏՈՐՈՇՈՒՄԸ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ԽՍԲԵՐՈՒՄ

Լ.Անդրոկյան (2-րդ կուրս)- ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՄԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԻ ԲՆԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՇԵՇՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՏԻՊԵՐԸ

Մ. Սարգսյան (2-րդ կուրս)- ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՎԱԽԵՐԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒ-ԹՅՈՒՆՆԵՐԸ և ԲԱՑԱՀԱՅՏՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

K.L. Khugoyan (4-th course) - THE SENTENCE: TYPES OF SENTENCES

R. Chobanyan - ENGLISH AND AMERICAN IDIOMS, SET EXPRESSIONS AND THEIR EQUIVALENTS IN THE ARMENIAN LANGUAGE

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Ակոյան, գղ Գ. Գևորգյան - ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ՀԱՅ ՀԱՆՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Կ. Մանուկյան, գղ Լ. Մկրտչյան - ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԴԵՐԸ ՀԱՆՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Լ. Զրադյան, գղ Ա.Ս. Հարությունյան - ՉԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Ա. Հակոբյան, Ս. Թորոսյան, գղ Ա.Ավագյան - ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՄԵԾ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ (BIG DATA) ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Ա. Թերզյան, գղ Գ. Գևորգյան - ԱՆՁՆԱԿԱԶՄԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ

ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Մ. Հախվերդյան, գղ Լ. Մալխասյան - ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Կ. Առաքելյան, գղ Ռ. Սիրունյան - ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ. ԾԱԳՄԱՆ ՈՒ ԼՈՒԾԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒՅՈՒՆՆԵՐ

THE INFLUENCE OF SELENIUM ON DIFFERENT MICROORGANISMS

¹V. L. Pandarinathan, ^{1,2}Shoghik Hakobyan¹Yerevan Haybusak University, ²Yerevan State University

Abstract: Selenium has anti-cancer activity, inorganic selenium supplements stimulate the production of prostaglandins, and they exert a stimulating effect on the immune system. Considering the important role of selenium for the organisms, and its engagement in the structure of different therapeutic agents, we fulfilled the investigations related to the effect of pure selenium and selenium-tablets on the viability of different microorganisms.

Keywords: Selenium, microorganisms

Introduction

Berzelius discovered selenium in 1817, and in 1957, Schwartz and Foltz discovered that selenium is a main trace element in the process of preventing rat liver necrosis. In 1973, it was discovered that it is present in the form of selenocysteine in the structure of glutathione peroxidase. These discoveries formed the basis to develop effective methods for the biosynthesis of selenium containing compounds [1].

In nature, inorganic selenium is in the form of selenides, selenites or selenates, whereas organic selenium mainly exist in air, soil plants as nonpermanent derivatives: methylselenides, trimethylselenium ions and selenium amino acids (selenamethionine, methylseleniumcysteine), selenopeptides and selenium proteins [2].

Role of selenium in the immune system

Selenium supplements have stimulating effect on the immune system, they enhance the proliferation of activated T cells and the activity of “natural killer” cells. Selenium also participates in differentiation of CD4+ T cells to Th1 helper type, which is required in expression of antiviral and anticancer immunity [3].

Anticancer and cancer preventing activity

Cancer cells are characterized by the production of reactive oxygen species in large quantities, which creates a constant level of oxidative stress. Both inorganic and organic forms of selenium compounds have anticancer activity, for example sodium selenite (Na_2SeO_3) has toxic effect on cells, due to accumulation of reactive forms. This experiment was performed on different cancer lines [4].

Selenium toxicity

In addition to the benefits of selenium, many years it has been known for its toxicity. Chronic selenium poisoning in humans leads to selenosis, which is characterized by skin rash, hair loss, disfunction of gastrointestinal system and abnormal activity of nervous system. High amounts of selenium in the food were accompanied with reduced amount of thyroid hormone and liver toxicity. The people who are in an environment with selenium dioxide, can be formed allergy, which is accompanied with swelling of eyelids and redness. The most common sign of selenium poisoning is feeling of garlic taste in the mouth. That taste is because of dimethylselenium, which is formed by methylation of selenium in liver.

The earliest sign is metallic taste in the mouth. Non-specific signs are also pallor, feeling broken, irritation and dizziness. With diagnostic tests can be determined other indicators such as glutathione peroxidase, malondialdehyde and lipid peroxidation [5].

Materials and methods

It was used a method of diffusion on agar, doing holes on the solid agar. We took yeasts (*Saccharomyces cerevisiae*, *Candida albicans*, *Candida guilliermondi*, *Debary-*

omyces hansenii), gram-positive bacteria (*Bacillus Subtilis* A1, *Staphylococcus aureus* MDC 5233, *Micrococcus luteus* WT, *Bacillus licheniformis*) and gram-negative bacteria (*Pseudomonas aeruginosa*CS, *Escherichia coli* VDCM M-17, *Pseudomonas aeruginosa* GR3, *Salmonella typhimurium* MDC 1754, *Salmonella enterica* K3, *Erwinia aroidea* , *Escherichiacoli* Tag-Pol PUC). After 24 hours there were measured the diameters of growth absence zones.

Results and discussion

Results are shown in table1.

Table 1. The antibacterial and antifungal activity of selenium, which is in medicament, and pure selenium (based on the diameters of growth absence zones (mm))

Test organ-ism	Medicament			Selenium			
	10 µg/ml	5 µg/ml	2,5 µg/ml	10 µg/ml	1 µg/ml	0.2 µg/ml	0.1 µg/ml
<i>S.cerevisiae</i>	3±0.15	16±0.53	-	11±0.31	-	-	-
<i>C. albicans</i>	8.5±0.4 2	-	-	13± 0.37	-	1±0.04	3±0,14
<i>B. subtilis</i>	-	-	-	13 ± 0.3	10±0.1	10±0.5 4	10±0,5 3
<i>St.aureus</i>	-	-	-	-	11±0.3 2	-	-
<i>Er. Aroidea</i>	12±0.36	-	-	22±0,76	>30 ±1.2	19.3 ±0,96	>30 ±1,3

The results of our research work have shown that selenium in the tablet had a suppressive effect at a concentration of 10 µg / ml in the case of yeasts *S. cerevisiae* and *C. albicans*. In ase of bacteria more suppressive effect it hadon *Er. aroidea*. After dilution of the tablet density (5 µg / ml) it had an influence only on the growth of yeast *S.cerevisiae*.

Pure selenium at all densities had a suppressive effect on *Er. aroidea*, *B. subtilis*, and *C. albicans*, moreover a greater impact was recorded for gram-negative bacteria *Er. aroidea*.

Conclusions

We have concluded that selenium tablet in case of less densities did not have any essential influence on the viability of microorganisms.

References

1. Fernández-Lodeiro J., Pinatto-Botelho M.F., Soares-Paulino A.A., Gonçalves A.C., Sousa B.A., Princival C., Dos Santos A.A. Synthesis and biological properties of selenium- and tellurium-containing dyes. *Dyes and Pigments.*, 2014, 110: 28-48.
2. Maseko, T., Callahan, D. L., Dunshea, F. R., Doronila, A., Kolev, S.D. Chemical characterization and speciation oforganic selenium in cultivated selenium-enriched *Agaricus bisporus*. *Food Chemistry.* 2013., 141: 3681–3687.
3. Rayman M.P. Selenium and human health. *Lancet.*, 2012, 379, 1256–68.
4. Tran P., Webster T.J. Nanostructured Selenium for Anti-cancer Orthopedic Applications. *MRS Proceedings.*, 2011, 1095.
5. Некрасов, В.И. Элементный статус лиц вредных и опасных профессий / Л.В. Некрасов, А.В. Скальный. – М.: РОСМЭМ, 2006, 229 с.

ВЛИЯНИЕ СЕЛЕНА НА РАЗЛИЧНЫЕ МИКРООРГАНИЗМЫ

¹В. Л. Пандаринатан, ^{1,2}Шогик Акопян

¹Երևանский университет Айбусак, ²Երևанский госуниверситет

Резюме: Селен обладает противораковой активностью, неорганические селеновые добавки стимулируют выработку простагландинов и оказывают стимулирующее действие на иммунную систему. Учитывая важную роль селена для организмов и его участие в структуре различных терапевтических агентов, мы провели исследования, связанные с влиянием чистого селена и таблеток селена на жизнеспособность различных микроорганизмов.

Вывод - в низких концентрациях таблетки селена не оказывают существенного влияния на жизнеспособность микроорганизмов.

ՍԵԼԵՆԻՈՒՄԻ ԱԶԴԵՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏԱՐԲԵՐ ՄԻԿՐՈՐԳԱՆԻԶՄՆԵՐԻ ՎՐԱ

¹Վ.Լ. Պանդանիրաթան, ^{1,2} Շ. Հակոբյան

¹ Երևանի Հայրուսակ համալսարան, ² Երևանի պետական համալսարան

Ամփոփում. Սելենիումն ունի հակաքաղցկեղային ակտիվություն, սելենի անօրգանական հավելումները խթանում են պրոստագլանդինների արտադրությունը և խթանիչ ազդեցություն են ունենում իմունային համակարգի վրա: Հաշվի առնելով օրգանիզմի համար սելենի կարևոր դերը և նրա պարունակությունը տարբեր բուժական ագենտների կառուցվածքում՝ ուսումնասիրել ենք մաքուր սելենի և սելենային հաբերի ազդեցությունը տարբեր միկրոօրգանիզմների կենսունակության վրա:

Եզրակացրել ենք, որ փոքր խտության դեպքում սելենի հաբերը էական ազդեցություն չունեն միկրոօրգանիզմների կենսունակության վրա:

THE POSSIBLE PROTECTIVE EFFECT OF ORGANOSELENIUM COMPOUNDS ON THE VIABILITY OF DIFFERENT MICROORGANISMS

¹Vikram LaguduvaPandarinathan,

¹Yerevan Haybusak University,

^{1,2}Shoghik Hakobyan

²Saarland University, Germany

Introduction.

Recently a number of new artificial organoselenium compounds have been synthesized, which have been tested as being antimicrobial agents against different microorganisms. We have studied the effect of different concentrations of the artificially synthesized organoselenium compounds on the viability of nematodes *E. coli*, *S. Cerevisiae*, *C. albicans* and *S. feltiae*.

Materials and methods

The bacterial growth was checked at a wavelength of 570 nm and the optimal value of density is in the range of 0.01-0.03. In case of nematodes, the optimal value is the presence of 20-40 nematodes in 10 μ l. After pipetting all control and experimental solutions in 96-well plates the turbidity was measured at 570 nm and incubated at 37 °C and after 24 h it had been measured again. In case of nematodes, the container was kept at room temperature, in the dark and after 24 hours, live and dead nematodes were counted again.

Results and discussion

The most depressing effect on viability of *E. coli* was recorded by E-NS-21 selenoester at densities 62.5 μ M and 125 μ M with a mean of 72.95% and 93.06%, respectively.

The compound E-NS-12 at the concentration of 31.25 μ M had a stimulating effect on cell viability of 17.16%. The most suppressive influence selenoesters have in case of the cells *S.Cerevisiae*, particularly at 125 μ M concentration we have recorded 59.4% for E-NS-12, 49.5% for E-NS-17 and 43.75% for E-NS-21 compounds.

These compounds had a significant effect on the growth of the yeast *Candida albicans*. In the case of this organism, suppressive effect was observed at all densities, leading to almost complete absence of growth. E-NS-16 inhibited yeast growth at all densities; E-NS-17 and E-NS-21 exhibited absolute suppressive effects at densities of 62.5 μ M and 125 μ M. Selenoorganic compounds completely inhibited the activity of *Steinernema feltiae* nematodes.

Summary

Due to obtained results, it can be concluded that artificially synthesized compounds, which contain selenium, can be used for the creation of new drugs preventing the viability of target bacteria with appropriate concentrations.

THE EFFECT OF ORGANOSELENIUM COMPOUNDS ON THE VIABILITY OF DIFFERENT MICROORGANISMS

¹Navneet Arora, ^{1,2}Shoghik Hakobyan

¹Yerevan Haybusak University, ²Saarland University (Germany),

Abstract Recently a number of new artificial organoselenium compounds have been synthesized and because they are less toxic than inorganic compounds, can be used in medicine as antimicrobial agents against different microorganisms. The deficiency of selenium can increase viral infections because of weakened immune system, while selenium has been shown to reduce HIV levels and suppress AIDS. We have studied the effect of different concentrations of artificially synthesized organoselenium compounds on the viability of nematodes, bacteria and yeasts.

Keywords: Organoselenium compounds, microorganisms

Introduction

Selenium enters to food chain due to plants, which are the main source for this microelement in mammals. High amount of selenium exist in breadstuff and nuts. Organic form of selenium exist in animal organisms in form of selenocysteine (Se-Cys), and in plants in form of selenomethionine (Se-Met). The required amount of organic selenium for each person is very low (the organism of 80kg person contains 0.04mg selenium, daily requirement is 50-70mkg).

Deficiency of selenium could be a reason for formation of some diseases, one of which is Keshan's disease. Development of this disease is related to low level of selenium in local soil and food and it is approved that the level of disease is decreasing after taking selenium supplements [1]. The absorption of selenium can be increased if it will be accompanied with additional food, which contains low molecular weight proteins and vitamins (B,C,D). Combination of selenium with vitamin B and vitamin C is used for prevention of cataract and breakdown of yellow spot of eye retina, which are main reasons of disorder of vision and blindness in case of old people. "Selen forte" medicament is combination of different antioxidants – unsaturated fatty acids, carotene, vitamins E and C, fish oil, which provide effectivity against free radicals.

Main group of organoselenium compounds are selenols, more important representative is amino acid selenocysteine. In mammals are found different enzymes, such as glutathione peroxidase, thioredoxine reductase, which contain selenols in their active sites.

Antimicrobial activity

During last years there were designed and tested different derivatives of selenium as antimicrobial factors against different microorganisms and their activity was approved *in vivo* and *in vitro*.

For example ebselen and its derivative ebselen oxide inhibit formation of bilayers and movement in case of *Pseudomonas aeruginosa* [2]. About the mechanism of action of selenoorganic compounds, there is a explanation that they react with free thiol groups of cysteine residue in case of some enzymes, such as thioredoxine reductase. Inhibition of this enzyme leads to the cell death of pathogenic microorganisms which don't have GSH antioxidant system. Examples of such organisms are *H.pylori*, *S. Aureus*, *M.tuberculosis*. Compounds which have seleno group involved in 5 or 6 membered have been shown antibacterial activity against *Staphylococcus aureus*, *Enterococcus faecalis*, *E. coli*, *Pseudomonas aeruginosa* strains and antifungal activity against *Candida albicans* and *Candida tropicalis* [3].

Antiviral activity

Deficiency of selenium can increase viral infections, because of weakened immune system. Some diselenides can inhibit selectively the process of replication of HIV1 and HIV2. The ability of ebselen to react with free cysteines explains its activity against HCV (hepatitis C virus). In the reaction with cysteine in active site, ebselen is able to covalently inhibit viral helicase, which is key enzyme for replication of hepatitis C virus [4].

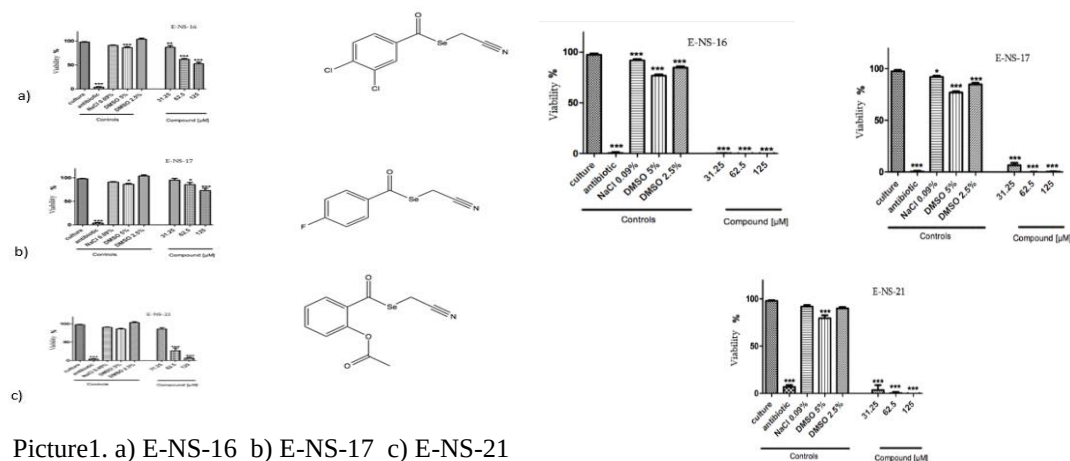
Materials and methods

The activity of artificially synthesized microorganisms was determined by spectrophotometric method. Different groups of microorganisms were used as test organisms: *Escherichia coli*, *Candida albicans*, *Saccharomyces cerevisiae*, nematodes – *Steinernema feltiae*. Bacterial growth was checked at a wavelength of 570nm and the optimal value of density is in the range of 0.01-0.03. In case of nematodes, the optimal value is the presence of 20-40 nematodes in 10 μ l. After pipetting all control and experimental solutions in 96-well plates, turbidity was measured at 570nm wavelength and incubated at 37°C and after 24h, it had been measured again. In case of nematodes, the container was kept at room temperature, in the dark and after 24 hours, live and dead nematodes were counted again.

Based on the values obtained by measuring the periods T_0 and T_{24} , there were prepared sheets in Excel program. Data statistics was developed with Graphpad Prism. One-Way ANOVA (Bonferoni multicomparison test) fulfilled statistical analysis.

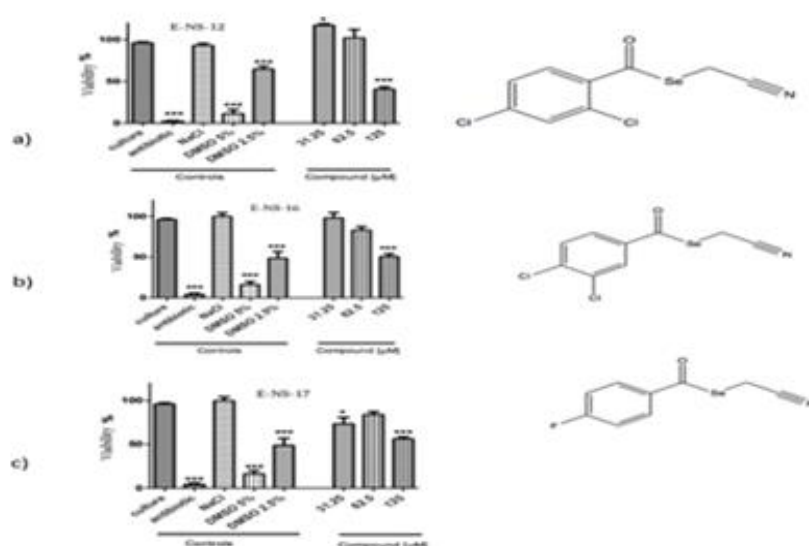
Results and discussion

The most depressing effect on the viability of *E.coli* was recorded by the E-NS-21 selenoester at densities of 62.5 μ M and 125 μ M with a mean of 72.95% and 93.06% respectively. These compounds had significant effect on the growth of the yeast *Candida albicans*. In case of this organism, suppressive effect was observed at all densities, leading to almost complete absence of growth. E-NS-16 inhibited yeast growth at all densities; E-NS-17 and E-NS-21 exhibited absolute suppressive effects at densities of 62.5 μ M and 125 μ M.

Picture1. a) E-NS-16 b) E-NS-17 c) E-NS-21

Effect of compounds with different concentration on viability of *E. coli* (left)

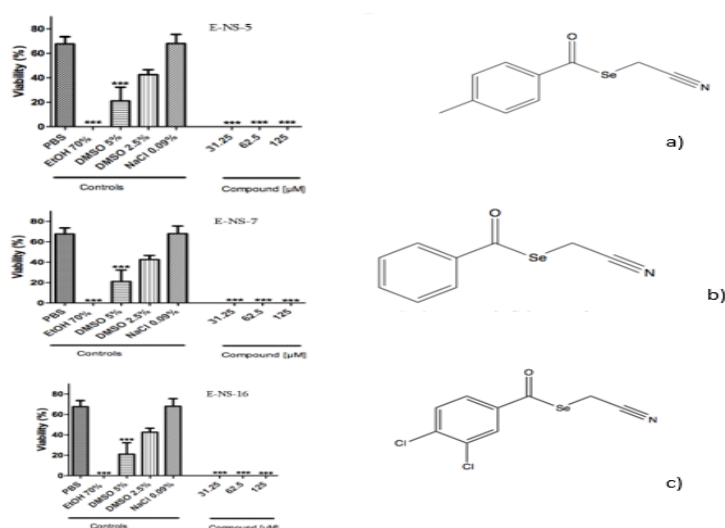

Picture2. a) E-NS-12 b) E-NS-16 c) E-NS-17

Effect of compounds with different concentration on viability of *S. cerevisiae*

The compound E-NS-12 at the concentration 31.25 μM had a stimulating effect on *S. cerevisiae* cells viability of 17.06%. The most suppressive effect selenoesters have in case of the cells of *S. cerevisiae*; particularly at 125- μM concentration, we recorded 59.4% for E-NS-12, 49.5% for E-NS-17 and 43.75% for E-NS-21 compounds.

Selenoorganic compounds completely inhibited the activity of *Steinernema feltiae* nematodes.

Picture3. a) E-NS-5 b) E-NS-7 c) E-NS-16

Effect of compounds with different concentration on viability of *S. feltiae*

Conclusion

Due to results of research, it can be concluded that artificially synthesized compounds, which contain selenium, can be used for the creation of new drugs preventing the viability of target microorganism with appropriate concentrations.

References

1. Yakubov E., Buchfelder M., Eyüpoglu I.Y., Savaskan N.E. Selenium Action in Neuro-Oncology. Biol Trace Elem Res., 2014, 161: 246–254.
2. Lieberman O.J., Orr M.W., Wang Y., Lee V.T. High-throughput screening using the differential radial capillary action of ligand assay identifies ebselen as an inhibitor of diguanylate cyclases. ACS Chem Biol., 2014, 9 (1): 183-192.
3. Talas Z.S., Gok Y., Ozdemir I., Ates B., Gunal S., Yilmaz I. Synthesis, antioxidant and anti-microbial properties of two organoselenium compounds. Pak J Pharm Sci., 2015, 28(2): 611-616.
4. Mukherjee S., Weiner W.S., Schroeder C.E., Simpson D.S., Hanson A.M., Sweeney N.L., Marvin R.K., Ndjomou J., Kolli R., Isailovic D., Schoenen F.J., Frick D.N. Ebselen Inhibits Hepatitis C Virus NS3 Helicase Binding to Nucleic Acid and Prevents Viral Replication. ACS Chem. Biol., 2014, 9: 2393–2403.

ВЛИЯНИЕ СОЕДИНЕНИЙ ОРГАНОСЕЛЕНА НА ЖИЗНЕННОСТЬ РАЗЛИЧНЫХ МИКРООРГАНИЗМОВ

¹Навнет Арора, ^{1,2}Шогик Акопян

¹Ереванский университет Айбусак, ²Саарландский университет, Германия

Аннотация. В последнее время синтезировано много новых искусственных селенорганических соединений. Они менее токсичны, чем неорганические соединения, и могут использоваться в медицине как противомикробные средства против различных микроорганизмов. Дефицит селена может увеличить вирусные инфекции из-за ослабленной иммунной системы, в то время как селен снижает уровень ВИЧ и подавляет СПИД. Мы изучили влияние различных концентраций искусственно синтезированных селенорганических соединений на жизнеспособность нематод, бактерий и дрожжей.

ՕՐԳԱՆՈՍԵԼԵՆԱՅԻՆ ՄԻԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏԱՐԲԵՐ ՄԻԿՐՈՐԳԱՆԻԶՄՆԵՐԻ ՎՐԱ

¹Նեվնետ Արորա, ^{1,2}Շոգիկ Հակոբյան

¹Երևանի Հայրուսակ Համալսարան, ² Սաարլենդի Համալսարան, Գերմանիա

Վերջերս սինթեզվել են նոր արհեստական օրգանոսելենային միացություններ: Դրանք ավելի քիչ թունավոր են, քան անօրգանական միացությունները և կարող են օգտագործվել բժշկության մեջ որպես հակամանրէային նյութեր՝ տարբեր միկրոօրգանիզմների դեմ: Սելենի պակասությունը կարող է մեծացնել վիրուսային վարակները թուլացած իմունային համակարգի պատճառով, մինչդեռ սելենն իջեցնում է ՄԻԱՎ-ի մակարդակը և ճնշում ՁԻԱՀ-ը:

Ուսումնասիրել ենք արհեստական սինթեզված օրգանոսելենի միացությունների ազդեցությունը նեմատոդների, մանրէների և խմորիչների կենսունակության վրա՝ տարբեր կոնցենտրացիաների դեպքում:

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ և ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

**ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ՝ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ԳԼԽԱՎՈՐ
ԴԵՐԱԿԱՏԱՐ**

Անահիտ Ռոբերտի Մարգարյան

Երևանի «Հայրուսակ» համալսարան, «Ռոպին» Ակադեմիա, 2-րդ կուրս

*Ուսուցիչը այն մարդն է ում դեռ վաղ ժամանակներից
և այժմ էլ վերապահված է ազգի նվիրյալ, կիրթ և արժանի
գավակներ դաստիարակելու վեհ գործը: Հգոր է այն ազգը,
որ ունի լավագույնս ուսուցչություն :*

Ավ. Բասիակյան

Ուսուցիչը մանկավարժական գիտության կրողն է:

Ուսուցիչն անցյալի ու ներկայի հասարակական, պատմական փորձը նոր սերունդներին փոխանցող թիվ առաջին անձն է :

Նրա դերն անգնահատելի է մարդկային հասարակության և առանձին վերցրած յուրաքանչյուր մարդու անձի զարգացման և ձևավորման համար:

Ահա թե ինչու էր չեխ ականավոր մանկավարժ Յան Ամոս Կոմենսկին ասում. «Արևի տակ ուսուցչի մասնագիտությունից բարձր մասնագիտություն չկա»:

Ուսուցիչ, մանկավարժ, դպրոց, աշակերտ, կրթություն, դաստիարակություն:

Ուսուցիչը կրտսեր դպրոցականի, դեռահասի, պատանու, երիտասարդի հոգեկան աշխարհի կերտողն է:

Ուսուցչի աշխատանքը շատ բարդ է ու դժվարին:

Նրա գործունեությունը ներառում է իր տքնաջան աշխատանքի բոլոր ձևերը, ինչպես նաև անձնային բարոյական բոլոր հատկանիշների դրսևորումները:

Ուսուցիչը պետք է ունենա բազմակողմանի զարգացվածություն, լայն մտահորիզոն և ցանկացած պահի, հանպատրաստից պատասխանի իր աշակերտների հարցերին:

Ուսուցիչը պետք է տիրապետի իր մասնագիտության յուրաքանչյուր տարրին:

Նրա լեզուն, խոսքը, պատմելու, բացատրելու, պարզաբանելու վարպետությունը, շարժն ու ձևը պետք է այնպես գրավիչ լինեն, ինչպես հանճարեղ դերասանի խաղը: Այդ ամենի հետ մեկտեղ նա պետք է սիրի երեխաներին, սիրի իր մասնագիտությունը :

Լեվ Տոլստոյը գրում է. «Եթե ուսուցիչը սեր ունի միայն աշակերտի նկատմամբ, ինչպես հայրը, մայրը, նա ավելի լավը կլինի այն ուսուցչից, որը կարդացել է բոլոր գրքերը, բայց չունի սեր ոչ գործի, ոչ էլ աշակերտի նկատմամբ: Երբ ուսուցիչն իր մեջ մարմնավորում է սեր գործի և աշակերտի նկատմամբ, նա կատարյալ ուսուցիչ է»:

Ուսուցիչն իր բնույթով պետք է լինի կենսուրախ, կենսախինդ, շիտակ, ուղղամիտ, ճշմարտացի, արդարամիտ, ունենա մեղմ բնավորություն, իր և աշակերտների միջև մշակի առողջ փոխհարաբերություններ, իր սաներին համարի իր լավագույն բարեկամները, ապրի նրանցով, լինի նրբանկատ և ուշադիր, հարգի երեխայի անձը, երբեք ու երբեք աշակերտին չդիտի որպես ենթարկվողի, իսկ իրեն՝ տիրապետողի դերում:

Ուսուցչի գործը մշտապես աճող մարդու կրթությունը, դաստիարակությունը և զարգացումն է:

Արդի ժամանակների ուսուցիչը պետք է նվիրված լինի իր աշխատանքին, մեծ պատասխանատվությամբ մոտենա իր աշխատանքին, լնի պարտաճանաչ, շարունակ ձգտի ինքնակատարելագործման, իր աշակերտների համար լինի դրական օրինակ, լինի ազնիվ և բարեխիղճ :

Ժամանակակից ուսուցչի որակավորումը և նրա աշխատանքի արդյունավետությունը բարձրացնելու գլխավոր նախապայման է նրա հոգեբանական գրագիտության տարիքային և ընդհանուր մանկավարժական հոգեբանության գծով գիտելիքների խորացումը :

Միայն ուսուցչի հոգեբանական լուրջ պատրաստությունը հնարավորություն կընձեռի նրան ժամանակակից բազմապիսի մեթոդներից և մեթոդական հնարներից ու միջոցներից ընտրել այն,ինչ անհրաժեշտ է կոնկրետ մանկավարժական խնդիրների լուծման համար :

Մանկավարժի մեջ երեխաները գնահատում են հստակ գիտելիքները, պատրաստականությունը, պարզ միտքը :

Ուսուցիչը պետք է վարպետորեն մոտենա իր աշխատանքին :

21-րդ դարում կրթությունը հենվում է մարդու ազատ զարգացման, նրա ստեղծագործական ինքնություն կողմնորոշման վրա:

Կրթության զարգացման ժամանակակից պայմաններում մեծ ուշադրություն է հատկացվում մասնագիտական բարձրակարգ մեծ հնարավորության տեր ստեղծագործող մանկավարժին, որը ձգտում է ինքնակատարելագործմանը, ինքնակրթմանը և այս ամենի փոխանցմանը:

Ժամանակակից մանկավարժին անհրաժեշտ է որպեսզի տիրապետի մանկավարժական օրինաչափություններին, ինչն էլ հնարավորություն կտա մտածելու, գործելու, ինքնություն կողմնորոշվելու, ընդհանուրից մասնավորը առանձնացնելու, ուսուցման և դաստիարակության մեջ ընդհանուրը տեսնելու, գտնելու, ախտորոշելու, պարզելու, թե որ հոգեբանամանկավարժական խնդիրն է վերաբերում այս կամ այն հարցին, որպեսզի գտնի արդյունավետ մոտեցումներ, ճանապարհներ, օպտիմալ լուծում տալու համար :

Մանկավարժական վարպետություն ունեցող ուսուցիչը խորապես գիտակցում է,թե ինչ անել և ինչպես:

Ուսուցիչը աշակերտներին պետք է հաղորդի ճշգրիտ,ստուգված,ապացուցված գիտելիքներ,կարողություններ ու հմտություններ,առաջնորդվելով ուսուցման գիտականության, սիստեմատիկության ու հաջորդականության,գնահատականության և այլ սկզբունքներով :

Ուսուցիչը մշտապես պետք է հաշվի առնի սովորողների տարիքային ու անհատական առանձնահատկությունները, ուսումնական ռեալ, գործնական հնարավորությունները:

Ուսուցիչը պետք է զինված լինի ոչ այնքան տեխնիկայով, որքան՝ կարողություններով :

Ուսուցիչն այնքան ժամանակ է ընդունակ նպաստելու ուրիշների կրթությանը, քանի նա դեռ շարունակում է զբաղվել ինքնակրթությամբ :

Կարևոր է նաև ուսուցչի խոսքը, դիմաշարժությունը, թե ինչպես է կառուցում իր խոսքը, որը կակտիվացնի և կգրավի աշակերտների ուշադրությունը և միտքը:

Ուսուցչի համար, անկախ այն բանից թե ով ինչպես է սովորում, բոլոր աշակերտները հավասար պետք է լինեն:

Ուսուցչի դերը նաև շատ կարևոր է ուսուցման և դաստիարակության գործընթացում :

Ուսուցման գործընթացը նպատակաուղղված մանկավարժական գործընթացը է, որը խթանում է սովորողների գործունեությունը՝ գիտական գիտելիքներ, կարողություններ ու հմտություններ ձեռքբերելու, իրենց ստեղծագործական ընդունակությունները զարգացնելու, գիտական աշխարհայացք ձևավորելու, բարոյական որակներ ու համոզմունքներ սեփականելու համար :

Անհնար է իրականացնել ուսուցման գործընթացն առանց ուսուցչի և աշակերտների միաժամանակյա գործունեությունը:

Եթե ուսուցիչը չակտիվացնի աշակերտների ճանաչողական գործունեությունը, նրանց չդարձնի սովորող սուբյեկտներ, դրանց իրականացման համար չկիրառի համապատասխան մեթոդներ, չորոնի նոր ուղիներ ու միջոցներ, որքան էլ, որ նա հաղորդի հարուստ գիտելիքներ, միևնույնն է, սովորողները չեն յուրացնի :

Ուսուցչի մասնագիտական պատրաստվածությունը, գիտելիքներ մատուցելու վարպետությունը, օբյեկտիվությունը, աշակերտների նկատմամբ ջերմ վերաբերմունք, գործունեության կազմակերպվածությունը, մանկավարժական տակտը և այլն, նպաստում են յուրացման գործընթացին :

Ահա թե որքան կարևոր է ուսուցչի դերն ու նշանակությունը ուսուցման գործընթացում, ինչպես նաև աշակերտների :

Ուսուցման գործընթացում նաև պետք է ուշադրություն դարձնել ուսուցման սկզբունքներին ու մեթոդներին:

Ուսուցչի դերը նաև դաստիարակության գործընթացում է շատ կարևոր:

Դաստիարակությունը նոր սերնդին հասարակական կյանքին նախապատրաստվելն է:

Հաջորդ սերունդը պետք է յուրացնի այն, ինչն արդեն կուտակվել է հասարակության կողմից:

Դաստիարակության սկզբունքներն օգնում են ուսուցչին բացահայտելու դաստիարակչական գործընթացին հատուկ հակասությունները, կողմնորոշվել ամենաբարդ իրավիճակներում, միշտ կապ տեսնել միջանկյալ և վերջնական նպատակների միջև:

Սկզբունքները գիտակցել են տալիս ուսուցչին՝ հենվելով դրանց վրա, ինքնուրույնաբար լուծել մանկավարժական այն խնդիրները, որոնք ծնվում են բազմազան իրավիճակներում:

Դաստիարակության գործընթացում կարևորվում է նաև դպրոցի և ընտանիքի համագործակցությունը երեխաների դաստիարակության գործում: Երեխայի դաստիարակությունը կարող է ճիշտ լինել ծնողների և դպրոցի սերտ համագործակցության պայմաններում:

Պետք է կարևորել ուսուցչի կատարած աշխատանքը, ջանքը և հարգել նրա նվիրվածությունը իր աշխատանքին, և իր աշակերտներին:

Շատ կարևոր է նաև ուսուցչի մարդ տեսակը, նրա վարքագիծը, քանի որ նա վառ օրինակ է հանդիսանում աշակերտի համար:

Դրա համար յուրաքանչյուր ուսուցիչ պետք է գիտակցի իր դերի մասնագիտության նշանակությունը:

Յուրաքանչյուր ուսուցիչ չպետք է մոռանա, որ ինքն էլ մի ժամանակ երեխա է եղել և իրեն պետք է նայի աշակերտի աչքերով:

Ուսուցիչը որքան էլ հմուտ և փորձառու լինի պարտավոր է նախապատրաստվել ամեն մի դասին:

Ամեն ոք չի կարող դառնալ ուսուցիչ:

Միայն է այն կարծիքը, թե մանկավարժությունը գիտություն է երեխայի մասին, այլ ոչ թե մարդու մասին /Յանուշ Կորչակ/:

Ուսուցիչ կարող է լինել այն մարդը, ով երեխաների հոգու մեջ կսերմանի բարություն, ազնվություն, արդարություն, ընկերասիրություն, պատասխանատվություն և գեղեցիկը տեսնելու ամեն ինչի մեջ: Յուրաքանչյուր գրագետ մարդ պարտական է ուսուցչին:

Շատ կարևոր է նաև, որ ուսուցիչը խրախուսի երեխաներին:

Խրախուսումը արտահայտում է դաստիարակների կողմից դրական գնահատական՝ նպատակն ունենալով երեխաներին մղել ուսման, աշխատանքի, և վարքի բարելավման:

Խրախուսումը երեխաներին հավատ է ներշնչում իրենց անձի, սեփական ուժերի և ընդունակությունների հանդեպ, առաջացնում է նոր եռանդ և ձգտում:

Ամենապատվաբեր աշխատանքն է ուսուցչի մասնագիտությունը:
Սովորեցնելով ուրիշներին սովորում ենք ինքներս / Մենեկա/:

Եզրակացություն

Ուսումնասիրելով ուսուցչի դերը մանկավարժական գործընթացում տեսնում ենք, թե ինչ կարևոր դեր և նշանակություն ունի ուսուցիչը կրթության և դաստիարակության գործում, թե ինչքան դժվարին, բարդ և պատասխանատու է ուսուցիչ լինելը, միևնույն ժամանակ ուսուցիչ լինելը նաև պատիվ է :

Գրականության ցանկ

Յուրի Ամիրջանյան- <<Մանկավարժություն>>

Յանուշ Կորչակ- <<Ինչպես սիրել երեխային>>

Բոլդերն- <<Դասվար-դասուհի>>:

УЧИТЕЛЬ - ГЛАВНЫЙ ИГРОК ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

Анаит Маркарян

Академии «Рослин» Ереванского университета «Айбусак», 2 курс.

Учитель - носитель педагогической науки. Его роль неоценима для развития человеческого общества, для развития каждого человека. Вот почему известный чешский педагог Ян Амос Коменский говорил: «Нет профессии выше учителя».

Роль учителя также важна в обучении и воспитании.

Работа учителя - это обучение, воспитание и развитие постоянно растущего человека. Современный учитель должен быть предан своему делу, подходить к работе с большой ответственностью, быть добросовестным, постоянно стремиться к самосовершенствованию, быть положительным примером для своих учеников, быть честным и добросовестным. Следует ценить работу, проделанную учителем.

Уважайте его преданность своей работе и своим ученикам.

Исследуя роль учителя в педагогическом процессе, мы осознали огромную важность учителя в образовании.

Учитель, педагог, школа, ученик, образование, воспитание.

THE TEACHER IS THE MAIN PLAYER IN THE PEDAGOGICAL PROCESS

Anahit Markarian

Academy of Arts “Roslin” of the Yerevan “Haybusak” University, 2nd year student.

The teacher is the bearer of pedagogical science. His role is invaluable for the development of human society, for the development of each individual. That is why the prominent Czech pedagogue Jan Amos Komensky used to say, «There is no profession higher than that of a teacher».

The role of the teacher is also important in teaching and education.

The work of a teacher is teaching, upbringing and development of a constantly growing person. A modern teacher must be devoted to his work, approach work with great responsibility, be conscientious, constantly strive for self-improvement, be a positive example for his students, and be honest and conscientious.

The work done by the teacher should be appreciated.

Respect his dedication to his work and to your students.

Thus, we investigated the role of the teacher in the pedagogical process.

We realized the great importance of the teacher in education.

Keywords Teacher, pedagogue, school, pupil, education, upbringing.

**ՍԹՐԵՍԱԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՖՐՈՒՍՏՐԱՅՎԱԾՈՒԹՅԱՆ
ՄԱԿԱՐԴԱԿՆԵՐԻ ՀԱՅՏՈՐՈՇՈՒՄԸ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐ
ԽՄԲԵՐՈՒՄ**

Կարինե Ղազարյան

Երևանի «Հայրուսակ» համալսարանի «Ռոպին» ակադեմիա, 2-րդ կուրս

Սթրեսը առկա է յուրաքանչյուր անձի կյանքում: Սթրեսը օրգանիզմի ընդհանուր և առանձնահատուկ հարմարվողական հակազդումն է զանազան արտաքին և ներքին ազդեցությունների նկատմամբ: Սթրեսի ենթարկվում են բոլորը, այդ թվում երեխաները: Աշխատանքային սթրեսը ժամանակակից աշխատավայրերի կարևոր խնդիրն է. աշխատողների մեկ երրորդի մոտ նկատվում է այս խնդիրը: Բացասական սթրեսային արձագանքները վնասակար են մտավոր և ֆիզիկական առողջությանը, ուստի սթրեսակայունություն կառուցելը կարևոր է յուրաքանչյուրի համար: Սթրեսը հաղթահարելու տարբեր միջոցներ կան:

Ներածություն

Սթրես, տագնապ, սթրեսակայունություն, ֆրուստրացվածություն, էվսթրես, դիսթրես, դիմադրություն, սպառում, դեպրեսիա, ճգնաժամ, միկրոսթրես:

Սթրես (անգլ. stress - «զարվածություն»), օրգանիզմի ընդհանուր և առանձնահատուկ հարմարվողական ռեակցիան զանազան արտաքին և ներքին ազդեցությունների (սթրեսորների) նկատմամբ, ինչպես նաև օրգանիզմի նյարդային համակարգի համապատասխան վիճակն է [1]:

Ըստ Ռ. Նեմովի՝ սթրեսը չափազանց ուժեղ և երկարատև հոգեբանական լարվածություն է: Այն առաջացնում է սահմանափակում շարժումներում, սխալներ աշխատանքում և խոսքում, արտաքին գրգռիչներին արձագանքը բնորոշվում է դանդաղկոտությամբ, անճշգրտությամբ [2]: Սթրեսի տեսությունը մշակել և զարգացրել է կանադացի բնագետ, էնդոկրինոլոգ և կենսաբան Հանս Սելյեն 20-րդ դարի 30-ական թվականներին: Նա սթրեսը սահմանում է որպես ընդհանուր աղապտացիոն համախտանիշ (ԸԱՀ): Ընդ որում տարբերակում է էվսթրեսը (eustress) և դիսթրեսը (distress): Էվսթրեսը օգտակար է, նպաստում է հարմարմանը, դիսթրեսը՝ վնասակար է, նպաստում է տարբեր հոգեմարմնական հիվանդությունների զարգացմանը: Սելյեն առանձնացնում է սթրեսի 3 փուլ.

1. Տագնապի փուլ - (3-7 օր) առաջանում է այն ժամանակ, երբ օրգանիզմի վրա սկսում է ազդել սթրեսորը (սթրես առաջացնող ազդակը):

2. Դիմադրության փուլ - (6-12 ամիս) տագնապի ռեակցիայի նշանները վերանում են և դիմադրման մակարդակը սովորականից նշանակալի բարձրանում է:

3. Սպառման փուլ - Այս փուլում կրկին հայտնվում են տագնապի ռեակցիայի նշանները, սակայն այժմ դրանք անդառնալի են և դրանց ամբողջական սպառման դեպքում անհատը մահանում է [3]:

Մեթոդ

Որպես հետազոտության մեթոդներ ընտրվել են հետևյալ երկու հոգեբանական թեստերը՝

- Սթրեսակայունության որոշման մեթոդիկա (մշակվել է-Методика определения стрессоустойчивости и социальной адаптации ХолмсаиPare): Մշակել են բժիկներ Հոլմսը և Ռազեն, ովքեր ուսումնասիրել են ավելի քան հինգ հազար պացիենտների տարբեր սթրեսային իրավիճակներ: Նրանք եկան այն եզրակացության, որ հոգեկան և ֆիզիկական հիվանդություններին սովորաբար նախորդում են որոշակի լուրջ փոփոխություններ մարդու կյանքում: Հետազոտությունների հիման վրա նրանք կազմել են սանդղակ, որում, կախված սթրեսային իրավիճակից, յուրաքանչյուր իրադարձությանը համապատասխանեցրել են որոշակի միավոր: Ուսումնա-

սիրությունների պարզել են, որ 150 միավորը նշանակում է 50 % հավանականություն ինչ-որ հիվանդության, իսկ 300 միավորը՝ 90 %:

- Սոցիալական մակարդակի ախտորոշման մեթոդիկա (մշակվել է - Методика диагностики уровня социальной фрустрированности Л. И. Вассермана (модификация В.В.Бойко)): Հարցարանը հնարավորություն է տալիս որոշել փորձարկվողների սոցիալական մակարդակը: Փորձարկվողին տրամադրում են հարցաթերթիկ, որտեղ ամրագրվում է սոցիալական ձեռքբերումների դժգոհությունների աստիճանը կյանքի հիմնական ասպեկտներում: Փորձարկվողը ընտրում է ամենահամընկնող պատասխանը:

Այս աշխատանքում նպատակ ենք դրել բացահայտել սթրեսակայունության և ֆրուստրացվածության մակարդակները տարբեր տարիքի և տարբեր մասնագիտություններ ունեցող անձանց շրջանառում:

Առաջին հետազոտական աշխատանքում որոշվել է սթրեսակայունության և ֆրուստրացվածության մակարդակները երիտասարդների և միջին տարիքի անձանց շրջանում:

Վարկած - Ենթադրվում է, որ միջին տարիքի մարդկանց մոտ ֆրուստրացվածության մակարդակը ավելի բարձր է, քան երիտասարդների մոտ:

Վարկածը ապացուցելու համար հետազոտությունը իրականացրել ենք երիտասարդների (20-30տ.) և միջին տարիքի (30-55տ.) անձանց հետ: Հետազոտությանը մասնակցել են 20 փորձարկվողներ, ովքեր ապրում և աշխատում են ՀՀ-ում: Փորձարկվողները եղել են անանուն:

Հետազոտության արդյունքներից պարզվեց, որ երիտասարդների սթրեսակայունության մակարդակը ավելի բարձր է միջին տարիքի անձանցից:

Երիտասարդների սթրեսակայունության բարձր մակարդակը բացատրվում է նրանով, որ նրանցից շատերը դեռ ընտանիք կազմած չեն լինում, ունենում են հիմնականում լավ տրամադրություն, բավարար ակտիվություն, նրանց ինքնազգացողությունը ավելի լավ է, ունենում են բավարար ուժ և էներգիա իրենց նպատակին հասնելու համար, ծանրաբեռնված չեն կենցաղային և աշխատանքային պարտականություններով: Տիրապետելով նորագույն տեխնոլոգիաներին և կիրառելով իրենց կարողությունները, նրանք ավելի հեշտ են կոդմնորոշվում շրջապատում և դուրս գալիս ցանկացած իրավիճակից:

Միջին տարիքում մարդիկ ավելի են հակված սթրեսի, ավելի շուտ են հիվանդանում, գիտակցում տվյալ հիվանդությունների հետևանքները և իրենց հնարավորությունների սահմանափակումները: Միջին տարիքի ճգնաժամը ևս կարող է սթրեսի պատճառ լինել, որը կարող է առաջացնել խնդիրներ՝ չբավարարվածության զգացում, կենսական պլանների և դրանց իրականացման անհամապատասխանություններ, էներգիայի անկում, հաճախ նաև «Ես կոնցեպցիայի» փոփոխություն:

Հետազոտության ավարտին տեսանք, որ ֆրուստրացվածության մակարդակը ավելի բարձր է միջին տարիքի անձանց շրջանում, քան երիտասարդներին:

Միջին տարիքի ֆրուստրացվածության բարձր մակարդակը պայմանավորված է նրանով, որ նրանք գտնվում են ներդաշնակության փնտրտուքների մեջ, շատ հաճախ հրաժարվում են իրենց սկզբունքներից, թողնելով իրենց աշխատանքը, ընտանիքը և ապրում են այլ կյանքով Այս վարքի փոփոխությունը կարող է բացատրվել միջին տարիքի ճգնաժամով: Ուսումնասիրությունները ցույց տվեցին, որ նրանք ունենում են չբավարարվածության զգացում և շատ բաներ այլևս հաճույք չեն պատճառում, ընտանիքում առաջանում են խնդիրներ, իրենց մոտ էլ՝ ինքնամեղադրանք, մտածմունքներ, որոնք էլ հանգեցնում են տարբեր ֆրուստրացիաների: Հետազոտությունը բացահայտեց նրանցում չբավարարվածության, աշխատանքի վայր ընտրելու, ակտիվ հանգիստ անցկացնելու հնարավորություններից և հասարակական իրավիճակով պայմանավորված զգացման առկայություն:

Իրականացրել ենք նաև երկրորդ հետազոտական աշխատանքը, որի նպատակն է եղել որոշել բժիշկների և մանկավարժների սթրեսակայունության և ֆրուստրացվածության մակարդակները :

Սթրեսային իրավիճակներում մարդու կայուն պահվածքը՝ սթրեսակայունությունը սթրեսի բարեհաջող հաղթահարման կարևոր հոգեբանական գործոններից մեկն է:

Սթրեսակայունության մակարդակի որոշումից պարզ դարձավ, որ բժիշկների սթրեսակայունության մակարդակը ավելի բարձր է, քան մանկավարժներինը: Դա պայմանավորված է նրանով, որ նրանց մոտ գերակշռում է հոգեբանական պաշտպանության այնպիսի մեխանիզմ, ինչպիսին ռացիոնալացումն է: Բժիշկները ավելի հանգիստ են թե՛ ներքուստ, թե՛ արտաքուստ, նրանք ավելի խիզախ են, ինքնավստահ և նրանք կարողանում են իրենց ինքնավստահությունը փոխանցել հիվանդներին, ինչով էլ նպաստում են նրանց առողջացմանը: Բժիշկները կարողանում են կառավարել իրենց զգացմունքները: Իսկ ինչը վերաբերվում է էմպաթիային, նրանք ունեն որոշակի սահման, որը չպետք է անցնեն, որպեսզի մասնագիտական դեֆորմացիա չունենան:

Մանկավարժներին անհրաժեշտ է սթրեսակայունություն, որեսզի իրենց գործունեությունը ճիշտ իրականացնեն: Մանկավարժի սթրեսակայունության մակարդակը ազդում է աշակերտների անձնական առանձնահատկությունների վրա: Մանկավարժական գործունեության սթրեսակայունության վրա ազդում են նյարդային համակարգի հատկությունները, խառնվածքի հատկությունները, մանկավարժական ունակությունները, մոտիվների համակարգը, մանկավարժի բնույթն ու ինքնագնահատականը:

Սոցիալական ադապտացիայի ախտորոշման մեթոդիկա:

Հետազոտության տվյալներից պազեցինք, որ բժիշկների և մանկավարժների ֆրուստրացվածության մակարդակները գրեթե համընկնում են: Բժիշկների ֆրուստրացվածության մակարդակը 0.63 է, իսկ մանկավարժներինը՝ 0.54: Մակայն այնուամենայնիվ բժիշկների ֆրուստրացվածությունն ավելի բարձր է, քան մանկավարժների շրջանում: Ենթադրվում է, որ պատասխանատվության գործոնը ավելի մեծ է բժիշկների մոտ, նրանք պետք է ունենան շատ մեծ համբերություն, որպեսզի սպասեն ծանր հիվանդների առողջացմանը, չուսահատվեն ճանապարհի կեսին: Բժիշկների գործում կարևոր ֆենոմեն է անկանխատեսելիությունը, քանի որ նրանք կարող են հայտնվել ցանկացած իրավիճակում և ցուցաբերեն ճկունություն:

Մանկավարժների ֆրուստրացվածության համեմատաբար ցածր արդյունքը կարելի է բացատրել նրանով, որ նրանք ունեն այնպիսի անձնային որակներ, ինչպիսիք են՝ նպատակաուղղվածությունը, վճռականությունը, աշխատասահիությունը, դիտողականությունը, ինչպես նաև ունեն մասնագիտական-մանկավարժական որակներ՝ մանկավարժական նպատակադրում, մանկավարժական մտածողություն, մանկավարժական հնարամտություն, մանկավարժական կանխատեսում:

Եզրակացություն

Ամփոփելով հետազոտության տեսական և փորձարարական վերլուծության արդյունքները կարող ենք հանգել հետևյալ եզրակացություններին.

- Երիտասարդների սթրեսակայունության մակարդակը ավելի բարձր է, քան միջին տարիքի անձանց շրջանում

- Միջին տարիքում անձի ֆրուստրացվածության մակարդակը ավելի բարձր է երիտասարդների համեմատ, և հետևաբար միջին տարիքի անձանց սթրեսակայունության մակարդակը ավելի ցածր է:

- Բժիշկներն ունեն սթրեսակայունության ավելի բարձր մակարդակ քան մանկավարժները:

- Ֆրուստրացվածության մակարդակը ավելի բարձր է բժիշկների շրջանում, քան մանկավարժների:

· Ամփոփելով և համադրելով բոլոր մեթոդիկաներից ստացված արդյունքները կարելի է եզրակացնել, որ աշխատող մարդկանց մեծամասնությունը կարողանում են հաղթահարել սթրեսը, վերահսկել և կառավարել իրենց կյանքն ու գործունեությունը:

Կարող ենք նշել նաև, որ սթրեսը և ֆրուստրացիան փոխկապակցված են իրար հետ և առաջանում են պրոբլոմային իրավիճակներում:

Գրականության ցանկ

1. Щербатых Ю. В. Психология стресса — М.: Эксмо, 2008
2. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме. — М.: Медгиз, 1960
3. Селье Г. На уровне целого организма. — М: Наука, 1972
4. Китаев-Смык Л. А «Организм и стресс: стресс жизни и стресс смерти»
5. Крайг Г. «Психология развития» СПб., 2000.
6. Кулагина И.Ю. «Психологический возраст диагностика и тенденции изменения в онтогенезе» Вестник Университета РАО. 2000.
7. Китаев-Смык Л. А. «Психология стресса». — Москва 2003.

DETERMINATION OF STRESS RESISTANCE AND FRUSTRATION LEVELS IN VARIOUS PROFESSIONAL

Karine Ghazaryan

Academy of Arts "Roslin" of the Yerevan Haybusak University, 2nd-year student.

Stress is present in every person's life. Everyone is exposed to stress, including children. This is an important task of modern workplaces: one third of employees have this problem. Negative stress reactions are harmful to mental and physical health, so building stress resistance is important for everyone. There are different ways to overcome stress.

Keywords Stress, anxiety, stress resistance, frustration, stress, distress, resistance, exhaustion, depression, crisis, microstress.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ УРОВНЕЙ СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ И ФРУСТРАЦИИ В РАЗЛИЧНЫХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ГРУППАХ

Карине Казарян

Академии искусств "Рослин" Ереванского университета "Айбусак", 2-ой курс

Стресс присутствует в жизни каждого человека. Стрессам подвергаются все, в том числе и дети. Это важная задача современных рабочих мест: у одной трети работников наблюдается эта проблема. Отрицательные стрессовые реакции вредны для психического и физического здоровья, поэтому умение противостоять стрессу важно для каждого. Есть разные способы преодоления стресса. В настоящей работе нами определяется уровень стрессоустойчивости в разных профессиональных группах и способы преодоления стресса. рассматриваются

Ключевые слова Стресс, тревога, стрессоустойчивость, фрустрация, эвстресс, дистресс, сопротивление, истощение, депрессия, кризис, микростресс.

**ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՈՒՄ ՈՒՆԵՑՈՂ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԻ ԲՆԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՇԵՇՏՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ՏԻՊԵՐԸ**

Լուսինե Անդոկյան

Երևանի Հայրուսակ համալսարանի «Ռոսլին» ակադեմիա, 2-րդ կուրս

Ամփոփագիր- Բնավորությունը անձի կառույցի հիմնական բաղադրամասերից մեկն է: Այն մարդու առավել բնորոշ հոգեկան հատկությունների համակարգ է, որը ձևավորվում է օնտոգենեզում և կայուն դրսևորում ունի վարքում, գործունեության և հաղորդակցման մեջ: Բնավորության հիմքում ընկած են բնածին նախադրյալները՝ նյարդային համակարգի տիպերը, սակայն օնտոգենեզում որոշիչ դեր են ունենում գործունեության առաջատար ձևերը, դաստիարակությունը և այլ արտաքին գործոններ:

Հետազոտական աշխատանքի տվյալների վերլուծության արդյունքում եզրակացրի, որ երիտասարդների շրջանում գերակշռում են բնավորության շեշտվածության հետևյալ տիպերը՝ Աֆեկտիվ-էկզալտացված՝ 9%, Հիպերտիմիկ՝ 6%: Ընտրանիում բացակայում է բնավորության շեշտվածության գրգռվող տիպը:

Հիմնաբառեր - բնավորություն, բնավորության շեշտվածություն, բնածին նախադրյալներ, տիպաբանություն, սահմանային վիճակ, անհատական առանձնահատկություններ:

Հոգեբանության մեջ բնավորություն հասկացությունը (հունարեն՝ դրոշմ, կնիք) անձի կայուն անհատական առանձնահատկությունների միագումարն է, ամբողջությունը, որը ձևավորվում և դրսևորվում է շփման և գործունեության մեջ, պայմանավորելով անձի յուրահատուկ վարքի ձևերը:

Բնավորությունը որոշվում և ձևավորվում է կյանքի ընթացքում: Դրա համար կախված այն հանգամանքից թե ինչպես կձևավորվի մարդու վարքը, կենսակերպը կարող է ձևավորվել նաև մարդը՝ ինքը:

Բնավորության առանձնահատկությունները կապված են նաև մարդու հետաքրքրությունների հետ, և եթե վերջիններս ավելի կայուն են և խորը բնավորության գծերը նույնպես դրսևորվում են համապատասխան ձևով:

Եթե անձի բնավորության մեջ որևէ հատկություն, գիծ չափից ավելի է արտահայտված ապա նա ձեռք է բերում հատուկ զգայունակություն՝ իրականության որևէ կողմի հանդեպ, այդ դեպքում խոսքը գնում է բնավորության շեշտվածության մասին[2]:

Ըստ Ա. Ե. Լիչկոյի շեշտվածությունները նորմայի տարբերակներ են, երբ բնավորության առանձին գծեր կարող են դրսևորվել ուժգին ձևով, որի արդյունքում հայտաբերվում են որոշակի պսիխոգեն ազդեցությունների հանդեպ ընտրողական խոցելիություն, իսկ բնավորության մյուս գծերը պահպանում են կայուն հարաբերականություն [4]:

Առանձնացվում են հատուկ (պարզ) շեշտվածություններ, որոնք դրսևորվում են որպես նորմայի սահմանային տարբերակ, որոնք իհարկե կարող են հանգեցնել անձի դեզադապտացիայի և առանձնացնում են լատենտ (գաղտնի) շեշտվածություններ, որոնք համարվում են նորմայի սովորական դրսևորումներ:

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն էր, ուսումնասիրել 20-25 տարեկան տարբեր մասնագիտական կողմնորոշում ունեցող երիտասարդների բնավորության շեշտվածության տիպերը:

Հետազոտական աշխատանքի ընթացքում օգտվել եմ Շմիշեկի «Բնավորության շեշտվածության հարցարան»-ից և հետևյալ մեթոդներից՝ դիտում, գրույց:

1964թ. Բեռլինում լույս տեսավ Կ. Լեոնհարդի «Նորմալ և անորմալ անձնավորություններ» աշխատությունը, որտեղ հեղինակը ներկայացրել է անձի շեշտված

հատկությունները և առանձնացրել է բնավորության շեշտվածության հետևյալ տիպերը [3].

Հիպերտիմի կ- գրեթե միշտ բարձր տրամադրություն ունի, ավյունով լեցուն, անսանձ ակտիվություն է դրսևորում: Ձգտում է լիդերության, արկածախնդրության: Նախաձեռնող է: Հաճախ գերազնահատում է իր ուժերը և չպատճառաբանված լավատեսություն է դրսևորում:

Դիստիմիկ - լուռ, վատատես, հիմնականում ցածր տրամադրությամբ անձ է: Նա չի սիրում շեղվել, քչախոս է, դանդաղաշարժ: Գործընկերների հետ մոտ հարաբերություններ չի ստեղծում, կոնֆլիկտներում պասիվ դեր է ընդունում:

Ցիկլոտիմիկ - բնորոշ են որոշակի փուլերով հիպերտիմիկ- դիստիմիկ բևեռային անցումները: Դիստիմիկ փուլում հատկապես սուր են ընկալում անհաջողությունները: Ցիկլոտիմիկը հակված է հետաքրքրությունների, աշխատավայրի, մասնագիտության փոփոխության:

Գրգռվող տիպ - բնորոշ է գրգռականությունը և ագրեսիայի հակվածությունը: Նրանք մռայլ են, տաղտկալի, կեղծավոր և ծառայական վարք են դրսևորում այն մարդկանց հետում ենթակա են կամ շահի սպասումներ ունեն և գոեհիկ են նույնիսկ անթույլատրելի արտահայտություններ կարող են թույլ տալ իրենց մոտ մարդկանց կամ ենթակաների հետ հարաբերություններում:

Խցանվող տիպ - այս մարդկանց մտքերը, հույզերը «խցանվում են»: Վերամբարձ մտքերի հակվածություն ունեն: Ծառ հեշտ վիրավորվում են և երկար մնում են այդ վիճակում: Աշխատանքային կոլեկտիվում կամ կենցաղում նրանք դժվար համատեղելի, երկարատև անհաշտությունների հակված մարդիկ են: Կոնֆլիկտի մեջ նրանք ակտիվ դիրք են գրավում և մեկընդմիշտ որոշում են թե ով է իրենց բարեկամը, ով՝ թշնամին:

Պեղանտ (մանրախնդիր) տիպ - սրանք շրջապատողներին հոգնեցնում են ամեն ինչի մանրամասն ապրումներով, մանրախնդիր կոկիկությամբ, ծայրահեղ ճշտապահությամբ: Նրանք գերադասում են քիչ պատասխանատվություններ կայացնող գործեր և աշխատավայրը փոխել չեն սիրում:

Տազնապալին տիպ - բնորոշ է անկումային տրամադրությունը, նրանք անվճռական են, վախկոտ, անընդհատ անհանգիստ են իրենց, իրենց հարազատների և մտերիմների համար, կասկածում են, թե արդյոք ճիշտ են գործում...Այս տիպի ներկայացուցիչները հազվադեպ են կոնֆլիկտի մեջ մտնում, այն էլ՝ միայն վախի, սպառնալիքների, ոչ արդարացի կշտամբանքների դեպքում:

Էմոտիվ տիպ - չափազանց զգայուն են, տպավորվող: Ամենափոքր անհաջողությունների դեպքում խորը ապրումներ են ունենում, այդ պատճառով էլ միշտ վատ տրամադրության մեջ են: Գերադասում են հոգեկան կապը՝ ընկերների և բարեկամների նեղ շրջանակը, որտեղ իրենց կես խոսքից հասկանում են:

Դեմոնստրատիվ (ցուցադրական) տիպ - շեշտվածության դեպքում մարդն աշխատում է ուշադրության կենտրոնում լինել, ձգտում է իր արտաքին տեսքով տարբերվել ուրիշներից: Իրենց նպատակներին հասնելու համար դեմոնստրատիվ տիպի անձը կարող է օգտագործել ամեն տեսակի միջոցներ՝ արցունքներ, ուշազնացություն, վեճ, սուտ, արտառոց հետաքրքրություններ և այլն [1]:

Էկզալտացված տիպ - և՛ դրական, և՛ բացասական հույզերը չափազանցված են, տրամադրությունը փոփոխական է նրանք արտաքին իրադրությունների նկատմամբ մեծ հետաքրքրասիրություն են դրսևորում և անընդհատ խոսում են դրանց մասին: Հաճախ են սիրահարվում: Անհաջողությունները և կորուստները նրանք որպես ողբերգություն են ապրում:

Երիտասարդների շրջանում բնավորության շեշտվածության հայտնորոշման համար կիրառվել է Ծմիշեկի <<Բնավորության շեշտվածության հարցարան>>-ը: Ստացված արդյունքները ներկայացված են աղյուսակի տեսքով՝

դեմոնստրատիվ (ցուցադրական) 2%

պեղանտ	4%
խցանվող	2%
գրգռվող	0%
հիպերտիմիկ	6%
դիստիմիկ	2%
տագնապային	2%
ցիկլոտիմիկ	2%
էմոտիվ(հուզական)	1%
աֆեկտիվ-էկզալտացված	9%
Այսպիսով,	

1. Բնավորության զարգացումը պայմանավորված է ինչպես անհատական առանձնահատկություններով, այպես էլ՝ արտաքին միջավայրի գործոններով:

2. Տարբեր հեղինակների մոտ հանդիպում ենք բնավորության տիպերի տարբեր դասակարգումներ (Ֆրեյդ, Ֆրոմ, Լիչկո, Լեոնհարդ և այլն):

3. Բնավորության շեշտվածությունը դիտվում է, որպես բնավորության առանձին գծերի դրսևորման սահմանային վիճակ, որը կարող է դրսևորվել անձի վարքի տարբեր ձևերում:

4. Հետազոտական աշխատանքի տվյալների վերլուծության արդյունքում եզրակացրի, որ երիտասարդների շրջանում գերակշռում են բնավորության շեշտվածության հետևյալ տիպերը՝

Աֆեկտիվ-էկզալտացված՝ 9%,

Հիպերտիմիկ՝ 6%:

Հետազոտվողների շրջանում բացակայում է բնավորության շեշտվածության գրգռվող տիպը:

Այսպիսով, անձի բնավորության շեշտվածությունը կարևորագույն բաղադրիչներից մեկն է անձի կառուցվածքում, որը կարող է պայմանավորել անձի ուղղվածությունը և տիպային վարքը:

Բնավորության շեշտվածության վաղ հայտնորոշումը կարևոր է հատկապես դեռահասության շրջանում՝ հոգեախտաբանական դրսևորումները կանխատեսելու նպատակով:

Գրականության ցանկ

1. Ս. Փիլոսյան <<Ընդհանուր հոգեբանություն>>, Երևան 2017թ. 531 էջ
2. Ա. Վ. Պետրովսկի <<Ընդհանուր հոգեբանություն>>, Երևան 1974թ. 541 էջ
3. Леонгард К. Акцентуированные личности / Пер. с нем. В. М. Лещинской. Ростов н/Д: Феникс, 2000.- 544с.
4. Личко А. Е. Типы конституциональных психопатий и акцентуации характера в подростковом возрасте// Психология индивидуальных различий. Хрестоматия /Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. М. Астрель, 2008.- С. 559-628

ОСНОВНЫЕ ТИПЫ АКЦЕНТУАЦИИ ХАРАКТЕРА МОЛОДЕЖИ, ИМЕЮЩИХ РАЗЛИЧНУЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНУЮ ОРИЕНТИРОВАННОСТЬ

Лусине Андокян

Академии "Рослин" Ереванского университета "Айбусак". 2-го курса

Резюме: Характер - одна из основных составляющих структуры человека. Это система наиболее характерных психических качеств человека, которая формируется в онтогенезе, имеет устойчивое проявление в поведении, активности и общении. В основе характера лежат врожденные предпосылки - типы нервной системы, но в онтогенезе решающую роль играют ведущие формы деятельности, воспитание и другие внешние факторы.

Акцентуации характера - это варианты нормы, в которых индивидуальные черты характера могут быть выражены с помощью сильного яйца, что приводит к избирательной уязвимости к определенным психогенным воздействиям, в то время как другие черты характера остаются стабильными.

Ключевые слова: Характер, акцентуации характера, врожденные предпосылки, типология, пограничное состояние, индивидуальные особенности.

MAIN TYPES OF YOUTH WITH DIFFERENT PROFESSIONAL DIRECTIONS

Lusine Andokyan

Academy “Roslin” of the Yerevan “Haybusak” University, 2nd-year student

Resume: character is one of the main components of a person's structure. This is a system of the most characteristic mental qualities of a person, which is formed in ontogenesis, has a stable manifestation in behavior, activity and communication. Character is based on innate prerequisites - types of the nervous system, but the leading forms of activity, upbringing and other external factors play a decisive role in ontogenesis.

Character stresses are variants of the norm in which individual character traits can be expressed with the help of a strong egg, which leads to selective vulnerability to certain psychogenic influences, while other character traits remain stable.

Key words: character, characteristic stress, congenital prerequisites, typology, borderline state, individual characteristics.

**ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՎԱԽԵՐԻ ԱՌԱՋՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ և
ԲԱՅԱՀԱՅՏՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ**

Մարինե Մարտիկի Մարգարյան

Հայրուսակ համալսարանի «Ռոպին» ակադեմիա, բակալավր

Անիտիագիր. Աշխատանքը նվիրված է մանկական վախերի առանձնահատկությունների բացահայտմանը: Իրականացվել է հետազոտություն 3-6 տարեկան երեխաների հետ: Կիրառվել են զրույցի և դիտման մեթոդիկաները: Ուսումնասիրվել է նախադպրոցական տարիքի երեխաների վախերը, դրանց առաջացման պատճառները և հաղթահարելու ուղիները:

Բանալի բառեր. Մանկական վախեր, նախադպրոցական տարիք, մանկական երևակայություն, տրամաբանական վախեր, արտ-թերապիա, հեքիաթաթերապիա, խաղալիք, զրույցի մեթոդ:

Դժվար է գտնել մի մարդ, ով երբեք չի զգացել վախի, անհանգստության, տագնապի զգացում: Այսպիսի զգացումների դրսևորումները մեր հոգևոր կյանքում անխուսափելի են: Վախին չափազանց ենթարկվելու կամ նրանից կախվածություն ունենալու զգացումը փոխում է մարդու վարվեցողությունը: Նա դառնում է իր նկատմամբ անվստահ, և նույնիսկ ժամանակ առ ժամանակ կարող է ենթարկվել զգացմունքային կաթվածի:

Վախը վաղ տարիքում երեխայի զարգացմանը զուգընթաց վերանում է, եթե դրան տրվում է ճիշտ լուծումներ: Վախը փոխում է երեխայի վարքը: Ծնողը պետք է պարզի վախի դրդապատճառները, որպեսզի կարողանա վերահսկել երեխային:

Երեխայի կողմից սեփական վախի հաղթահարումը մեծապես կախված է նրան շրջապատող հանգամանքներից ու բարենպաստ պայմաններից և, առաջին հերթին, ծնողների հետ ունեցած հարաբերությունների բնույթից:

Վախը անհամեմատ քիչ է այն երեխաների մոտ, ովքեր շատ են շփվում իրենց հասակակիցների հետ: Հենց այդ ընթացքում բացահայտվում է հույզերի շղթան և ինքնապաշտպանվելու ունակությունը:

Մեզանից յուրաքանչյուրը կարող է վախենալ կյանքի ամենատարբեր իրավիճակներում, երբեմն նույնիսկ չունենալով հիմնավոր պատճառ:

Իզարդը մեզ է ներկայացնում տասնվեցամյա Ջեյնի դեպքը, ում վախը միջնորդավորված էր այլ հույզերով: Ջեյնի ծնողները սկսել էին նրան քիչ ուշադրության դարձնել, նա լսում է ծնողների վեճը, որն էլ վախեցրել է նրան: Նրան թվացել է, թե ծնողների բաժանումով կկործանվի իր կյանքը, որ նա կկորցնի իր ծնողներին: Այստեղ թաքնված է վախի ամենատարածված պատճառներից մեկը՝ ինքնավստահության պակասը:[1]

Վախը օրգանիզմի հուզական վիճակ է, որի հիմքում ընկած է ինքնապաշտպանման բնագործ, որն արտացոլում է մարդու կամ կենդանու կենսաբանական արձագանքը իրական կամ երևակայական վտանգի պայմաններում [2, էջ 21]:

Տարիներ առաջ Իզարդի կատարած հետազոտությունները պարզել են, որ մարդկանց կողմից ընկալվող ամենասարսափելի հույզը վախն է:

Վախը նկատելի ազդեցություն է թողնում կոգնիտիվ գործընթացների և վարքի վրա: Ս.Ա.Չոբոլան գտնում է, որ որքան բարձր է հուզական ռեակտիվությունը, այնքան ցածր է կոգնիտիվ գործընթացների էֆֆեկտիվությունը [2, էջ 23]:

Երբ վախ ենք զգում, մեր ուշադրությունը կտրուկ նեղանում է և կենտրոնանում վտանգ ազդարարող իրավիճակի կամ օբյեկտի վրա: Ինտենսիվ վախը նշանակելիորեն նեղացնում է ընկալումը, մտածողությունը, և անհատի ընտրության ազատությունը սահմանափակում է մարդու վարքի ազատությունը:

Վախը աղավաղում է մտածողությունը, այն դարձնում քառսային ու ռեակտիվ, ուժեղ վախի դեպքում՝ արգելակված: Երկու դեպքում էլ այն կորցնում է ճկունությունը, դառնում աղավաղված: Աստիճանաբար աճող հուզական ծանրաբեռնվածու-

թյունը սահմանափակում է ճանաչողական ակտիվությունը: Յուրաքանչյուր նոր բան ընկալվում է անվստահությամբ, իսկ բնավորությունը ընդգծվում է պասիվությամբ և ավելորդ զգուշությամբ: Որոշ դեպքերում մարդիկ այնքան են հոգնում վախից, որ կորցնում են նախաձեռնողականությունը, արտաքինից նմանվում անտարբեր և հավասարակշիռ մարդու: Սա խոսում է պաշտպանական արգելակման զարգացման մասին, որը ազատում է հոգեկանը հետագա հուզական ազդեցություններից [3, էջ 5]:

Կարելի է ասել, որ վախի ժամանակ մարդը չի պատկանում ինքն իրեն. Նրան շարժում է մեկ ձգտում՝ վերացնել վտանգը, խուսափել սպառնալիքից: Տվյալ էֆեկտը կարող է ունենալ աղապտատիվ նշանակություն: Եթե վախը հիմնավորված է, և մարդը ի վիճակի է իր ամբողջ էներգիան կենտրոնացնել և վերացնել վտանգը, ապա կարելի է ասել, որ ընկալման նեղացման և վարքի ազատության սահմանափակումը ոչ միայն արդարացված է, այլ նաև պարտադիր: Վախի ուժեղացմանը զուգահեռ մարդը ավելի է սկսում անհանգստություն զգալ սեփական անվտանգության համար: Ինտենսիվ վախը ապրվում է որպես բացարձակ անօգնականության և սեփական անվտանգության նկատմամբ անվստահության զգացում: Մարդու մոտ առաջանում է զգացողություն, որի թավիճակը դառնում է անկառավարելի: Նա իր ֆիզիկական և հոգեբանական Ես-ի սպառնալիք է զգում, իսկ էքստրեմալ իրավիճակում նաև սեփական կյանքի: Թոմկինսի կարծիքով վախը ամենաավերիչ հույզն է [1, էջ 294]:

Հոգեբանները վստահեցնում են, որ մեծահասակների մոտ անտրամաբանական վախերի 95 տոկոսը «ժառանգված է մանկությունից: Դրանք այն էմոցիաների հետևանքն են, որոնք ունեցել են 4-6 տարեկանում, երբ ձևավորվում է կենտրոնական նյարդային համակարգը:

Նախադպրոցական տարիքն ընդգրկում է 3-6 տարեկան հասակը: Այն բաժանվում է 3 փուլի՝

- վաղ
- միջին
- ավագ նախադպրոցական տարիք: [7, էջ 25]

Նախադպրոցական՝ 3-4 տարեկան հասակում, երեխան սկսում է պարտականություն ձեռք բերել: Երեխան ակտիվորեն ինքնահաստատվում է, նրա մոտ ձևավորվում է նախաձեռնողականություն, նպատակասլացություն և մեղքի զգացում: Ձևավորվում են աշխարհայացքը և բարոյաէթիկական հասկացությունները, դրդապատճառները: Ձևավորվում է ինքնագնահատականը իր տեղը մեծահասակների հարաբերությունների համակարգում: Ավագ նախադպրոցական տարիքում, երբ բարդանում են շփումը մեծահասակների հետ, երեխան ինքն է հաճախ որոշում իր հարաբերությունները ինչ-որ բանի նկատմամբ գնահատում է իր արարքները և դժվարությամբ է ընտրություն կատարում դրդապատճառի միջև: [2, էջ 56]

Նախադպրոցական տարիքում կտրուկ կերպով աճում են ֆիզիկական և հոգեկան զարգացման հնարավորությունները, առաջացնելով նոր պահանջմունքներ, հետաքրքրություններ: Նախադպրոցական տարիքում փոփոխություն է լինում ակտիվության ոլորտում, եթե 2 տարեկան երեխաները հաճույքով կատարում են տարբեր շարժումներ՝ թռչկոտել, վազել և այլն, ապա նախադպրոցականները ավելի հաճախ են իրենց ակտիվությունը ուղղում ցանկալի արդյունքների հասնելու համար: Փոխվում է նախադպրոցականի հարաբերությունները հասակակիցների հետ: Նրանք ցանկանում են խաղալ այլ երեխաների հետ ավագ նախադպրոցականները ընդհանրապես չեն սիրում միայնակ խաղալ՝ ձգտում են ինչ-որ բան պատմել ընկերոջը, նրա հետ միասին կատարել աշխատանքային հանձնարարությունը, նրանք անհանգստանում են մեկը մյուսի համար, առանց ընկերների ձանձրանում են: [13, էջ 39]

Ինչպես նշում է Լեոնտեր, նախադպրոցական տարիքում են դրվում անձնավորության ձևավորման հիմքերը: Չարգանում են ինչպես հուզական-էմոցիոնալ, ակնպես էլ դրդապատճառային-մոտիվացիոն ոլորտները, ձևավորվում է նաև ինքնագիտակցությունը: Նախադպրոցական տարիքին բնորոշ է հանգիստ հուզականությունը, ուժգին բռնկումների բացակայությունը: Նախադպրոցական տարիքի երեխայի գործողություններն անմիջականորեն կապված չեն նրան գրավող առարկաների հետ, այլ կապվում են առարկայի ցանկալի արդյունքի, ապագայում այն ձեռքբերելու հնարավորությունների պատկերացումների հետ: Ի տարբերություն վաղ տարիքի, նախադպրոցական տարիքի երեխաների մոտ փոխվում և ընդարձակվում են նաև էմոցիոնալ գործընթացների բովանդակությունն ու կազմը: Հատկապես էմպաթիայի զգացումը /ուրիշին ապրումակցելու, կարեկցելու զգացումը/, առանց որի հնարավոր չէ երեխաների համատեղ գործունեությունն ու շփումը: Այս զգացումի ի հայտ գալով է պայմանավորված նաև հեքիաթների, մուլտֆիլմերի և կինոֆիլմերի ներգործիչ ուժը: Նախադպրոցական տարիքի երեխաների ցանկությունները միահյուսվում են պատկերացումների հետ: [1, էջ 138]

Մանկական վախերը կարելի է բաժանել 3 տեսակի՝

- *Չրոյական վախեր*
- *Իրական վախեր (տրամաբանական բացատրություն ունեցող)*
- *Անտրամաբանական վախեր:*

Չրոյական վախեր: Սրա մեջ մտնում են ամենապարզ վախերը, որոնք կան և՛ երեխաների, և՛ մեծահասակների, և՛ կենդանիների մոտ: Երբ անսպասելի բարձր ձայն է լինում, մենք վախենում ենք. նմանատիպ վախերն էլ այս խմբում են դասակարգվում: Այս վախերը մարդու մոտ առաջանում են միանգամից ու անսպասելի, և երբ մարդը գտնում է դրա պատճառը, միանգամից ուղեղը հանգստանում է:

Իրական վախեր: Այս խմբում ընդգրկված վախերը ևս չպետք է շատ անհանգստացնեն ծնողներին, քանի որ տրամաբանական վախերը երեխայի մոտ առաջացնում են զգուշավորություն և արթնացնում ինքնապաշտպանական բնագոյ (օրինակ՝ երեխան վախենում է կրակից, քանի որ մի անգամ վառել է մատիկը):

Անտրամաբանական վախեր: Նմանատիպ վախերի համար չկան տրամաբանական պատճառներ: Օրինակ՝ երբ երեխան վախենում է շներից, նույնիսկ շան նկարից, սա արդեն խնդիր է: Վախն առաջանում է այն դեպքում, երբ դրանից առաջ շների հետ կապված ոչ մի պատահար չի եղել, որից երեխան վախեցել է:

Հաճախ ծնողները երեխաների անտրամաբանական վախերին ծիծաղով են նայում, սակայն սրանք այն վախերն են, որոնց պետք է ուշադրություն դարձնել:

Անտրամաբանական վախերի շարքում հաճախ հանդիպող վախերն են.

- *Վախ մթնոլորտից*
- *Վախ մենակությունից*
- *Վախ շներից*
- *Վախ անիրական արարածներից*
- *Վախ փոքրիկ կրծողներից*

Ակնհայտ է, որ անտրամաբանական վախերի համար տրամաբանական պատճառ գտնելը գրեթե անհնար է: Երեխաները վախենում են անիրական, մտացածին արարածներից, հետևաբար վախենում են նաև տանը մենակ մնալուց, այն էլ՝ մթնոլորտից:

Առաջին՝ նմանատիպ վախերը կարող են ուշադրության, սիրո, հոգատարության պակասի արդյունք լինել: Երկրորդ՝ վախերի մեծ մասի «հեղինակները» ծնողներն են: Ծնողները երեխաներին հաճախ են վախեցնում չար ուստիկանի, սրսկող բժշկի, մեշոկ պապիկի, օճառ սարքող պապիկի պատմություններով: Բոլոր երեխաներն ունեն վառ երևակայություն, ու ցանկացած պատմություն երեխայի ուղեղում տպավորվում է՝ առաջացնելով տարբեր վախեր, որոնց դեմ ծնողը հետո փորձում է պայքարել:

Հետազոտողները առանձնացնում են մանկական վախի առաջացման հետևյալ գործոնները (պատճառները)․

- 1) Երեխայի նկատմամբ գայրույթը և սպառնալիքները,
- 2) Մեծերի կողմից հանդիմանությունը, երբ էմոցիոնալ կերպով նախազգուշացնում են երեխային վտանգի մասին, որը նա դեռ չի գիտակցում,
- 3) Հանդիմանությունը (ներշնհանքը) երեխաների կողմից, որոնք իրենց համար հորինում են հրեշներ և գոյություն չունեցող կենդանիներ, ապա պատմում են այդ մասին մյուս երեխաներին,
- 4) Կոնկրետ որևէ դեպքը, որը վախեցրել է երեխային (օրինակ երբ կծում է շունը, կամ երբ երեխան մնում է վերելակի մեջ),
- 5) Նկրողը [3],
- 6) Մանկական երևակայությունը,
- 7) Տարաձայնություններն ընտանիքում (երեխաները շատ հաճախ իրենց մեղավոր են զգում ծնողների մեջ առաջացած տարաձայնություններում),
- 8) Վիրավորանքները հասկակիցների կողմից,
- 9) Ընտանիքի կենցաղային պայմանները,
- 10) Ըտանիքում երեխաների քանակը: Ընտանիքի միակ երեխայի մոտ, ով գտնվում է ծնողների հետ մոտ էմոցիոնալ շփման մեջ, սովորաբար ավելի ուժեղ է զգում նրանց անհանգստությունը: Ընտանիքում երեխաների քանակի ավելացումը սովորաբար նպաստում է վախի նվազմանը [5],
- 11) Ծնողների տարիքը: 30 տարեկանից մեծ (և՛ հատկապես 35 տարեկանից մեծ) ծնողների մոտ երեխաներն ավելի անհանգիստ են,
- 12) Երեխայի սեռը: Աղջիկները ավելի շատ են վախենում, քան տղաները:

Վախերի բացահայտման միջոցները

Վախեցած երեխաներին հայտնաբերելը այնքան էլ դժվար չէ, եթե հաշվի առնենք նրա վարքի անհանգստությունը և լարվածությունը, ինչպես նաև նրա պատասխանը, թե արդյո՞ք վախենում է: Այս դեպքում կարող է առկա լինել ոչ այնքան վախը, որքան նկարագրությունը ինչ-որ իրադրություն կատարվելու հավանականության վերաբերյալ:

Գերակշիռ մեծամասնության հետ վախը առաջանում է այն ժամանակ, երբ նա այն պատկերացնում է ուրիշների նկարագրություններով կամ նրան հիշեցնում են այդ մասին: Գոյություն ունեն նաև Ֆանխոս վախեր¹, որոնք հաճախ երեխաների կողմից ժխտվում են, բայց ծնողները հաստատում են: Այդպիսի վախը իրավիճակային է, օրինակ՝ դպրոցից ուշանալու վախ, վախ կենդանիներից, ձայներից և այլնից: Պատահում է նաև անտեսանելի վախեր, որոնք չեն նշվում ծնողների կողմից, սակայն երեխաները այդ մասին խոստովանում են: Օրինակ՝ վախ պատիժներից, պատերազմից, ծնողների մահվանից:

Երեխաների մոտ վախերը ավելի շատ են, երբ ծնողները չափազանց կասկածամիտ են, և շատ հաճախ երեխաներն ունենում են նույն վախերը ինչ-որ ծնողները իրենց մանկական տարիքում են ունեցել:

Նման ընդհանուր վախերի թվին է պատկանում ծնողի մահվան վախը, որը ունեցել են ծնողները իրենց ծնողների նկատմամբ. վախ բարձրությունից, խորությունից, մթությունից: Կան վախեր, որոնք յուրահատուկ են միայն մայրերին և ընդհանուր են աղջիկ երեխաներին: Օրինակ՝ վախ լինել ոչ այնպես, ինչպես անհրաժեշտ է, կամ վախ ինչ-որ բան կատարել չհասցնելուց: Հայրերի դեպքում հարկ է նշել սրսկումների և ցավերի հանդեպ ունեցած վախի առկայությունը:

Բարձրությունից վախը յուրահատուկ է ավելի շատ տղամարդկանց: Ծնողների մահվան նկատմամբ վախը դիտվում է ավելի շատ կանանց մոտ: Մեծ հասակում պահպանվում է պատերազմի նկատմամբ վախը, ինչ-որ բան սխալ անելու վախը, ինչպես նաև չհասցնելու վախը:

Սակայն շատ հաճախ դժվար է լինում պարզել երեխաների վախի մոտիվները, օրինակ՝ վախ մահվանից, պատերազմից, ծնողներին խոստովանելուց: Տղաները շատ հաճախ կարող են վախին վրեժխնդիր լինել՝ հաշվելով, որ այն տղամարդուն հարիր չէ և թուլություն է:

Մինչև 3 տարեկան երեխաների վախերը հասկանալու և նրանց ինչ-որ բան բացատրելու համար անհրաժեշտ է նրանց հետ զրույցը վարել դանդաղ և հանգամանալից:

Թվարկելով վախերը, պետք է սպասել երեխայի պատասխանին՝ այո, ոչ կամ վախենում եմ, չեմ վախենում: Երեխայի մոտ կրկնել հարցը՝ վախենում է թե՞ ոչ, անհրաժեշտ է կատարել ժամանակ առ ժամանակ, դրանով մենք կխուսափենք երեխային վախ ներշնչելուց: Երբ երեխան բոլոր վախերին բացասական է պատասխանում պետք է հանգամանալից հարցադրումներ կատարել:

Հարցադրողը չպետք է նստած լինի երեխայի դիմաց, այլ՝ կողքին, և չմոռանալ երեխային անընդհատ ոգևորել և գովել, որ նա պատասխանի այնպես, ինչպես որ կա:

Մանկական վախերի վերացման հոգեբանական մեթոդներ

Սովորաբար մանկական վախերը հեշտությամբ վերացվում են հոգեբանների կողմից: Մանկական վախերի հաղթահարման համար օգտագործում են տարբեր հոգեբանական մեթոդներ՝

- 1) Արտ-թերապիա,
- 2) Հեքիաթաթերապիա,
- 3) Երաժշտական թերապիա,
- 4) Պարային թերապիա:

Կոնկրետ որևէ մեթոդի ընտրությունը կախված է երեխայի տարիքից: Չախարովը գտնում է, որ փոքր նախադպրոցական տարիքում և պատանեկան տարիքում ավելի լավ է կիրառել խաղային մեթոդները: Սակայն, եթե պատանին նկարում է հաճույքով, ապա դա ևս կարող է արդյունավետ լինել:

Արտ-թերապիան հաջողությամբ գործածվում է բազմաթիվ մանկական վախերի հաղթահարման համար: Վախերը պատկերելու և հետագա կատարվող աշխատանքի արդյունավետությունը բավականին բարձր է: Չախարովը նշել է, որ երեխաների վախի հաղթահարումը նկարչության միջոցով վերացնում է երեխաների «Ես վախենում եմ» տեսակի վախերի մոտ 50% -ը և մնացած վախերի 80-85% -ը, եթե երեխան իրեն պատկերում է վախին հակդիր ակտիվ դիրքում: Չախարովը նշել է, որ վախի պատկերումը արդյունավետ է այն վախերի հաղթահարման համար, որոնց հիմքում երևակայությունն է, ինչպես նաև վաղուց տեղի ունեցած տրավմատիկ իրադարձությունները: Ըստ նրա կարծիքի վախի պատկերումը չի տա ցանկալի արդյունք, եթե դեպքը տեղի է ունեցել վերջերս:

Արտ-թերապիան բաղկացած է հետևյալ փուլերից՝

1. Հոգեբանի և երեխայի միջև վստահության հաստատում,
2. Երեխային առաջարկում են նկարել, այն ինչից նա վախենում է,
3. Զրույց ըստ նկարի: Երեխային առաջարկում են սիրել պատկերված իրը,
4. Վերջում երեխային հարցնում են թե՞ նա ինչ է գգում նկարածի հանդեպ:
5. Երբեմն թղթին պատկերված վախը այրում են, իսկ հետո բացատրում են, որ վախը այլևս չկա, քանի որ այն այրվել է, իսկ մոխիրը վերացնում են երեխայի ներկայությամբ: Երբեմն պատկերված վախը թափում են, ներկում կամ «քցում են վանդակի մեջ»:

Նկարելու միջոցի ընտրությունը կախված է երեխայի տարիքից, չնայած խորհուրդ է տրվում թույլ տալ որպեսզի երեխան ինքն ընտրի վախի պատկերման միջոցը: Չախարովը նշում է, որ նախադպրոցական տարիքի համար առավել հարմար է ներկերը, կրտսեր դպրոցականների համար՝ գունավոր նշիչները, իսկ 12-13 տարեկանների համար՝ մատիտները:

Արտ-թերապիայի մեջ է մտնում ոչ միայն նկարելը, այլ նաև բացասական կերպարների քանդակումը: Արտ-թերապիան օգնում է նաև կենդանիներից վախի ժամանակ: Օրինակ՝ շնից վախեցող երեխային առաջարկում են շան համար նկարել այն ամենը, ինչի կարիքն ըստ իրեն այն ունի: Արտ-թերապիան կիրառվում է անգամ ոչ միայն կենդանի էակներից, այլև որոշ երևույթներից առաջացած վախերի հաղթահարման համար:

Հեքիաթաթերապիա: Մանկական վախեր հաղթահարման համար օգտագործում են հատուկ՝ թերապևտիկ հեքիաթներ: Օրինակ մթության վախի հաղթահարումը հեքիաթաթերապիայի միջոցով իրականացվում է հետևյալ ձևով՝

- Երեխան ընտրում է հոգեբանի կողմից առաջարկված և իրեն դուր եկած տղայի կամ աղջկա պատկերով քարտերից որևէ մեկը (կախված երեխայի սեռից),

- Հոգեբանը ընտրված կերպարի մասին հեքիաթ է պատմում, որում առկա է մթության վախի թեման: Օրինակ է հանդիսանում Մանիչենկոյի գրքի հեքիաթներից մեկը: «Պատուհաններից այն կողմ արդեն մթնում է, սկսվում է տաք գարնանային երեկոն: Արևը զգույշ անցավ քաղաքից այն կողմ, հարմարավետ փաթաթվելով վարդագույն ամպերի մեջ: Շուտով երկնքում կհայտնվի լուսինը, փոքրիկ կաթիլների պես կսկսեն փայլել աստղերը, և բոլորը կքնեն: Միայն Այոռան կսկսի շուռուճուճ գալ իր անկողնում և վախից լացել»:

- Հոգեբանը նշում է երեխայի ընտրած հերոսի դրական կողմերը, ցույց տալով, որ մթությունից վախը բնական երևույթ է: Սա կօգնի երեխային ազատվել այս վախից ունեցած ամոթի զգացումից: Այնուհետև հոգեբանը կանգ է առնում: Հոգեբանը առաջարկում է երեխային շարունակել հեքիաթը և պատմելով թե ինչից է վախենում նա: Այն բանից հետո, երբ երեխան ավարտում է պատմությունը, հոգեբանը ևս մեկ անգամ հիմնվելով նրա պատմության վրա խոսում է գիշերային վախերից և առաջարկում է ընտրել օգնական հերոս, որը «կհայտնվի հանկարծակի»: Ընտրությունը կատարվում է առաջարկված քարտերից: Հերոսի և հերոսի օգնականի քարտերը դրվում են իրար կողք և հոգեբանը երեխային առաջարկվում է հեքիաթի համար հորինել երջանիկ ավարտ:

➤ Հեքիաթի ավարտից հետո հոգեբանը հետաքրքրվում է երեխայի էմոցիոնալ վիճակով և ամրացնում է անցածը: Ամրացումը կայանում է նրանում, որ երեխան գտնում է իր և իր օգնական հերոսի բոլոր դրական գծերը: Երեխան նկարում (ներկում է) օգնական հերոսին և իր հետ տանում է տուն: Ինչպես նաև երեխան հորինում է «կախարդական խոսքեր», որոնք արտասանում է հերոս օգնականը, որպեսզի հաղթահարի վախը: Հետագայում երեխան կարող է օգնական հերոսին և «կախարդական խոսքերը» օգտագործել տանը վախը հաղթահարելու համար:

Վերոնշյալ աշխատանքի շրջանկաներում իրականացրել ենք հետազոտություն: Հետազոտությանը մասնակցել են 3-6 տարեկան երեխաներ: Այդ ընթացքում կիրառել ենք հետևյալ մեթոդիկաները.

1. Չրույցի մեթոդը կիրառվել է մտերմիկ, անմիջական կապի ստեղծման, լարվածության հաղթահարման նպատակով, նախապես մի քանի հարցեր մշակելու միջոցով: Այն կիրառվել է բոլոր երեխաների հետ, բոլոր մեթոդիկաների կիրառման ընթացքում՝ նախքան մեթոդիկայի իրականացումը:

2. Դիտումը տալիս է օբյեկտի մասին ամբողջական և իրական պատկերացում: Դիտման մեթոդը չափազանց մեծ նշանակություն ունի երեխաների հոգեբանական առանձնահատկությունները ուսումնասիրելու համար, իսկ երեխաները իրենց անհանգստացնող խնդիրը ցույց են տալիս խաղային գործունեության ընթացքում: Դիտման մեթոդի օգնությամբ կարելի է մարդու մասին լայն տեղեկություններ ստանալ:

Անի - երեք տարեկան.

Առաջի տասնհինգ րոպե: Երեխան առաջին անգամ է Կանաչ Տանը: Նա մտնելուն պես մայրիկից չէր հեռանում: Որոշ ժամանակ անց, մասնագետը բոլորին,

հատկապես Անիին ծանոթացրեց սրահին և սկսեց գրուցել մայրիկի հետ: Ես փորձեցի Անիի հետ շփման մեջ մտնել, կենտրոնացնելով նրա ուշադրությունը խաղալիքներին. ստացվեց: Զրուցելով մայրիկի և մորաքրոջ հետ. պարզվեց, որ Անին տանը ունի փոքր քույր, ում անունը Գաբի է, Գաբին չի սիրում և չի ցանկանում, որ մայրիկը սիրի նրան, հոգ տանի, խնամի, նա խանդում է, պահանջում, որ մայրը գրկի իրեն, նույնիսկ երբ մայրիկի գրկում երկուսն են: Մերժվելու դեպքում լալիս, գոռում, հարվածում է մորը:

Երեսուն թույն անց: Երբ Անին վերադարձավ մեր մոտ, ընդունողը հարցրեց քանի տարեկան ե՞ս, լռեց, քույրիկ ունե՞ս, գլխով արեց, քանի՞ տարեկան է, երեք,- պատասխանեց Անին: Անիի վարդագույն զգեստի գրպանում կար մի թուղթ, որը միշտ պահում էր իր մոտ և ցուց չէր տալիս: Մայրը ասաց, որ իր դեղատոմսն է և Անին է խնդրել, որ տան (վատահեն) իրեն, մորաքույրն էլ կրկնում էր չկորցնես: Մենք առաջարկեցինք Անիին մտնել տնակի առաջին հարկ՝ գնդակների մեջ, մի քանի անգամ նա մոտեցավ բացեց դուռը, նայեց, ոտքը բարձրացրեց, բայց չմտավ:

Քառասունհինգ թույն անց: Մայրը պատմեց, որ հայրը հաճախ ավելի խիստ է Անիի հարցում, իսկ քրոջ հետ ավելի շատ է խաղում, զբաղվում: Մոր կերպարը հանդիսանում էր գլխավոր, իշխող ընտանիքում, նա աշխատում էր, մեքենա վարում, որի ժամանակ հաճախ Անիին գիրկն էր առնում կապրիզի պատճառով, նաև մեր կրիաների հետ խաղը նշեց այդ մասին: Անին սկզբում վերցրեց փոքր կրիային պահեց մորաքրոջ հետևում, հետո վերցրեց մայր ու հայր կրիաներին և դրեց մորը, հետո հորը, մորաքրոջ ասելուց հետո ավելացրեց փոքր կրիային:

Աղջկան առաջարկեցինք նկարել, ավարտելուց հետո հարցրեցի թե ինչ է նկարել, նա պատասխանեց Գաբի, Դանի, մամա, իսկ հետո ավելացրեց հայրիկին: Այնուհետև խաղաց գնդակներով:

Մեկ ժամ անց: Խաղի ընթացքում թուղթը ընկնում էր գրպանից, նա համաձայնվեց թուղթը տալ մայրիկին: Երբ իջավ և հիշեց թղթի մասին սկսեց նվնվալ, ուզել, մայրը չտվեց, ասաց որ դա իրենն է: Անին սկսեց գոռալ լացել, թովռալ տեղում, մայրիկին խփել, ասել տուր-տուր: Երբ մեր ընդունողը խոսքով սատարեց մի փոքր հանդարտվեց Անին, մայրը սկսեց հագցնել վերարկուն, կրկնվեց նույնը: Անին մոր գրկում գոռում էր, չէր հագնում վերարկուն և լաց էր լինում: Վերջում նա հագնվեց և առանց լացի մոր գրկում հեռացավ:

Այս երեխայի վարքը դիտելուց հետո, քննարկումների ժամանակ հասկացանք, երեխան երեք տարեկան է, որը երեխաների համար ճգնաժամային տարիք է համարվում, որովհետև նրանք հաղթահարում են մի նոր բան, մտնում նոր փուլ, իսկ ամեն նոր բան իր հետ բերում է դժվարություններ: Այս տարիքին բնորոշ են հատկապես վախը մոր հետ բաժանվելուց: Մոր՝ թույլ, ենթարկվող, զիջող վերաբերմունքի պատճառով աղջկան թվում է, թե կարող է անել ամեն ինչ ցանկացած գնով հասնել իր ուզածին:

Ուսումնասիրելով մանկական վախերի առանձնահատկությունները՝ հասկացանք, որ մանկական վախը կարող է էական նշանակություն ունենալ երեխայի կյանքում, մի կողմից այն կարող է պաշտպանիչ նշանակություն ունենալ երեխայի համար, մյուս կողմից խոչընդոտել նրան չմտածված ռիսկային արարքներից և ձևավորել երեխայի մոտ բարձր տագնապայնություն:

Միշտ օգտակար է ամեն ջանք գործադրել երեխայի հետ մեր հարաբերությունները բարելավելու համար: Իսկ դրա համար մենք պետք է չափավորենք երեխաներին ներկայացվող մեր պահանջները: Պետք է հասկացնենք նրանց, որ ինչպես նրանց զայրույթը ծնողների նկատմամբ, այնպես էլ ծնողների զայրույթը, միանգամայն բնական ու նորմալ երևույթ են և չեն կարող ազդել մեր բարեկամական զգացմունքների վրա: Այլ կերպ ասած վախի «բուժումը» սերտորեն կապված է թշնամանքի «բուժման» և մեղավորության բարդությոցից ազատվելու հետ:

Եզրակացություն

Եկել ենք այն եզրահանգման, որ եթե վախ է առաջացել, այն վերացնելը մեծապես կախված է այն բանից, թե որքանով մեզ կհաջողվի հանգստացնել երեխային. նրան վերադարձնել հոգեկան հավասարակշռվածությունը, թե որքանով ենք մենք հասկանում նրան և ինչպես ենք վերաբերվում նրա վախին: Մեր խելամիտ դիրքորոշումից, որ վախենալու ոչինչ չկա, չէ՞ որ մենք դրանից չենք վախենում, բացատրությունը երեխային գրեթե ոչինչ չի ասում: Ընդհակառակը, ընտանիքում այնպիսի իրավիճակ պետք է ստեղծել, որպեսզի երեխաները հասկանան, առանց քաշվելու խոսեն այն ամենի մասին, ինչ իրենց վախեցրել ու վախեցնում է:

Այսպիսով կարող ենք եզրակացնել, որ մանկական վախերը որքան էլ բարդ են, բայց ունեն բազմազան հաղթահարման ուղիներ: Օրինակ՝ վախերի հաղթահարման լավագույն տարբերակներից մեկը երեւակայական հեքիաթներն են, որի ընթացքում երեխան դրսևորում է մեծ ուշադրություն:

Խաղային իրադրություններով ևս հաղթահարելի են վախի տարբեր տեսակները: Եվ որ վախերը մեր կյանքի բնականոն ուղեկիցներն են: Դրանք հատկապես անհանգստացնում են երեխաներին: Իսկ մեծահասակի գլխավոր գործը դա ժամանակին բացահայտելն ու օգնության հասնելն է: Վախերի հաղթահարման ժամանակ երեխային օգնել նշանակում է երջանկություն ապրել, հատկապես, եթե արդյունքը որոշ ժամանակ անց ակնհայտ է լինում:

Գրականության ցանկ

1. Изард К. Э. Психология эмоций. – Издательский дом "Питер", 1999, 474
2. Евгений Ильин Психология страха – Изд. дом "Питер", 2015,- էջ 384
3. <http://www.newstube.ru/media/detskie-straxi-formiruyut-roditeli>
4. З.А. И. Захаров ДНЕВНЫЕ И НОЧНЫЕ СТРАХИ У ДЕТЕЙ «Издательство СОЮЗ» Санкт-Петербург 2000 – էջ 129
5. В.Г. Антонова, «Детские страхи» http://dialog-eduekb.ru/text_group/show/text_group231
6. С. Г. Зубанова, Детские страхи
7. Голутвина В. В. Как победить детские страхи: простые методики, которые помогут Вашему ребенку ничего не бояться. М.: Гелиос, 2008. էջ 256.
8. Захаров А. И. Как преодолеть страх у детей. М., 1986. էջ 112
9. Саржанова А.С., Егенисова А.К. Детские страхи и пути их преодоления // Современные наукоемкие технологии. – 2013. – № 7-2. – էջ. 155-157;

PECULIARITIES OF CHILDREN'S FEARS AND MEANS OF THEIR DETECTION

Marine Sargsyan

Rossllyn Academy of Yerevan Haybusak University, Bachelor

This work is dedicated to revealing the peculiarities of children's fears. We conducted research within the framework of the above work. Children aged 3-6 participated in the study. Conversations and observations were used as the main research methods. The fears of preschool children, their causes and ways to overcome them were studied.

Key words: Children's fears, preschool age, children's imagination, logical fears, art therapy, story therapy, toy, method of conversation.

ОСОБЕННОСТИ ДЕТСКИХ СТРАХОВ И СПОСОБЫ ИХ ВЫЯВЛЕНИЯ

Саргсян Марине Мартиковна

Академия "Рослин" Ереванского университета "Айбусак", бакалавр

Работа посвящена выявлению особенностей детских страхов. Мы провели исследование в рамках вышеуказанной работы. В исследовании приняли участие дети в возрасте 3-6 лет. Нами были использованы методы разговора и наблюдения. Изучены страхи дошкольников, их причины и способы их преодоления.

THE SENTENCE: TYPES OF SENTENCES

Kalipse Levon Khugoyan

Yerevan "Haybusak" University, 4-th year student

Abstract The present research deals with the study of sentences that present certain interest both for theoretical investigation and for practical use. The subject matter of the present article is the sentence. The choice of the subject matter can be motivated by the fact that the theoretical significance of the work is connected with the rising interest. The aim of the research is to reveal the sentence and types of sentences in Modern English.

To achieve the aim of the research work the following objectives have been set for the:

- To carry out a thorough study about sentences.
- To classify, to study, to learn, to use sentences.
- To study semantic and pragmatic characteristics of the sentence.
- To bring different examples of sentences.

What is a Sentence?

A sentence is a unit of speech whose grammatical structure conforms to the laws of language and which serves as the chief means of conveying thought. A sentence is not only a means of communicating something about reality but also a means of showing speakers attitude.

Anything that is said in the act of communication is called *an utterance*. Most utterances are sentences, although there are some which are not sentences are called *non-sentence utterances*.

The difference between the phrase and the sentence is fundamental. The phrase is a nominative unit, which fulfils the function of polynomination denoting a complex referent (phenomenon of reality) analyzable into its component elements together with various relations between them. The sentence is a unit of predication, which, naming a certain situational event shows the relation of the denoted event towards reality. Predication establishes the relation of the named phenomena to actual life. Linguists as exposing the connection between the named objects and surrounding reality also define the general semantic category of modality.

Communicative Types of Sentences

Functionally sentences are of four types, these are called communicative types.

- Declarative sentence
- Imperative sentence
- Interrogative sentence, and
- Exclamatory sentence.

Declarative Sentences

A declarative sentence is a sentence we use in our daily life to convey a message or to express what is in our mind. They are just normal sentences, conveying an information and do not express any strong emotion or interrogation.

Think about your communication in daily life. Most of our communication is to give other people information. We tell people what we want, we give them answers to questions, we share ideas we have, tell people our opinions... in short, we are making declarations about the world as we see it. This kind of communication is what declarative sentences are for.

e.g. *Toto, I've got a feeling we're not in Kansas anymore.* – Dorothy, in *The Wizard of Oz*

Dorothy speaks this declarative sentence to her dog after they arrive in Oz. She is informing Toto what she believes. (Whether or not Toto understands, Dorothy is debatable.)

e.g. *I don't like to gamble, but if there's one thing I'm willing to bet on, it's myself.* - Beyoncé

In this sentence, Beyoncé declares her confidence in herself. She is stating that she will take risks because she believes in her abilities.

Interrogative Sentences

Interrogative sentences contain questions. Their communicative function consists in asking for information. They belong to the sphere of conversation and only occasionally occur in monological speech.

An interrogative sentence asks a question; it helps us to seek clarifications, clear confusions and ask an explanation etc. Think about your everyday conversation with family and friends and the questions you put to them; or even the questions they ask you-

e.g. ●A: *How about letting me use your pen?*

B: *Hey, buddy, I'd appreciate it if you'd let me use your pen.* (Yule "Pragmatics" 1996: 122)

●Professor Henry Higgins: *Mother!*

Mrs Higgins: What is it, Henry? (B. Shaw, "Pygmalion": 55)

●Mr. Bennet: *[also starts laughing, softly] You really do love him, don't you?*

(J. Austen, "Pride and Prejudice": 155)

●"Who is it?" said the lady at the table.

"Pip, **ma'am**"

"Pip?"

"MrPumblechook'sboy, **ma'am**. Come to play.

(a) **General questions** requiring the answer yes or no and spoken with a rising intonation.

e.g. *"Man of the wordly mind!" replied the Ghost, "do you believe in me or not?"*

"I do, said Scrooge. "Imust. However, why do spirits walk the earth, and why do they come to me?"

(Ch. Dickens, "A Christmas Carol": 199)

(b) **Special questions** beginning with an interrogative word and spoken with a falling intonation. The order of words is the same as in general questions, but the interrogative word precedes the auxiliary verb.

e.g. *Professor Henry Higgins: Mother!*

Mrs Higgins: What is it, Henry? (B. Shaw, "Pygmalion": 55)

(c) **Alternative questions**, indicating choice and spoken with rising intonation in the first part and a falling intonation in the second part.

e.g. *"Do you feel as if you should sleep, Miss?" asked Bessie, rather softly.* (Ch.

Bronte, "Jane Eyre": 34)

(d) **Disjunctive questions** requiring the answer yes or no and consisting of an affirmative statement followed by a negative question, or a negative statement followed by an affirmative question. The first part is spoken with a falling intonation and the second part with a rising intonation.

e.g. *Elizabeth Bennet: He's been a fool about so many things, about Jane, and others ... butthen, so have I. You see, he and I are so similar. Elizabeth Bennet: We've been nonsensical! Papa, I... Mr. Bennet: [also starts laughing, softly] You really do love him, **don't you?*** (J. Austen, "Pride and Prejudice": 155)

(e) **Rhetorical question** contain a statement designed as a question. Usually it is a positive question hiding a negative statement. No answer is expected.

e.g. "Those little Jellybys. Couldn't you-didn't you-now, if it had rained sugar-plums, or three-cornered raspberry tarts, or anything of that sort?" said Mr. Jarndyce. "

"O, **cousin!**" Ada hastily began.

(Ch. Dickens, "Bleak House": 344)

In their form and intonation, rhetorical questions do not differ from standard question types. The difference lies in their communicative aim. A rhetorical question does not ask for any new information. It implies statement and is always emotionally colored.

Imperative Sentences

Imperative sentences are the sentences we use in our daily life to make request, make a wish, express a desire or give a command or even a warning. Almost every day we come across imperative sentences in our conversations; whether we notice or not. In addition, the road sign that instruct us to drive carefully or keep left; is an imperative.

Often the subject of an imperative sentence is- (you); but, it is not mentioned. Before moving on further, we will go through a few examples of Imperative Sentences that we come across in our day-to-day life.

e.g. Gloria: Please, don't drink much, **Anthony!**

Anthony: **PoorGloria!** You can't get what you want, can you?

Gloria: I can't eat stuff! (S. Fitzgerald, "The Beautiful and Damned": 155)

"I couldn't get to the house, "he remarked. "Neither could anybody else. "

"Go on!" He started. "Why, my God! They used to go there by the hundreds. "

He took off his glasses and wiped them again, outside and in. (S. Fitzgerald, "Great Gatsby": 289)

Exclamatory sentence

Exclamatory sentences are the sentences those express a strong emotion, which could be anger, joy, sorrow, excitement, surprise etc. The exclamation mark (!) represents the emotional zeal in the sentences; without it, any exclamatory sentence is only a Declarative Sentence. To represent a greater degree of emotion, exclamatory sentences may be terminated with more than one exclamation mark.

We will go through few exclamatory sentences below, also identifying the emotions they represent-

e.g. "God bless you, merry gentleman! May nothing you dismay!"

(Ch. Dickens, "A Christmas Carol": 67)

"I am going with you", she said.

"Nonsense, my dear, I go straight into the City. I can't have you racketing about! "

(J. Galsworthy, "The Forsyte Saga": 167)

Conclusion

Analyzing linguistic peculiarities of the sentence and types of the sentences, we have come to the following conclusion:

A sentence is a grammatical unit consisting of one or more words that bear minimal syntactic relation to the words that precede or follow it, expresses a thought in the form of a statement, question, instruction, or exclamation, which starts with a capital letter and ends with a full stop when written.

Keywords. Sentence, Declarative sentence, Imperative sentence, Interrogative sentence, Exclamatory sentence.

Bibliography

1. A Course in Theoretical English Grammar / Теоретическая грамматика английского языка — Марк Блох (2008)
2. B. Ilyish "The Structure of Modern English" (1971)
3. Ch. Barber "Linguistic change in Present-Day English". Edinburgh, 1964
4. Curme "A Grammar of English Language" Volume II: Syntax 1983

- 5.R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik "A University Grammar of English"
- 6.V.N. Zhigadlo, I.P. Ivanova, L.L. Iofik.» Modern English language» (Theoretical course grammar) Moscow, 1956
- 7.World Book Encyclopedia Vol. 1 NY. 1993 pp. 298-299
- 8.В.Л.КаушанскаяР. Л. КовнерО. Н. Кожевникова " A Grammar of the English Language" (2008)
- 9.Г.Н. Воронцова. Очерки по грамматике английского языка. М., 1960
10. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. –1981
11. Кобрина Н.А., Корнеева Е.А., Оссовета М.И., «Грамматика английского языка, Морфология, Синтаксис», 1999
12. М.М. Галииская. «Иностранные языки в высшей школе», вып. 3, М., 1964
13. Смирницкий А.И., «Морфология английского языка» 1959
14. Хаймович Б.С., Роговская Б.И., «Теоретическая грамматика английского языка»1967

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ, ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

Կալիփսե Լևոնի Խուլզյան

Երևանի «Հայրուսակ» համալսարան, «Ռոսլին» Ակադեմիա, 4-րդ կուրս

Անփոփում. Սույն հետազոտությունը վերաբերում է նախադասությունների ուսումնասիրությանը, որոնք որոշակի հետաքրքրություն են ներկայացնում ինչպես տեսական քննության, այնպես էլ գործնական օգտագործման համար:

Հետազոտության նպատակն է պարզել նախադասությունը և նախադասությունների տեսակները ժամանակակից անգլերենում:

Վերանայելով նախադասության լեզվական առանձնահատկությունները և նախադասությունների տեսակները՝ եկել ենք հետևյալ եզրակացության.

Նախադասությունը քերականական միավոր է, որը բաղկացած է մեկ կամ մի քանի բառերից, որոնք նվազագույն շարահյուսական կապ ունեն դրան նախորդող կամ հաջորդող բառերի հետ, արտահայտում են միտք արտահայտության, հարցի, հրահանգի, հռչակագրի տեսքով, որը սկսվում է մեծատառով և ավարտվում գրելուց վերջակետով:

ПРЕДЛОЖЕНИЕ. ВИДЫ ПРЕДЛОЖЕНИЙ

Калиссе Хугоян

Ереванский университет «Айбусак», Академии искусств «Рослин», 4 курс

Аннотация Настоящее исследование посвящено изучению предложений, представляющих определенный интерес как для теоретического исследования, так и для практического использования.

Цель исследования - выявить предложение и типы предложений в современном английском языке.

Анализируя лингвистические особенности предложения и типы предложений, мы пришли к следующему выводу:

Предложение - это грамматическая единица, состоящая из одного или нескольких слов, которые имеют минимальное синтаксическое отношение к словам, которые предшествуют или следуют за ним, выражает мысль в форме утверждения, вопроса, инструкции или восклицания, которое начинается с заглавной буквы и заканчивается с точкой при написании.

Ключевые слова: предложение, императивное предложение, повелительное предложение, вопросительное предложение, восклицательное предложение.

ENGLISH AND AMERICAN IDIOMS, SET EXPRESSIONS AND THEIR EQUIVALENTS IN THE ARMENIAN LANGUAGE

Ruzanna Chobanyan

Yerevan Haybusak University, *Master's Degree*

Summary Idioms play a remarkable role in the enrichment of the English language. They represent unique cultural and historical information; they broaden people's understanding and add a special color to it. English language being very flexible constantly enriches its vocabulary with words invented by language speakers, making it more colorful with new idiomatic expressions, and, at times, refills its stocks with the borrowings and neologisms.

Idioms appear in every language, and English has thousands of them. They are often confusing because the meaning of the whole group of words taken together has little, often nothing, to do with the meanings of the words taken one by one.

In order to understand a language, we must know what the idioms in that language mean.

What is an Idiom? That is a rather tricky question, because there is no single definition of idiom and there are no hard and fast rules that would conveniently and unexceptionably describe it.

Among the various definitions of idioms are:

(1) the language peculiar to a people, country, class, community or, more rarely, an individual;

(2) a construction or expression having a meaning different from the literal one or not according to the usual patterns of the language. It is the second definition that best suits the focus of this paper.

Professor Kounin defined idiom "as a stable combination of words with a fully or partially figurative meaning". This definition emphasizes two inherent and very important features of idiomatic expressions. Idioms have lexical and grammatical stability. It implies that they are fixed in their form, hence any substitution and rearrangement in their structure can lead to a complete loss of their primary meaning.

Macmillan dictionary tells us that idiom is "an expression whose meaning is different from the meaning of the individual words".

Malá defines phrasal idioms as stable and rooted phrases, whose fundamental characteristic features are *polylexicity* (they consist of at least two lexemes) and *stability*. Here, it is necessary to note that polylexicity, or lexical complexity in other words, is a feature questioned by several linguists. Besides polylexicity and relative structural stability, Malá also mentions *idiomaticity* as one characteristic. "Idiomaticity is a property of a phrase, which means that the meaning of the whole phrase cannot be deduced from the meaning of individual words. Based on that, she describes idioms as those expressions that have a certain degree of idiomaticity; while expressions without idiomaticity or with a very low degree of idiomaticity are labelled as collocations.

Fernando's classification of idioms is based on the degree of lexical variance in idioms. Fernando distinguishes between:

- *Pure idioms*
- *Figurative idioms*
- *Restricted collocations*
- *Open collocations*

A pure idiom is a type of conventionalized, non-literal multiword expression whose meaning cannot be understood by adding up the meanings of the words that make up the

phrase. For example, the expression *spill the beans* is a pure idiom, because its real meaning has nothing to do with beans. In other words, pure idioms are those expressions to which Langlotz's and Tkachuk's features mentioned in the previous section can be applied without exception.

In **figurative idioms**, “variation is seldom found and pronoun substitution unlikely”. As far as the transparency of meaning is concerned, “the literal senses of these expressions do not survive alongside their figurative ones in normal, everyday use”.

Restricted collocations are sometimes called “semi-idioms”. A semi - idiom, on the other hand, has at least one literal element and one with a non-literal meaning. Foot the bill (i.e. “pay”) is one example of a semi-idiom, in which foot is the nonliteral element, whereas the word bill is used literally.

In **open collocations**, the elements are freely recombinable and each element is typically used in a common literal sense. A literal idiom, such as on foot or on the contrary is semantically less complex than the other two, and therefore easier to understand even if one is not familiar with these expressions

Hence, *kick the bucket* is partly compositional since it may be altered regarding tense, but it is also semantically opaque, since it is not possible to break down *kick the bucket* word by word and get the idiomatic meaning *to die*.

Tkachuk provides the following division into idiomatic classes, based on grammatical characteristics of the phrases:

- sentential (e.g. *The grass is always greener on the other side of the fence.*)
- non-sentential
- verbal (e.g. *blacken sb's reputation*)
- verbless
- nominal (e.g. *a red rag to a bull*)
- adjectival (e.g. *white as snow*)
- adverbial (e.g. *once in a blue moon*)

In *Understanding figurative language*, Glucksberg identified four types of idioms:

- non-compositional/opaque (e.g. *by and large*)
- compositional/opaque (e.g. *kick the bucket*)
- compositional/transparent (e.g. *spill the beans*)
- quasi-metaphorical (e.g. *don't give up the ship*)

The term *non-compositional* means that idioms cannot be analyzed either semantically or syntactically, while *compositional* idioms can. The term *opaque* refers to the fact that meanings cannot be derived from the meanings of the constituents; meanings of *transparent* idioms, on the other hand, can be mapped onto their constituent words. Idioms of the fourth type, *quasi-metaphorical*, are idioms, “which behave just as do metaphors.

A *compositional idiom* may have different characteristics. The constituents of a fully compositional idiom have a semantic relation to the idiomatic meaning. *Breaking the ice* is an example in which “the word break corresponds to the idiomatic sense of abruptly changing an uncomfortable social situation, and the word ice corresponds to the idiomatic sense of social or interpersonal tension”. A partly compositional idiom does not need the relation above but can be regarded compositional for its ability to be altered regarding tense. For example, the constituents of the opaque idiom *kick the bucket* definitely do not have a clear relation to the idiomatic meaning *to die* but are possible to alter regarding tense: he *kicked* the bucket, he *is likely to kick* the bucket. The compositional idiom *Don't give up the ship* can also be used in different tenses, like *kick the bucket* but it can, added to that, be correctly interpreted even if a word is substituted, which makes the idiom very

flexible. Not just any substitution would do, though. “*Hell, he gave up the whole fleet*” would work while “*He gave up the boat*” would not.

The constituents of a non-compositional idiom are not related to the meaning of the idiom. *By and large* has no literal meaning and it is not possible to alter or paraphrase.

Comparison of American and British Idioms

English is a language particularly rich in idioms – those modes of expression peculiar to a language (or dialect) which frequently defy logical and grammatical rules. Without idioms, English would lose much of its variety and humor both in speech and writing.

The background and etymological origins of most idioms is at best obscure. This is the reason why a study of differences between the idioms of American and British English is somewhat difficult. Some idioms of the “worldwide English” have first been seen in the works of writers like Shakespeare, Sir Walter Scott, Lewis Carroll or even in the paperbacks of contemporary novelists. Literature is an excellent source of idioms. The Phrase Finder lists 135 phrases coined by William Shakespeare (and 70 phrases from the Bible). Among other literary works that brought new expressions into life or popularized less frequently used ones is definitely Carroll’s *Alice in Wonderland*. Biblical references are also the source of many idioms.

Nowadays American English is in this position. The reason that there is so much American influence in British English is the result of the following:

- Magnitude of publishing industry in the U.S.
- Magnitude of mass media influence on a worldwide scale
- Appeal of American popular culture on language and habits worldwide
- International political and economic position of the U.S.

All these facts lead to the conclusion that new idioms usually originate in the U.S. and then become popular in so-called “worldwide English”.

Most claim that the real turning point was the Second World War. This could be the case. During the War English-speaking nations were united against a common enemy and the U.S. took the leading role. In these, few years and a decade after the War American popular culture first established itself in British English. Again new idioms were created and old ones faded away. The Second World War was the turning point in many areas in life. In the old days, the written language (novels, poems, plays and the Bible) was the source from which idioms were extracted. After the war new mediums had established themselves in English-speaking society, there was a channel for the American way of life and the popular culture of the U.S. TV, movies and nowadays the interactive medium have changed the English language more to the American English direction. There are no radical differences in actual use. The main differences are in the situations where idiomatic expressions are used. American English adopts and creates new idioms at a much faster rate compared to British English.

Language is a living phenomenon, which evolves under the influence of a multiplicity of factors. As humans, we all use a language in day-to-day life to live and communicate. Any language possesses great flexibility through which it broadens, enriches its vocabulary with the words the speakers coin. Alongside this it also refills the stock with loan words and neologisms. Idioms are undoubtedly among the hardest things for a person to learn in the process of learning a new language. It comes as no surprise that in translating idioms, translators run into difficulties that may seem insurmountable. The major problem they face is the lack of equivalence i.e. finding idioms in the target language possessing the same form and meaning as those in the source language. Idioms are especially hard to translate in case they are culture bound. There are some idioms which have their equivalents in the Armenian language, but there are a lot of idioms which cannot have their equivalents while translating. Therefore, the translator must apply the basic translation skills as following the translation principles should not only suffer, but should

sound at the same level as the original, that is, to maintain equivalence. It is known that the study of the peculiarities of translation is remarkable from the stylistic point of view, as any translation success largely depends on the context and style from the correct choice of appropriate units.

Bibliography

- [1] Cambridge international dictionary of idioms. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- [2] Collins Cobuild new student's dictionary. Glasgow: HarperCollins Publishers, 2002.
- [3] English Idioms. London: Oxford University Press, 1983.
- [4] Flavell, Linda and Roger. Dictionary of Idioms and their Origins. London: Kyle Cathie Limited, 1992.
- [5] Glucksberg, Sam. (2001) *Understanding Figurative Language*. Oxford, New York: Oxford University Press. Retrieved October 19, 2011.
- [6] *Longman Idioms Dictionary*. (2000) Harlow: Pearson Education Limited.
- [7] *Merriam-Webster Dictionary*. Retrieved October 19, 2011, from <http://www.merriam-webster.com>. <http://www.merriam-webster.com/>
- [8] Tkatchuk, Tetyana. "Idioms Inside Out".

БРИТАНСКИЕ И АМЕРИКАНСКИЕ ИДИОМЫ, ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ И ИХ ПЕРЕВОДЫ НА АРМЯНСКИЙ ЯЗЫК

Рузанна Чобанян

Ереванского университета "Айбусак", Магистрант 2-го курса.

Резюме: В английском языке тысячи идиом, но точное число назвать невозможно, так же как нельзя назвать точное количество слов в языке. Например, в Кэмбриджском международном словаре идиом (Cambridge International Dictionary of Idioms, M. McCarthy, 1998) 5782 словарные статьи, но на самом деле это неполное число. Английские идиомы – не менее живые единицы речи, чем слова, их количество постоянно меняется. Некоторые идиомы живут столетиями, а другие выходят из употребления очень быстро.

Идиомы являются разновидностью *formulaic language* (этот термин можно приблизительно перевести как “формулы общения” или “речевые шаблоны”) – устойчивых, неразложимых выражений, которые следует понимать и учить как единую единицу речи, а не группу слов.

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԵՎ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԴԱՐՁՎԱԾՔՆԵՐԸ, ՊԱՏԿԵՐԱՎՈՐ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ռուզաննա Չոբանյան

Երևանի «Հայրուսակ» համալսարանի «Ռուսլին» ակադեմիա, մագիստրանտ

Հոդվածը լուսարանում է անգլիական և ամերիկյան դարձվածքները, պատկերավոր արտահայտությունները, դրանց տեսակները, սահմանումները, տարբերություններն ու նմանությունները, բարդությունները՝ հայերեն լեզվով թարգմանության ժամանակ:

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ՀԱՅ ՀԱՆՐԱՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Աստղիկ Ակոյան

Երևանի «Հայրուսակ» Համալսարան, բակալավրի 2-րդ կուրս

Ղեկավար՝ տ.գ.թ, դոցենտ **Գ. Գևորգյան**

Ամփոփագիր. Հանրության կառավարման գործում հասարակության զարգացման տարբեր մակարդակներում և ժամանակահատվածներում դերակատարություն են ունեցել տարբեր միջոցներ, ինչպես օրինակ Հայ Առաքելական եկեղեցին՝ հայոց պետականության կորստի ժամանակահատվածներում: Ժամանակակից պայմաններում հանրային կառավարման համակարգը ներառում է պետական կառավարման մարմինները, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, հասարակական-քաղաքական կազմակերպություններն ու զանգվածային լրատվության միջոցները:

Հիմնաբաներ. պետականություն, հանրային կառավարում, պետական կառավարում, հանրապետություն, պառլամենտական հանրապետություն:

Հայաստան անվանումը վերաբերվում է ողջ Հայկական լեռնաշխարհին որտեղ կազմավորվել և իր պատմական ուղին է անցել Հայ ժողովուրդը: Ըստ պատմիչ Մովսես Խորենացու Հայ ժողովրդի պատմության սկիզբն է համարվում մթա 2492թ ,երբ հայ ժողովրդի անվանադիր նախահայր Հայկ նահապետը հայոց ձորում հաղթում է Ասորեստանի թագավոր Բելին և անկախություն նվաճում: Ըստ ներկայումս ընդունված տեսակետի՝ նախահայերը բնակվել են դեռևս Հայասա կամ Հայասա-Ազգի երկրում, որ գտնվել է Հայկական լեռնաշխարհի արևմուտքում: Ըստ Նիկողայոս Ադոնցի, Հայասա անունը ծագում է հայ արմատից և խեթական ասա վերջածանցից: Պատմական Հայաստանի տարածքում առաջին պետությունը, որն ընդգրկեց Հայկական լեռնաշխարհի մեծ մասը, Վանի թագավորությունն էր: Հիմնադիրն էր Արամեն (մ.թ.ա. 859 - մ.թ.ա. 843)[5]: Կան տարբեր տեսակետներ այս պետության հայկական լինելու մասին: Դրանցից մեկի համաձայն՝ մ.թ.ա. 9-րդ դարում հիմնադրված այդ պետությունը հայկական չէր, թեև բնակչության բացարձակ մեծամասնությունը կազմել են հայկական ցեղերը (Արմե, Ուրմե, Սուրարտու, Նաիրի և այլն) : Մեկ այլ տեսակետ գտնում է, որ Վանի թագավորությունը հայկական պետություն էր, իսկ նրան հաջորդած Երվանդունիների թագավորությունը դինաստիական փոփոխություն էր երկրի ներսում: Այս տեսակետի հիմքերից մեկը Ուրարտու և Արարատ եզրույթների նույնացումն է: Առաջին վկայությունները Ուրուատրի ցեղախմբի մասին թվագրվում են մ.թ.ա. 13-րդ դարին՝ Ասորեստանի արձանագրություններում: Սալմանասար Ա թագավորը (մ.թ.ա. 1266-մ.թ.ա. 1243) դեպի Հայկական լեռնաշխարհ կատարած արշավանքի արձանագրության մեջ նշում է, որ իր դեմ են դուրս եկել ութ միավորված երկրներ, որոնց նա հաղթել է, ավերել 51 բնակավայր, հափշտակել նրանց գերիներին և ունեցվածքը: Հաջորդ վկայությունը կրկին գլուխ բարձրացրած այդ ցեղախմբի մասին է մ.թ.ա. 11-րդ դարում՝ Թիգլաթպալասար Ա թագավորի կողմից: Երկու արձանագրություններում էլ Ասորեստանի թագավորները նշել են, որ հաղթել են նրանց և ավերել երկիրը (Վանա և Ուրմիա լճերի միջև): Եվս երկու դար անց՝ 9-րդ դարում, ուրարտացիները հիմնում են իրենց պետությունը, և նրա առաջին թագավոր Արամեն դիմակայել է ասորեստանցիներին,իսկ դրա մասին արձանագրությաններ կան: Վանի թագավորությունը հզորության գագաթնակետին է հասել Մենուա (մ.թ.ա. 810-մ.թ.ա. 786), Արգիշտի Ա (մ.թ.ա. 786-մ.թ.ա. 764) և Սարգուրի Բ (մ.թ.ա. 764-մ.թ.ա.735) թագավորների օրոք: Նրանք ընդարձակել են թագավորության տարած-

քը Հայկական լեռնաշխարհի ցեղերի ու ցեղային միությունների հաշվին, իրենց են ենթարկեցրել Ուրմեն (Տարոնը), Արմեն (Մասունը), Դայան (Տայքը), Արարատյան դաշտը և այլ տարածքներ: Պետությունն ընդարձակել է իր սահմանները՝ շրջանցելով Կապույտի Ասորեստանին՝ ներառելով Արևմտյան Իրանը, Հարավային Միջագետքը, ինչպես նաև Միջերկրական ծովի ափամերձ տարածքները՝ հասնելով Կիլիկիայի Ադանավանա (այժմ՝ Ադանա) քաղաքը: Նրանց օրոք Արարատյան դաշտի տարածքում հիմնադրվել են Էրեբունի, Արգիշտիիսինիլի, Թեյշեբահինի քաղաք-ամրոցները: Էրեբունիի անվան հետ է ընդունված կապել Հայաստանի ներկայիս մայրաքաղաք Երևանի անունը: Մ.թ.ա. 612 թվականին Մարաստանի և Բաբելոնի միացյալ զինված ուժերը գրավելի են Ասորեստանի մայրաքաղաք Նինվեն: Ըստ Մովսես Խորենացու՝ նրանց միացել էր նաև հայոց նահապետ Պարույրը՝ հայկական ջոկատներով: Պարույր Սկայորդին (Հսկայորդի) հիմք է դրել հայկական պետականությանը Վանի թագավորության տարածքում, որի վերջին թագավոր Ռուսա Դ-ն իշխել է մ.թ.ա. 609-մ.թ.ա. 590 (կամ 585) թվականներին, որից հետո հիմնադրվել է առաջին համահայկական պետությունը, որը Պարույրի որդու՝ Երվանդ Մակավակյացի անունով կոչվել է Երվանդունիների թագավորություն: Լեռնաշխարհի հայաբնակ հողերը միավորվել են մեկ պետության մեջ: Երվանդ Ա-ին հաջորդել է որդին՝ Տիգրան Երվանդյանը: Մ.թ.ա. 550 թվականին պարսից զորավար Կյուրոս Մեծն ապստամբել է մարաց թագավոր Աժդահակի դեմ, սպանել նրան և հիմք է դրել աշխարհի մինչ այդ եղած տերություններից խոշորագույնին՝ Աքեմենյան պարսկական կայսրությանը: Մովսես Խորենացու Հայոց պատմության համաձայն՝ Կյուրոսին օգնություն է տրամադրել նաև հայոց թագավորը, ով եղել է իր որսերկերը և մտերիմը: Դրանով է բացատրվում Հայաստանի արտոնյալ դերը պարսկահպատակ տերությունների շարքում: Նրանց մահից տարիներ անց՝ զահ բարձրացած Դարեհ I-ի կառավարման առաջին տարիներին (մ.թ.ա. 522-մ.թ.ա. 520) Աքեմենյան կայսրության հպատակ ժողովուրդները, այդ թվում նաև հայերը, ապստամբություն են բարձրացրել: Հայաստանում ընդվզումները ճնշելու համար պարսիկներն ուղարկել են 5 բանակ, որոնցից մեկը ղեկավարել է հայազգի Դադարշիշը: Ըստ Բեհիսթունյան եռալեզու արձանագրության՝ միայն նրա բանակն է կարողացել հաղթել հայերին և վերագրավել Հայաստանը: Մ.թ.ա. 401 թվականին պարսից արքայազն Կյուրոս Կրտսերն ապստամբել է եղբոր դեմ՝ զահը գրավելու համար: Նա Հունաստանից Իրան է հրավիրել 10 000 հույն վարձկան զինվորների՝ Քսենոփոն զորավարի գլխավորությամբ: Պարտություն կրելով հունական զորքը Հայաստանի հարավային շրջաններով հեռացել է հայրենիք: Լինելով պատմաբան Քսենոփոնը ներկայացրել է այդ ժամանակաշրջանի հայկական գյուղերի կենցաղը և ապրելակերպը: Մասնավորապես, նա հայտնում է, որ գետնի մեջ փորված կարասների մեջ ջուր էր լցված, իսկ մակերեսին լողում էին գարու հատիկներ: «Գարեջուրը» ըմպում էին եղեգնյա ձողերով, որն սկսնակի համար անսովոր էր, բայց հանելի խմիչք էր[5]: Ալեքսանդր Մակեդոնացու արշավանքներից և մ.թ.ա. 331 թվականին Աքեմենյան տերության անկումից հետո, Հայաստանում զահակալող Երվանդ Գ-ն (Օրոնտես) իրեն հռչակել է անկախ թագավոր (մ.թ.ա. 331-մ.թ.ա. մոտ 300): Հայաստանի վարչաքաղաքական կենտրոնը տեղափոխվել է Արարատյան դաշտ, և նոր մայրաքաղաք է դարձել Վանի թագավորության Արգիշտիիսինիլի տեղում կառուցված հայկական Արմավիր քաղաքը: Հայկական մեկ այլ զորահրամանատար Միթրաուստեսը հռչակել է Փոքր Հայքի անկախությունը: Այսպիսով, Հայաստանը պետականության գոյության 3-րդ դարում բաժանվել է 2 անհավասար մասերի՝ Եփրատ գետից արևմուտք և հյուսիս տարածվել է Փոքր Հայքը (նախկին Հայասա-Ազգի), իսկ արևելք ընկած ողջ երկիրը հայտնի է դարձել որպես Մեծ Հայք: Ավելի ուշ Երվանդունիների կրտսեր ճյուղերն իրենց իշխանությունն են հաստատել Ծոփքի և Կոմմագենեի տարածքներում՝ որպես առանձին, անջատ պետություններ: Տրոհման պատճառով թուլացած Հայաստանն ի վիճակի չէր դիմագրավել արտա-

քին թշնամուն: Մ.թ.ա. 201 թվականին Սելևկյան արքա Անտիոքոս Գ Մեծը Հայաստան է ուղարկել մեծաքանակ զորքեր՝ հայ զորավար Արտաշեսի գլխավորությամբ: Հայկական բանակը պարտություն է կրել, իսկ հայոց թագավոր Երվանդ Դ-ն (մ.թ.ա. 220- մ.թ.ա. 201), սպանվել է ճակատամարտում: Հայաստանը 10 տարով դարձել է Սելևկյան պետության մասը՝ սատրապություն՝ նոր մայրաքաղաք Արմավիր կենտրոնով: Խոշոր քաղաք էր նաև երրորդ մայրաքաղաքը՝ Երվանդաշատը, որը կրել էր վերջին թագավորի անունը: Ծովքում Ծամ (Մամոս) Երվանդունին կառուցել է Մամոսատ քաղաքը, իսկ նրա որդի Արշամը՝ Արշամաշատը: Սելևկյան տերությանն են միացվել նաև հայկական մյուս թագավորությունները՝ Փոքր Հայքը, Ծովքը, Կոմմագենեն: Օտար տիրապետությունը Հայաստանում երկար չի տևել: Արևմուտքում ձևավորվել էր նոր գերտերություն՝ Հռոմեական հանրապետությունը: Մեկ տասնամյակ անց՝ մ.թ.ա. 190 թվականին, Փոքր Ասիայի ծովափնյա Մազնեսիա քաղաքում տեղի է ունեցել ճակատամարտ, որում հռոմեացիները հաղթել են Անտիոքոս արքայի բանակին: Մ.թ.ա. 189 թվականին Արտաշեսը, իրեն ներկայացնելով Հայաստանը 4 դար կառավարած Երվանդունիների արքայատոհմի ներկայացուցիչ, ազատագրել է Հայաստանը, ընդարձակել նրա սահմանները, կառուցել նոր մայրաքաղաք՝ Արտաշատը և հիմնել է Արտաշեսյան արքայատոհմը: Արտաշես Ա-ն Մեծ Հայքի թագավորությունը դարձրել է Առաջավոր Ասիայի հզորագույն պետություններից մեկը: Առաջին քայլը հայկական հողերի միավորումն էր իր դրոշի ներքո: Հյուսիսում Մեծ Հայքին է միացվել վրացական թագավորության կողմից բռնագրավված Գուգարքը և Կղարքը, հարավում՝ Տմորիքը, արևմուտքում՝ Կարինը և Դերջանը, իսկ արևելքում՝ Պարսկահայքը, Փայտակարանը, Պարսպատունիքը: Այդպիսով, Մեծ Հայքի սահմանները մոտեցել են հայկական էթնոսի տարածման շրջաններին՝ ներառելով գրեթե ամբողջ Հայկական լեռնաշխարհը: Հաջորդ կարևոր քայլը Հյուսիսային Կովկասից արշավող ցեղերի դեմ ճակատամարտ տալն էր: Արտաշես Ա-ն հաղթել է ալաններին և գերի վերցրել նրանց արքայազնին: Այա ամուսնացել է ալանաց արքայադուստր Սաթենիկի հետ, խաղաղություն հաստատել նրանց հետ և ամրացրել է պետության սահմանները: Ռազմական բարեփոխումների վերջին քայլը 4 զորավարությունների ստեղծումն էր՝ հորիզոնի կողմերին համապատասխան: Արտաշես թագավորը նաև ագրարային ռեֆորմ իրագործեց և համայնական ու մասնավոր հողերը սահմանազատելու համար հրամայեց կանգնեցնել հողաբաժան սահմանաքարեր: Նրա օրոք զարգացավ հողագործությունը, արհեստները և առևտուրը: Արարատյան դաշտում՝ Արաքսի ափին, նա հիմնադրել է նոր մայրաքաղաք, որն իր անունով կոչվել է Արտաշատ: Այն ոչ միայն աշխարհիկ, այլև հոգևոր կենտրոն էր: Նրա հովանավորն էր մայրության պտղաբերության աստվածուհին՝ Անահիտը: Մայրաքաղաքը զարդարվել է արձաններով, այգիներով, կառուցվել են տաճարներ ու պալատներ, միջնաբերդ: Քաղաքը երեք կողմից շրջապատված էր Արաքսի ջրերով: Արտաշատը այնքան մեծ և ճոխ էր, որ հռոմեացի զորավար Լյուցիոս Լուկուլլոսը այն անվանել է «Հայկական Կարթագեն»: Բացի այդ, քաղաքի կառուցման վայրն ընտրել և նրա նախագծմանը մասնակցել էր կարթագենցի նշանավոր զորավար Հաննիբալը: Մ.թ.ա. 2-րդ դարում կառուցված Արտաշատը դարձել էր տնտեսական և մշակութային հզոր կենտրոն, միջազգային տարանցիկ առևտրի հանգուցակետ: Իր բարեփոխումների համար թագավորը ժողովրդի կողմից հորջորջվել է «Արտաշես Բարեպաշտ»: Հայաստանը Արտաշեսյանների օրոք իր հզորության գագաթնակետին հասավ Արտաշես Ա-ի թոռան՝ Տիգրան Մեծի օրոք (մ.թ.ա. 95- մ.թ.ա. 55): Նա իր թագավորության 2-րդ տարում՝ մ.թ.ա. 94 թվականին, Մեծ Հայքին միացրեց Ծովքը, որտեղ իշխում էր Զարեհի հետնորդ Արտաշեսը և ազատագրեց պարթևականների տիրապետության տակ գտնվող հայկական հողերը՝ «70 հովիտները» (Փայտակարան և Պարսկահայք): Մ.թ.ա. 83 թվականին, տեղի բնակչության խնդրանքով, Տիգրան Մեծը հաղթական շքերթով մտել է Սելևկյանների մայրաքաղաք՝ Անտիոք, որն ուներ ավելի

քան կես միլիոն բնակչություն: Տիգրան Մեծը գրավելով Փյունիկիան, Դաշտային Կիլիկիան՝ մոտեցել է Պաղեստինի սահմաններին: Այդ ժամանակաշրջանի պետությունը ավանդաբար կոչվել է «Ծովից ծով Հայաստան»: Հռոմեացի պատմիչ Ապալիանոսի խոսքով՝ «Տիգրանը ընդունեց և սկսեց կրել Արքայից Արքա տիտղոսը»: Դատելի է ունեցել այն ժամանակ, երբ Տիգրան Մեծը հաղթել է պարթևական թագավորին և գրավել է նրա տարածքները՝ ընդհուպ մինչև արքայական ամառանոց Էքբատան (Համադան) քաղաքը: Մեկ այլ հռոմեացի պատմիչ Մարկոս Յուստինոսն այն ժամանակվա Հայաստանի մասին գրել է. «Չի կարելի լռությամբ անցնել այնպիսի մեծ թագավորության կողքից, ինչպիսին է Հայաստանը, քանի որ նրա սահմանները, Պարթևստանից հետո, իրենց ընդարձակությամբ գերազանցում են բոլոր մյուս թագավորությունների սահմանները, ընդ որում՝ Հայաստանը Կասպադովկիայից մինչև Կասպից ծով տասնմեկ հազար քայլ տարածություն ունի, իսկ լայնքով նրա երկարությունն է յոթ հազար քայլ»: Տիգրան Մեծի օրոք բուռն կերպով զարգացել է մետաղագործությունը, կավագործությունն ու ապակեգործությունը, հատվել են դրամներ Հայոց թագավորի պատկերով, իսկ մ.թ.ա 80 թվականին Հայկական Տավրոսի մատույցներում հիմնվել է նոր մայրաքաղաք՝ Տիգրանակերտը՝ շրջափակված բարձր բերդապարիսպներով: Տիգրանակերտից մինչև Արտաշատ ձգվել է մայրուղի, որը կոչվել է «Թագավորական ճանապարհ»: Մ.թ.ա. 69 թվականին մայրաքաղաքը գրավվել է հռոմեացի Լուկուլլոսի կողմից ում օգնել են Տիգրան Մեծի իշխանությունից դժգոհ տարրերը: Այդ մասին է հավաստում Դիոն Կասսիոսը. «Տիգրանակերտը գրավվեց այնտեղ բնակեցված օտարների ապստամբության հետևանքով, քանզի նրանց մեծ մասը կիլիկիացիներ էին, որոնք մի ժամանակ տեղահանվել էին իրենց երկրից, և նրանք գիշերով հռոմեացիներին ներս թողեցին: Այնուհետև մնացած ամեն ինչը հափշտակվեց, բացի կիլիկիացիների ունեցվածքից...»: Մ.թ.ա. 68 թ. Տիգրան Մեծը Միհրդատ Պոնտացու և իր փեսայի՝ Ատրպատականի թագավոր Միհրդատի օգնությամբ Արածանի գետի ափերին ջախջախեց Լուցիոս Լուկուլլոսի զլխավորած հռոմեական բանակը: Հռոմեացիները չկարողացան հաշտվել այդ մտքի հետ և Լուկուլլոսին պաշտոնաթող արեցին և նրա տեղը Հայաստան ուղարկեցին Պոմպեոսին: Մ.թ.ա. 66 թ. Հայաստանը շատ ծանր հաշտության պայմանագիր կնքեց, որի արդյունքում Տիգրան Մեծը հրաժարվեց իր նվաճած հողերից, և Հայաստանը պարտավորվեց տարեկան 600 տաղանդ ռազմատուգանք վճարել և հարկ եղած դեպքում Հռոմին օգնել զորքով: Արտաշեսյանների հարստության հիշարժան ներկայացուցիչ Տիգրան Մեծի որդի՝ Արտավազդ Բ (մ.թ.ա. 55-34) թագավորի օրոք զգալի վերելք ապրեց մշակույթը: Մ.թ.ա. 53 թվականին, երբ Մարկոս Կրասոսը ռազմական օգնություն պահանջեց Արտավազդից ըստ մ.թ.ա. 66 թվականի պայմանագրի, հայոց արքան ոչ միայն այն մերժեց, այլ պարթևականների հետ միանալով հռոմեական զորքին պարտության մատնեց: Կռվում Կրասոսը զոհվեց: Սակայն հռոմեացիները պարտության հետ չհաշտվեցին և Մարկոս Անտոնիոսի զլխավորությամբ զորք ուղարկեցին պարթևների վրա՝ հայերին ստիպելով դաշնկցել իրենց հետ: Սակայն հռոմեական զորքերը պարտություն կրեցին և Անտոնիոսը պարտության մեղքը բարդեց հայերի վրա և խաբեությամբ կարողացավ ձերբակալել հայոց արքային, թագուհուն և նրանց երկու որդիներին: Անտոնիոսն իր գերիներին հանձնեց Կլեոպատրային: Դիոն Կասսիոսն այս մասին գրել է. «Անտոնիոսը վերադարձավ Եգիպտոս, իր հետ տանելով թե այլ առատ ավար և թե արմենին՝ իր կնոջ ու որդիների հետ... և բացի այն ամենից, որ նա շնորհեց Կլեոպատրային, նրան բերեց ընտանյոր հանդերձ նաև արմենին, որը ոսկե կապանքների մեջ էր: Ստիպում էին, որ հայոց թագավորը գլուխ խոնարհի Կլեոպատրային, բայց նա և ընտանիքը հպարտ պահեցին իրենց և «վեհամիտ մարդկանց» համբավ շահեցին, բայց և նույն պատճառով ենթարկվեցին չարչարանքների»:

Մեր թվարկության առաջին դարում հայոց պատմության մեջ նոր էջ է բացվել: Կործանված Արտաշեսյանների դինաստիային փոխարինել է պարթևական ծագում ունեցող Արշակունիների հարստությունը: Նրանք երկիրը կառավարել են շուրջ 4 դար՝ մինչև 428 թվականը: Պարթևստանի թագավոր Վաղարշ Արշակունին 52 թվականին Արտաշատում գահին է բազմեցրել եղբորը՝ Տրդատին: Սկզբնական շրջանում Հռոմի կայսր Ներոնը չի ճանաչել Տրդատի իշխանությունը, թեև այն հատատվել էր հայոց ավագանու կողմից: 54 թվականին սկսվել է երկարատև պատերազմ Հռոմի և Պարթևստանի միջև, որի թատերաբեմ է դարձել Հայաստանը: 59 թվականին հռոմեացի զորավար Կորբուլոնի զորքերը գրավել և ավերել են Արտաշատը, իսկ մինչ այդ Տիգրանակերտը: Պարթևա-հայկական զորքերը պատասխան ճակատամարտ են տվել 62 թվականին՝ Հռանդեսայի դաշտում: Հռոմեական զորքը պարտվել են և անցել երեք նիզակից կազմված պարտության կամարի տակով: Հռանդեսայի ճակատամարտի հաջորդ տարում՝ 63 թվականին, հաշտություն է կնքվել, Ներոնը հետ է վերադարձրել հայոց թագը, զորքերը դուրս է բերել հայոց երկրից: Տրդատը մեծ շքախմբով մեկնել է Հռոմ, թագադրվել որպես հայոց արքա և պարգևներով վերադառնալով Արտաշատ՝ որպես Տրդատ Ա Արշակունի (66-88թթ): Արտաշատը Հռոմի կայսեր միջոցներով վերակառուցվել է և վերանվանվել Ներոնեա: Արշակունիների օրոք հռոմեա-պարթևական պատերազմները շարունակվել են, սակայն 2-3-րդ դարերում, այնուամենայնիվ, Հայաստանի տնտեսական ու մշակութային կյանքը շարունակել է զարգանալ: Արտաշատի վերակառուցումից բացի կառուցվել են նոր շինություններ: Մոտավորապես 77 թվականին Գառնիում կառուցվել է հեթանոսական տաճար, արքայական պալատ, բաղնիք և այդ ամենի շուրջապատվել են բարձր և ամուր պարիսպներով: Հիմնվել են նոր քաղաքներ՝ Չարեհավանը, Չարիշատը, նոր մայրաքաղաք Վաղարշապատը: Նոր շուք են ստացել Արտաշատը, Տիգրանակերտը, Վանը, Արմավիրը: Կառուցվել են նոր բերդեր և ամրոցներ:

301 թվականին՝ Տրդատ Գ Մեծ (287-330) Արշակունու օրոք, Հայաստանում ընդունվել է քրիստոնեությունը որպես պետական կրոն: Հայոց թագավորը հայկական եկեղեցու առաջնորդ Գրիգոր Լուսավորչի հետ քանդել է երկրով մեկ տարածված հեթանոսական տաճարները և մեհյանները, դրանք վերածել եկեղեցիների: Մինչև այսօր պահպանվել է միայն Գառնիի հեթանոսական տաճարը, որը նվիրված է յուսի և գիտության աստված Միհրին: Հաջորդ արքա Խոսրով Գ Կոտակը (330-338), կառուցել է հայոց նոր մայրաքաղաք Դվինը, որի շրջակայքում տնկվել է Խոսրովի արհեստական անտառը:

Այս ժամանակահատվածում Հայաստանում ստրկատիրական հասարակարգին աստիճանաբար փոխարինել է ավատատիրական կարգերը: Թագավորը երկրի հողերը բաժանել էր շրջանների, որոնց ղեկավար էր նշանակել իր իշխանության հավատարիմ, ճակատամարտերում աչքի ընկած զորահրամանատարներին: Նրանցում աշխատում էին ազատ գյուղացիները: Գյուղերի կողքին կային ազարակներ և դաստակերտներ, որտեղ հիմնական աշխատող ուժը պատերազմում գերի վերցված ստրուկներն էին: Նոր հասարակարգի պայմաններում ստրկատեր-զորավարները իրենց գավառները սկսում են կառավարել ժառանգության սկզբունքով: Հորից ավագ որդուն անցնող կավածքը կոչվում էր «հայրենիք»: Վերացել էր գյուղացիների և ստրուկների միջև եղած տարբերությունները, բոլորը դարձել էին ոչ ազատ: Ազատ խավի համար նրանք պարտավոր էին վճարել տասանորդը՝ բերքի 1/10 մասը, մասնակցել իշխանի դոյակների ու բերդերի կառուցմանը, կամուրջների և ճանապարհների կառուցմանը: Այսպիսով՝ ամբողջ պետության տարածքում թագավորի անսահմանափակ իշխանությունը թուլացել էր: Երկրի կառավարման գործում մեծ դերակատարում ունեցող զորանամակը: Հիմնական պաշտոնները անցնում են հետևյալ նախարարական տներին՝ Հազարապետություն՝ տնօրինում էր երկրի տնտեսական կյանքը (Ամատունիների տոհմ), Սպարապետություն՝ կազ-

մակերպում էր երկրի պաշտպանության ղեկավարման գործը (Մամիկոնյանների տոհմ), Մարդպետությունը՝ հսկում էր թագավորի կալվածքը, գանձարանը, բերդերը և կանանոցը: «Հայր մարդպետը» համարվում էր թագավորի խորհրդատուն և արքայազների դաստիարակը, Թագադիր ասպետությունը՝ վերահսկում էր միապետի թագադրման կանոններին (Բագրատունիների տոհմ), Մաղխագությունը՝ ղեկավարում էր թագավորի թիկնապահ զորքի հրամանատարությունը (Խորխոռունիների տոհմ):

Այս ժամանակաընթացքում Իրանում տեղի էր ունեցել դինաստիական փոփոխություն. պարթև Արշակունիներին փոխարինել էին Սասանյանները: Վերջիններս սկզբից ևեթ թշնամական վերաբերմունք են ցուցաբերել Հայաստանի և այն կառավարող Արշակունիների հարստության դեմ: Առանձնապես սրվել են հակասությունները Հայաստանի քրիստոնեություն ընդունելուց հետո: Հերթական հայպարսկական պատերազմը տեղի է ունեցել 364 թվականին: Այդ ժամանակ Իրանում իշխում էր պարսից շահ Շապուհ II Երկարակյացը (309-379), իսկ Հայաստանում՝ Արշակ Բ-ն (350-368): Պատերազմի պատճառը հայոց թագավորի կենտրոնաձիգ իշխանության քաղաքականությունն էր: Նա Արարատի հարավային լանջերին հիմնել էր Արշակավան քաղաքը, բոլորին հրավիրում էր այնտեղ բնակվելու: Ոչ ազատ խավի հարյուրավոր ներկայացուցիչներ փախչել են իրենց կալվածատերերց և հանգրվանել Արշակավանում: Արշակ թագավորը արտոնություն էր տալիս տեղի բնակիչներին, որն էլ շարժել է երկրի հոգևորականների և ավատատերերի գայրույթը և նրանք ուժեր հավաքելով հարձակվել են քաղաքի վրա և 3 օրում այն ավերել: Հայ նախարարների մի մասը անցել է պարսիկների կողմը: Երկրի ներքին լարվածությունից օգտվելով պարսից Շապուհ II թագավորը զորք է ուղարկել Հայաստան: Հայոց թագավորը սպարապետ Վասակ Մամիկոնյանի հետ պայքարել է թշնամու դեմ: Հաշտություն կնքելու պատրվակով 368 թվականին Շապուհը նրանց կանչել է մայրաքաղաք Տիգրան, Վասակին դավադրաբար սպանել են, իսկ հայոց արքան բանտում ինքասպանություն է գործել: Փառանձեմ թագուհին մինչև գերի ընկնելը Արտագերս ամրոցում 13 ամիս հերոսական դիմադրություն է ցույց տվել: Պարսիկներն ավերել են Հայաստանի գրեթե բոլոր խոշոր քաղաքները՝ Արտաշատը, Վաղարշապատը, Երվանդաշատը, Չարեհավանը, Չարիշատը և Վանը: Հռոմեացիների օգնությամբ հայոց գահին է բազմել Արշակ Բ-ի և Փառանձեմի որդին՝ Պապը (368-374): Նրա գահակալությունը հաստատվել է Ձիրավի ճակատամարտում (371) պարսիկների դեմ տարած հաղթանակից հետո, որում աչքի է ընկել Վասակ Մամիկոնյանի որդի Մուշեղ սպարապետը:

387 թվականին գահակալական պայքարի արդյունքում առաջին անգամ Հայաստանը բաժանվել է Հռոմի և Պարսկաստանի միջև: Հայ ժողովուրդը կորցրել է իր պետականությունը ավելի քան 450 տարով, թեև չի կորցրել իր ինքնությունությունը Սասանյան Պարսկաստանի (Հայաստանի մարզպանություն), ապա Բյուզանդիայի, ավելի ուշ Արաբական խալիֆայության (Արմինիա կուսակալություն) կազմում: Մեծ Հայքի արևմտյան նահանգները մտել են Հռոմեական կայսրության կազմի մեջ: Այնտեղ թագավոր է նշանակվել Պապի որդի Արշակ Գ-ն: Արևելյան և կենտրոնական Հայաստանում, որն անցել էր Իրանի տիրապետության տակ, պարսկամետ իշխանները գահ են բարձրացրել Խոսրով Դ Արշակունուն (387-389): Նրա եղբայր Վռամշապուհի (389-415) օրոք՝ 405 թվականին, Մեսրոպ Մաշտոցը ստեղծել է հայերենի այբուբենը: Գրերի գյուտը և նոր դպրոցների բացումը մեծ օժանդակություն է ստացել հայոց արքայի և ժամանակի կաթողիկոս Սահակ Պարթևին կողմից: Երկրով մեկ՝ Արցախում, Ուտիքում, Վասպուրականում, Տուրուբերանում, Գուգարքում, Սյունիքում բացվել են հայկական դպրոցներ: 428 թվականին Հայաստանը կորցնում է պետականությունը: Այդ ժամանակ երկիրը բաժանված էր ժամանակի երկու հզորագույն պետությունների՝ Բյուզանդական կայսրության և Սասանյան Պարսկաստանի միջև: Բյուզանդական մասում ինքնուրույնու-

թյունը վերցել է Արշակ Գ թագավորի մահից հետո (389), իսկ պարսկական մասում Արշակունիների անկումից հետո (428) հայ իշխանների ինքնուրույնությունը որոշ չափով պահպանվել է: Թեև Արևելյան Հայաստանում մարգպան էին նշանակվում հիմնականում պարսիկները, սակայն հայ իշխանները պահպանում էին իրենց դիրքը, իր ազդեցությունը չէր կորցրել հայոց եկեղեցին: Այնուամենայնիվ, Հայաստանի մարգպանության ստեղծումը բացասական երևույթ էր հայոց պատմության մեջ: Առաջին հերթին՝ տարածքային ամբողջականությունը չէր պահպանվել. արևմտյան նահանգները (Բարձր Հայք, Ծոփք, Աղձնիք) անցել էին Բյուզանդիային, հյուսիսը (Գուգարք, մասամբ՝ Տայք)՝ Վրացական թագավորությանը, արևմուտքում ընդարձակվել էին Աղվանքի սահմանները Արցախի և Ուտիքի հաշվին, իսկ հարավային գավառները (Փայտակարան, Պարսկահայքի և Կորճայքի մեծ մասը)՝ անցել էին Ատրպատականին: Հայաստանի մարգպանի իշխանությունը, այսպիսով, տարածվում էր կենտրոնական մի քանի նահանգների վրա, թեև հայոց կաթողիկոսի հոգևոր իշխանության տակ էր ամբողջ Հայաստանը, ինչպես նաև՝ աղվանաց ու վրաց երկրները: Հայաստանի քաղաքային բնակչության մի ստվար հատված բռնագաղթեցվել էր Պարսկաստան: Հազարավոր մարտիկներ ուղարկվում էին Միջին Ասիա՝ պայքարելու Սասանյանների թշնամիների դեմ: Հայ ժողովրդի համբերության բաժակը լցվում է այն ժամանակ, երբ հեթանոս պարսիկները դիպչում են հայերի ամենամոլորական զգացմունքներին՝ հավատին, փորձում են կրոնափոխ անել քրիստոնյա հայերին:

Հայոց սպասապետը կարգավորում էր հայ նախարարների ընդհանուր զորաբանակը: Նրա պաշտոնը ավանդաբար շարունակում էր մնալ Մամիկոնյան ընտանիքին: 5-րդ դարի կեսերին մարգպանի պաշտոնում նշանակվել է մեկ այլ ազդեցիկ նախարարական տոհմի ներկայացուցիչ՝ Վասակ Սյունին: Իրենց հզոր դիրքերը շարունակել են պահպանել Արծրունիները, Գնունիները, Խորխոռունիները: 449 թվականին Հազկերտ Բ-ն հատուկ հրովարտակով հայ ավագանուց պահանջում է ուրանալ քրիստոնեությունը և ընդունել զրադաշտականությունը, որով հայերը կգատվեին հարևան բյուզանդացիներից և աստիճանաբար կձուլվեին պարսիկներին: Հայ իշխանների կողքին կանգնել է Հայոց եկեղեցին: Հայոց կաթողիկոս Հովսեփ Ա Վայոցձորցու գլխավորությամբ հրավիրվել է Արտաշատի ժողովը: 450 թվականին Արևելյան Հայաստանում բարձրացել է հակապարսկական առաջին խոշոր ապստամբությունը, որը պատմության մեջ հայտնի է որպես Վարդանանց պատերազմ: 451 թվականի մայիսի 26-ին Վասպուրականում՝ Ավարայրի դաշտում՝ Տղմուտ գետի ափին, հայկական 66 հազարանոց բանակը ճակատամարտ է տվել պարսկական 200 հազարանոց բանակի դեմ և հայերը ամրապնդել են իրենց դիրքերը պարսկահպատակ ժողովուրդների շարքում: Հակապարսկական բազում այլ ապստամբությունների շարքում հայտնի է նաև Վահանանց պատերազմը (481-484): Դրա հաղթական ավարտից հետո սպարապետ Վահան Մամիկոնյանը պարսից շահի կողմից ճանաչվել է Հայաստանի տանուտեր: Դվինում նրան դիմավորել են մեծ շուքով: 6-րդ դարում հայ նախարարները ևս զենք են վերցրել պարսկական բռնակալության դեմ: Նրանց կողքին կանգնել է Բյուզանդական կայսրությունը: 571 թվականին հայոց սպարապետ Վարդան Մամիկոնյանը (Կարմիր Վարդանը կամ Վարդան Կրտսերը) գլխավորել է հակապարսկական ապստամբությունը, որի ավարտին նոր պատերազմ է սկսվել Բյուզանդիայի և Սասանյան Պարսկաստանի միջև (572-591): 591 թվականին կնքված հաշտության պայմանագրով Հայաստանի մեծագույն մասը, ինչպես նաև Վրաստանը, անցել են Բյուզանդական կայսրությանը: Դա Հայաստանի երկրորդ բաժանումն էր 2 խոշոր տերությունների միջև, որոնցից մեկը դարձյալ Սասանյան Պարսկաստանն էր, մյուսը՝ Հռոմեական կայսրության ժառանգորդ Բյուզանդիան: Պարսկա-բյուզանդական մրցապայքարը Հայաստանի համար շարունակվել է մինչ արաբական արշավանքները (630-ական թվականներ):

Բագրատունիների կառավարման ժամանակաշրջանում, իններորդ դարում Հայաստանը վերականգնել է իր պետականությունը: Բյուզանդիայի դեմ պատերազմների պատճառով 1045թ թագավորությունն անկում է ապրել: Հայաստանը գրավել են Սելջուկ թուրքերը:

11 - 14-րդ դարերում Միջերկրական ծովի ափին հիմնվել է Կիլիկիայի հայկական իշխանությունը եվ ապա թագավորությունը:

16-19-դարերում Հայերի Հայրենիքը կազմված էր Արևելյան եվ Արևմտյան Հայաստաններից, որոնք ընկած էին օսմանյան և պարսկական կայսրությունների իշխանության տակ:

19-րդ դարում արևելյան Հայաստանը գրավվում է Ռուսական կայսրության կողմից, Արևմտյան Հայաստանը՝ Հայաստանի մեծ մասը, դեռևս մնում է թուրքական կառավարման տակ:

Առաջին Համաշխարհային պատերազմի ժամանակ Օսմանյան կայսրության իշխանության դեկին կանգնած երիտթուրքական Իթթիհաթ վե թերաքի կուսակցությունն իրականացրել է հայերի ցեղասպանությունը, որի արդյունքում 1915-1923 թ. զանգվածային տեղահանության է ենթարկվել և բնաջնջվել օսմանյան կայսրության նահանգների, ինչպես նաև՝ Արևմտյան Հայաստանի Հայ բնակչությունը:

1918 թվականին՝ Ռուսական Հեղափոխությունից և Ռուսական կայսրության անկումից հետո, ոչ ռուսական պետությունները, այդ թվում Հայաստանը հռչակել են իրենց անկախությունը հիմնվել է Հայաստանի առաջին հանրապետությունը:

1921թ Հայաստանի Հանրապետությունը բոլշևիկյան իշխանության ճնշման ներքո բռնակցվել է ԽՍՀ-ին, սկզբում դարձել է խորհրդային միության հիմնադիր չորս անդամներից մեկը՝

- Ռուսաստանի դաշնային ԽՍՀ
- ՌԲԿրիանիական ԽՍՀ
- Բելառուսական ԽՍՀ
- Անդրկովկասի դաշնային ԽՍՀ

Մինչև ԽՍՀՄ –ի փլուզումը Հայկաստանի Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունը հանդիսանում էր ԽՍՀՄ-ի իրավահավասար 15 հանրապետություններից մեկը: ԽՍՀՄ –ի փլուզման արդյունքում 1991թ. ձևավորվեց Հայաստանի երրորդ հանրապետությունը:

Հայաստանի Հանրապետությունը անկախ պետություն է առաջավոր Ասիայի հյուսիսային մասում՝ հայկական լեռնաշխարհի հյուսիս - արևելքում: Հյուսիսում սահմանակցվում է Վրաստանին, արևելքում՝ Ադրբեջանին, հարավում՝ Իրանին, արևմուտքում՝ Թուրքիային: Հարավ արևելյան կողմում Արցախն է իսկ հարավ արևմտյան կողմում Նախիջևանը:

Այժմյան Հայաստանը զբաղեցնում է պատմական Հայաստանի տարածքի միայն մեկ տասներորդը: Հայաստանը զբաղեցնում է 29743կմ քառակուսի տարածք (138-րդն աշխարհում) ունի 2930450 բնակչություն 2017թ մարդահամարի տվյալներով (136-րդն աշխարհում):

Մայրաքաղաքը Երևանն է, պետական լեզուն՝ հայերենը, բնակչության 94,4 տոկոսը դավանում է Զրիստոնեություն:

Հայաստանյազ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին ժամանակակից Հայաստանի հիմնական կրոնական հաստատությունն է:

ՀՀ –ն ՄԱԿ-ի հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպության, ԱՊՀ- ի, Եվրախորհրդի, ԱՀԿ- ի և ավելի քան քառասուն այլ միջազգային կազմակերպությունների անդամ է:

2015 հունվարի 2-ին Հայաստանն անդամակցել է Եվրասիական տնտեսական միությանը: Հայաստանը աջակցում է դեֆակտո անկախ Արցախի հանրապետությանը որն անկախացել է 1991թվականին: Հայաստանի հանրապետությունը ունի՝

ունիտար կառուցվածք, բազմակուսակցական համակարգ: ՀՀ պառլամենտական հանրապետություն է:

ՀՀ Սահմանադրությունն ընդունվել է 1995թ հուլիսի 5-ին՝ Հանրաքվեի արդյունքում: ՀՀ սահմանադրության փոփոխությունները կատարվել են 2005 թ նոյեմբերի 27-ին և 2015թ դեկտեմբերի 6-ին՝ Հանրաքվեների արդյունքում: Ըստ սահմանադրաիրավական բնութագրի Հայաստանի Հանրապետությունն ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է: Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին: Ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով: Պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությամբ և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման հիման վրա [1]:

Ազգային ժողովը ժողովրդի ներկայացուցչական մարմինն է, որն իրականացվում է օրենսդրի իշխանությունը [2]: Ազգային ժողովն վերահսկողություն է իրականացնում գործադիր իշխանության նկատմամբ ընդունում է պետական բյուջեն և իրականացնում է սահմանադրության սահմանված այլ գործառնություններ: Ազգային ժողովի լիազորությունները սահմանվում են սահմանադրությամբ:

Հանրապետության նախագահը պետության գլուխն է: Նախագահը հետևում է սահմանադրության պահպանմանը: Հանրապետության նախագահն իր լիազորություններն իրականացնելիս անաչառ է և առաջնորդվում է բացառապես համապետական և համազգային շահերով: Հանրապետության նախագահն իր գործառնություններն իրականացնում է սահմանադրությամբ սահմանված լիազորությունների միջոցով: Հանրապետության նախագահն ընտրվում է ազգային ժողովի կողմից յոթ տարի ժամկետով:

Կառավարությունը գործադիր իշխանության բարձրագույն մարմինն է: Կառավարությունն իր ծրագրի հիման վրա մշակում և իրականացնում է պետության ներքին և արտաքին քաղաքականությունը, իրականացնում է կառավարման համակարգի մարմինների ընդհանուր ղեկավարումը: Կառավարությունը կազմված է վարչապետից, փոխվարչապետներից և նախարարներից [3]:

ՀՀ պետությունում արդարադատությունն իրականացվում են միայն դատարանները՝ սահմանադրությամբ և օրենքներին համապատասխան: ՀՀ-ի վարչատարածքային միավորներն են մարզերը և համայքները: Մարզերը կազմված են գյուղական և քաղաքային համայքներից: ՀՀ-ի տարածքը բաժանվում է տաս մարզի՝ Ղրանք են Արագածոտնի մարզ, Արարատի մարզ, Արմավիրի մարզ, Գեղարքունիքի մարզ, Լոռու մարզ, Կոտայքի մարզ, Սյունիքի մարզ, Վայոց ձորի մարզ և Տավուշի մարզ: Տեղական ինքնակառավարումն իրականացնում է համայքներում: Մայրաքաղաք Երևանը համայնք է:

Եզրակացություն.

հայերի երկիրը ի սկզբանե գտնվել ու այսօր էլ գտնվում է տարբեր քաղաքակրթությունների շահերի կենտրոնում: Պատմական իրողություններով պայմանավորված հայերը սփռված են ամբողջ աշխարհով մեկ: <<Հայ ազգ>> հասկացությունը ներառում է ինչպես Հայաստանի Հանրապետության բնակչությանը, այնպես էլ բազմաթիվ սփյուռքյան համայնքների ներկայացուցիչներին՝ որոնք ամբողջ կյանքի ընթացքում իրենց գիտակցության մեջ կրում են հայկական ինքնությունը: մՎերելքներով ու անկումներով հարուստ իր երկարատև պատմության ընթացքում հայ ազգը հայտնվել է անհետացման եզրին: Այնուամենայնիվ, ի տարբերություն բազմաթիվ այլ քաղաքակրթությունների, մենք կարողացել ենք վերապրել, և այդ փաստն ինքնին զարմանալի է [4]: 21-րդ դարում, մենք կրկին մոտեցել ենք բեկումնային սահմանագծին և կանգնած ենք մի ընտրության առջև, որը լրջա-

գույն հետևանքներ է ունենալու մեր ժողովրդի համար: Հայ ժողովուրդը փնտրում է ազգի հետագա զարգացման հնարավոր ուղիները, հիմնվելով իր անցյալի փորձի և ներկայի վրա, և հստակորեն գիտակցում է պատասխանատվությունը իր ապագա սերունդների առջև:

Ինչպես Պարույր Սևակն է գրել՝ *Հազար տեսակ քամիներ թռցրել են մեր Գլխարկները, բայց ոչ գլուխներու: Ազգիս չեն կարող սպանել, եթե նա Ինքնասպան չլինի:*

Գրականություն

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն
2. Խ. Մխիթարյան, Մենեջմենթ, 2004, էջ 179-190
3. Յու. Սուվարյան, Մենեջմենթ, 2002, էջ 248-254
4. Ռ. Վարդանյան, Ն. Ալեքյան, Ճամփաբաժնի, 2018, էջ 7
5. hy.wikipedia.org
6. ostarmeria.com

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В УПРАВЛЕНИИ АРМЯНСКИМ ОБЩЕСТВОМ

Акоян Астхик

«Менеджмент» II курс

Научный руководитель **Гаяне Геворгян**

Ереванский Университет «Айбусак»

Резюме. В общественном управлении на разных уровнях развития общества, роль имели различные средства, такие как Армянская Апостольская Церковь в периоды утраты армянской государственности. В настоящее время в систему государственного управления входят органы государственного управления, органы местного самоуправления, общественно-политические организации и средства массовой информации.

THE ROLE OF STATEHOOD IN THE GOVERNANCE OF THE ARMENIAN SOCIETY

Hakoyan Astxik

"MANAGEMENT" II year

Scientific supervisor **GAYANE GEVORGYAN**

Yerevan "Haybusak" University

Summary. Various means played a role in public administration such as the Armenian Apostolic Church, during the period of the loss of Armenian statehood. In modern times, the system of public administration includes public administration bodies, local self-government bodies, public-political organizations and mass media.

**ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԴԵՐԸ ՀԱՆՐՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ**

Կարինե Մանուկյան

Երևանի «Հայրուսակ» Համալսարան, բակալավրի 2-րդ կուրս

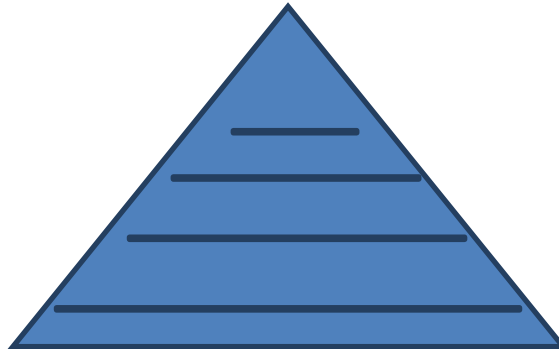
Լ. Մկրտչյան

Երևանի «Հայրուսակ» Համալսարան, տգթ, դոց, գիտ. դեկ.

Բանալի բառեր: Հայ Առաքելական եկեղեցի, իշխանական կառույց, պետական կրոն, եկեղեցական ժողով, հանրային կառավարում

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին մեկ ամբողջական միություն է, որի բարձրագույն հոգևոր պետը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն է: Կաթողիկոսական նստավայրը Սուրբ Էջմիածինն է: Հայ Եկեղեցին ունի նվիրապետական չորս աթոռներ կամ կենտրոններ՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսություն, Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքություն, Կոստանդնուպոլսի Հայոց Պատրիարքություն: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Կաթողիկոսությունը, որ հայտնի է որպես Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսություն, գլուխն ու ղեկավարն է ընդհանուր նվիրապետության: Մյուս երեք աթոռների նկատմամբ այն նախամեծար է ու նախաթոռ: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը նկատվում է որպես հաջորդն ու ժառանգորդը Թադևոս ու Բարդուղիմեոս առաքյալների և Գրիգոր Լուսավորչի:

Կառավարման հարուստ փորձ է կուտակել Հայ Առաքելական եկեղեցին, թե որպես հավատքի կառույց, թե Հանրային կարևորագույն հաստատություն: Հայոց Եկեղեցու իշխանական կառույցը բրգաձև է, որը ներկայացնում ենք հետևյալ կերպ

1. Կառավարման վերին ատյանը՝ Էջմիածնի կաթողիկոսությունն է:
2. Կիլիկիո (Անթիլիասի) կաթողիկոսությունն է:
3. Երուսաղեմի պատրիարքությունը:
4. Կոստանդնուպոլսի պատրիարքությունը:
5. Թեմերը՝ ըստ տարածաշրջանային հատկանիշի:

Կաթողիկոսը բարձրագույն իշխանությունն է, գերագույն պետ,միայն նա է օծում Եպիսկոպոսներին, մյուսոն օրհնում,հաստատում նոր թեմեր և այլն: Միաժամանակ, թեմերն ունեն որոշակի ինքնուրույնություն, ներքին խնդիրներում ինքնակառավարման հնարավորություն: Ակնհայտ է, որ եթե Հայ Առաքելական եկեղեցին չունենար կենտրոնաձիգ կազմակերպություն, խիստ կանոնակարգված գործունեություն, ունակ չէր լինի հայ ժողովրդի համար դարեր շարունակ կատարել նաև պետականության գործառույթներ, ուրեմն՝ բացառիկ կարևորության միասնականացնող դեր:

301 թվականին Հայոց Տրդատ Գ Մեծ (287-330 թթ) արքայի օրոք և Գրիգոր Ա Պարթև Լուսավորչի (302-326 թթ) ջանքերով քրիստոնեությունը Հայաստանում հռչակվեց պետական կրոն: Այդ թվականը համարվում է Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցու պաշտոնական հիմնադրման տարեթիվը:

Գրիգոր Լուսավորչին կաթողիկոսական պաշտոնում փոխարինում է որդին՝ Արիստակես հայրապետը, ով, եպիսկոպոս լինելով, 325 թվականին որպես Հայ Առաքելական Եկեղեցու ներկայացուցիչ՝ մասնակցել էր նաև Նիկիայի Առաջին Տիեզերաժողովին՝ իր հետ բերելով ժողովի կանոններն ու հավատո հանգանակը: Հեթանոս իշխանների դեմ պայքարելու արդյունքում Արիստակեսը դավադրաբար սպանվում է: Նույն բախտին են արժանանում նաև նրա եղբայրը՝ հաջորդ հայրապետը՝ Վրթանեսը, և վերջինիս որդին՝ Հուսիկ Ա հայրապետը: Հուսիկ կաթողիկոսի թոռան՝ Ներսես Ա Մեծի կաթողիկոսության շրջանը նշանավորվեց Հայոց Եկեղեցու բարենորոգչությամբ 354թվականին Աշտիշատում գումարվեց Հայոց եկեղեցուն առաջին ազգային եկեղեցական ժողովը, որի ժամանակ ընդունվեցին, ապա կյանքի կոչվեցին դավանաբանական, կազմակերպչական, բարեսիրական ուղղվածության մի շարք որոշումներ: Այս ժողովի ընթացքում ևս մեկ անգամ մերժվեց և նգովվեց Արիոսականությունը:

Գրիգոր Լուսավորիչն իր նստավայրը կենտրոնացնում է այդ ժամանակվանից թագավորության մայրաքաղաք դարձած Վաղարշապատում, որն այժմ գտնվում է Երևանից հարավ ընկած տարածքում, որտեղ, ըստ ավանդության, Քրիստոսի կողմից ցույց տրված վայրում, հիմնադրվում է Հայաստանյաց առաջին տաճարը, որտեղից էլ ծագում է Էջմիածին անվանումը, այսինքն՝ «Միածինը իջավ,,: Չնայած որ ի սկզբանե Հայ Եկեղեցու հովվապետին դիմելու համար տրվել են բազմաթիվ անուններ, շուտով, սակայն, գերակշռում է *կաթողիկոս* անվանումը, որը 5-րդ դարից սկսած տարածվում է բյուզանդական կայսրության արևելյան ծայրամասերում:

Էջմիածնի Կաթողիկոսը ճանաչվում է որպես Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս: 1915թ.-ի ցեղասպանությանը և Անատոլիայի հայկական ինստիտուտների ոչնչացմանը հաջորդիվ Սիսի նստավայրը տեղափոխվում է Անթիլիաս քաղաք, Լիբանան: Հայ եկեղեցին ունի նաև կաթողիկոսական աթոռից ավելի ցածր տեղ զբաղեցնող երկու պատրիարքություն (պատրիարքներ) որոնք, ինչպես արդեն նշվեց, գտնվում են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ենթակայության ներքո. վաղ միջնադարում հիմնված Երուսաղեմի և օսմանյան ռեժիմի հաստատումից անմիջապես հետո հիմնված Կոստանդնուպոլսի պատրիարքարանները:

Հայ Առաքելական եկեղեցին իր կազմավորման պահից ապահովել է հայ ժողովրդի հոգևոր զարգացման, կրթության, ինչպես նաև դատական գործը, իսկ հայկական պետականության անկումից հետո իրականացրել է նաև հանրային կյանքի կարգավորումը: Հայոց պետականության վերականգնելուց հետո էլ Հայ Առաքելական եկեղեցին պահպանել է իր ուրույն տեղը աշխարհասփյուռ հայ ժողովրդի միավորման, հայապահպանության և Հայոց պետականության ամրապնդման գործում:

РОЛЬ АРМЯНСКОЙ АПОСТОЛЬСКОЙ ЦЕРКВИ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ

Манукян Карине Аркадеевна

Институт экономики, менеджмента и информатики, Бакалавриат I I курс

Научный руководитель Л. Мкртчян

Ереванский Университет «Айбусак», Институт экономики, менеджмента и информатики

С момента своего образования Армянская Апостольская Церковь обеспечивала процесс заботливого народа, а после падения армянской государственности осуществляла регулирование общественной жизни.

THE ROLE OF THE ARMENIAN APOSTOLIC CHURCH IN PUBLIC ADMINISTRATION

Manukyan Karine

Institute of Economics, Management and Informatics, bachelor degree 2nd course

Scientific supervisor **L. Mkrtchyan**

Yerevan «Haybusak» University, Institute of Economics, Management and Informatics

From the moment of its formation, the Armenian Apostolic Church has ensured the process of careful development of the Armenian people, and after the fall of the Armenian statehood, it has carried out the regulation of public life.

ՉԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Ջրաղյան Լիլիթ

Երևանի «Հայրուսակ» Համալսարան, բակալավրի 2-րդ կուրս

Դեկավար՝ Ա. Ս. Հարությունյան

Երևանի «Հայրուսակ» Համալսարան, ՏԿԻ ինստիտուտի տնօրեն

Ներկայումս տեղեկատվությունը մեծ դեր է խաղում տնտեսության զարգացման, հանրային ինստիտուտների գործունեության, հասարակական կարծիքի ձևավորման և մարդկային կյանքի հետագա զարգացման հարցերում:

ՉԼՄ ասելով պետք է հասկանալ հաստատություն, որը ստեղծված է տեղեկատվության բաց, հրապարակային փոխանցման համար՝ օգտագործելով հատուկ տեխնիկական միջոցներ:

Հիմնաբառեր. զանգվածային լրատվական միջոցներ, տեղեկատվություն, մեդիա տեղեկատվություն, թվային մեդիա, համացանց, համացանցային մեդիա

Հանրային կառավարման կարևորագույն բաղադրիչ է պետության և հասարակության միջև հաղորդակցության ապահովումը: Չանգվածային լրատվական միջոցները ժամանակակից հասարակական կյանքի անբաժան մասն են դարձել: Որոշակիորեն սոցիալական վերահսկողություն և կառավարում իրականացնելով՝ ՉԼՄ-ն ազդում է հասարակական կարծիքի ձևավորման վրա, տարածում գիտելիքներ, փորձ ու մշակութային արժեքներ, ազգաբնակչությանը տեղեկատվություն մատուց¹: Չանգվածային լրատվության միջոցները լրատվական տեխնոլոգիաների ամբողջությունն է, որը, զանգվածային հաղորդակցության շնորհիվ, ունի մեծ լսարան: Տեխնոլոգիաները, որի միջոցով տեղի է ունենում այս հաղորդակցությունը ներառում է զանազան միջոցներ: Հեռարձակող մեդիան տեղեկատվությունը հաղորդում է էլեկտրոնային եղանակով, այնպիսի միջոցներով, ինչպիսիք են՝ ֆիլմը, ռադիոն, երաժշտությունը կամ հեռուստատեսությունը:

Թվային մեդիան ներառում է և՛ համացանցը, և՛ հեռախոսային զանգվածային հաղորդակցությունը:

Համացանցային մեդիան ներառում է այնպիսի ծառայություններ, ինչպիսիք են՝ էլեկտրոնային հասցեն, սոցիալական մեդիայի կայքերը և համացանցի միջոցով գործող ռադիոն և հեռուստատեսությունը: Մի շարք այլ զանգվածային հաղորդակցության միջոցներ ցանցում ունեն հավելյալ ներկայություն այնպիսի միջոցներով, ինչպիսիք են՝ օնլայն հեռուստատեսային գովազդները, QR կոդերը, որոնք ուղղորդում են հեռախոսից օգտվողներին դեպի վեբկայք: Այս կերպ, նրանք կարող են օգտվել հեշտ հասանելիությունից և այն բոլոր հնարավորություններից, որոնք առաջարկում է համացանցը: Վերջինիս միջոցով հեշտորեն հեռարձակվում է տեղեկատվությունը աշխարհի տարբեր շրջաններում միաժամանակ և մատչելի:

Արտաքին մեդիան տեղեկատվությունը փոխանցում է այնպիսի միջոցներով, ինչպիսիք են՝ հավելյալ գովազդը, ազդապաստառները կամ կրպակները, երկնային գրությունները, որոնք գտնվում են ավտոբուսներից դուրս կամ ներս, առևտրային կառույցներում, վաճառակետերում, սպորտային ստադիոններում, գնանքներում, մեքենաներում:

Տպագիր մեդիան տեղեկատվությունը փոխանցում է այնպիսի ֆիզիկական օբյեկտների միջոցով, ինչպիսիք են՝ գրքերը, կոմիքսները, ամսագրերը, թերթերը:

¹ «Չանգվածային լրատվամիջոցները ՀՀ պետական կառավարման համակարգում»: Է. Բալանթարյան

Իրադարձությունների կազմակերպումը և հանրային ճառը ևս կարող են համարվել որպես զանգվածային լրատվության ձևեր: Մի շարք կազմակերպություններ, ինչպես օրինակ՝ կինոստուդիաները, հրատարակչությունները, ռադիո և հեռուստատեսային կայանները, որոնք վերահսկում են այս տեխնոլոգիաները, հայտնի են նաև որպես զանգվածային լրատվամիջոցներ:

20-րդ դարի վերջին զանգվածային լրատվամիջոցների շրջանակներում առանձնացվում էին զանգվածային լրատվամիջոցների 8 արդյունաբերություն՝ գրքեր, համացանց, ամսագրեր, ֆիլմեր, թերթեր, ռադիո, ձայնագրություններ և հեռուստատեսություն: Թվային հաղորդակցության տեխնոլոգիաների պայթյունը 20-րդ դարի վերջին և 21-րդ դարի սկզբին էական դարձրեց հետևյալ հարցը. Լրատվամիջոցների ո՞ր տեսակները պետք է դիտարկել որպես «զանգվածային լրատվամիջոցներ»: Ըստ «Չանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքի՝ ՉԼՄ են համարվում թերթերը, հանդեսները, փաստավավերագրերը, տեղեկագրերը և պարբերականները, որոնք պարբերաբար հրատարակվում են 100 օրինակից ավելի տպաքանակով, ինչպես նաև հեռուստառադիոծրագրերը, կինովավերագրերը, որոնք հրապարակայնորեն պարբերաբար տարածում են լուրեր և տեղեկություններ:

2000 թվականին «7 զանգվածային լրատվամիջոցներ» դասակարգումը դարձավ տարածված: Դրանց հաջորդականությունը հետևյալն է՝

1. Տպագրություն (գրքեր, բուկլետներ, թերթեր, ամսագրեր և այլն) 15-րդ դարի վերջից

2. Ձայնագրություններ (ձայնասկավառակներ, մագնիսական ժապավեններ, տպագրական ժապավեններ, CD-ներ, DVD-ներ) 19-րդ դարի վերջից

3. Կինոթատրոն- մոտ 1900 թվականից

4. Ռադիո-մոտ 1910 թվականից

5. Հեռուստացույց -մոտ 1950 թվականից

6. Համացանց- մոտ 1990 թվականից

7. Հեռախոսներ-մոտ 2000 թվականից սկսած

Յուրաքանչյուր լրատվական միջոց ունի իր սեփական բովանդակային ձևերը, ստեղծագործող արտիստները, տեխնիկները և բիզնես մոդելները: Օրինակ՝ Համացանցը ներառում է բլոգներ, վեբ կայքեր և զանազան այլ տեխնոլոգիաներ, որոնք տեղեկատվության տարածման հիմնական ցանցի գազաթին են գտնվում:

Չանգվածային լրատվամիջոցները պարունակում են ավելին, քան պարզապես նորություններ, չնայած դա երբեմն սխալ է ընկալվում: Չանգվածային լրատվամիջոցները կարող են կիրառվել տարբեր նպատակներով՝

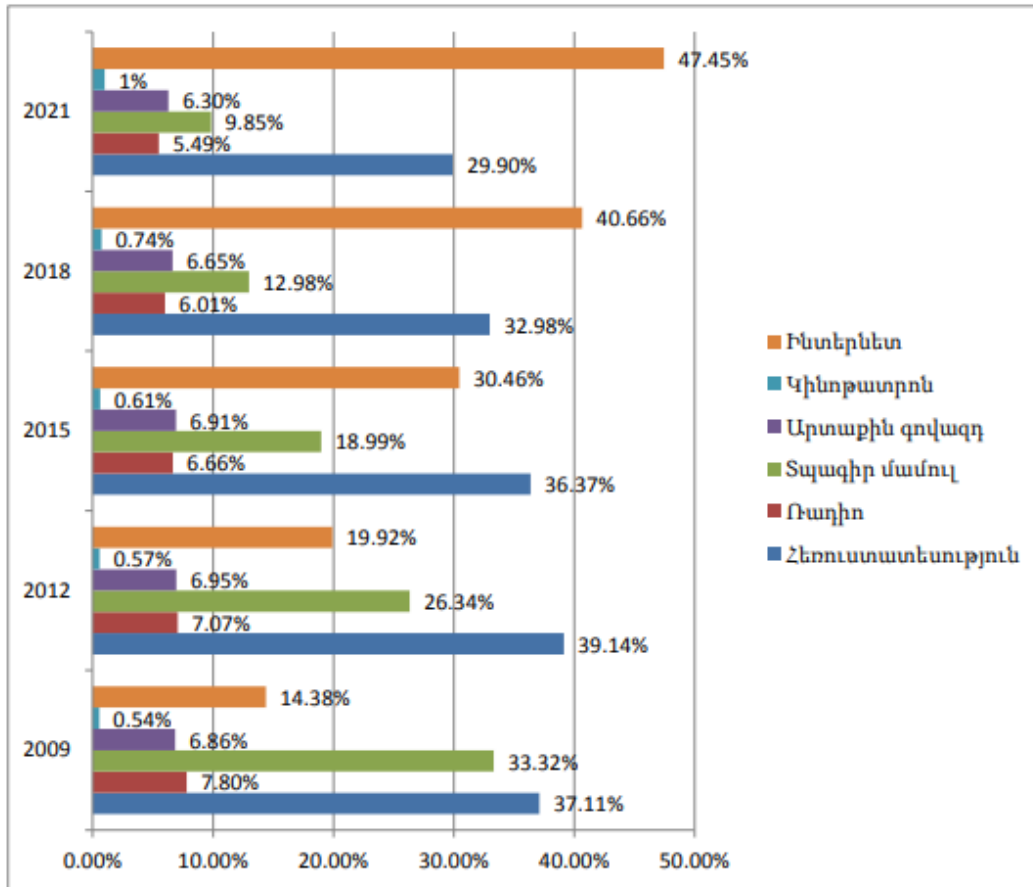
- Քարոզչություն և՛ բիզնես, և՛ սոցիալական մտահոգությունների համար: Սա կարող է ներառել հայտարարություններ, մարկետինգ, պրոպագանդա, հանրային կապեր և քաղաքական հաղորդակցություն:

- Չվարձանք- սովորաբար բեմական խաղերի, երաժշտության կամ հեռուստատեսային շոուների միջոցով, 20-րդ դարի վերջից նաև վիդեո և համակարգչային խաղերի միջոցով:

Հանրային ծառայության հայտարարություններ և հրատապության ազդանշաններ Public service announcements:

ՉԼՄ-ն երկրի կառավարման համակարգի կարևորագույն բաղկացուցիչներից է, որոնք միևնույն ժամանակ ժողովրդավարական համակարգի և քաղաքացիական հասարակության կարևորագույն ինստիտուտներից են, քանի որ հնարավորություն են տալիս բնակչությանն ստանալ և տարածել տեղեկատվություն:

Չանգվածային լրատվամիջոցների կիրառման փոփոխությունը 2009-2021թթ.-ի ընթացքում²

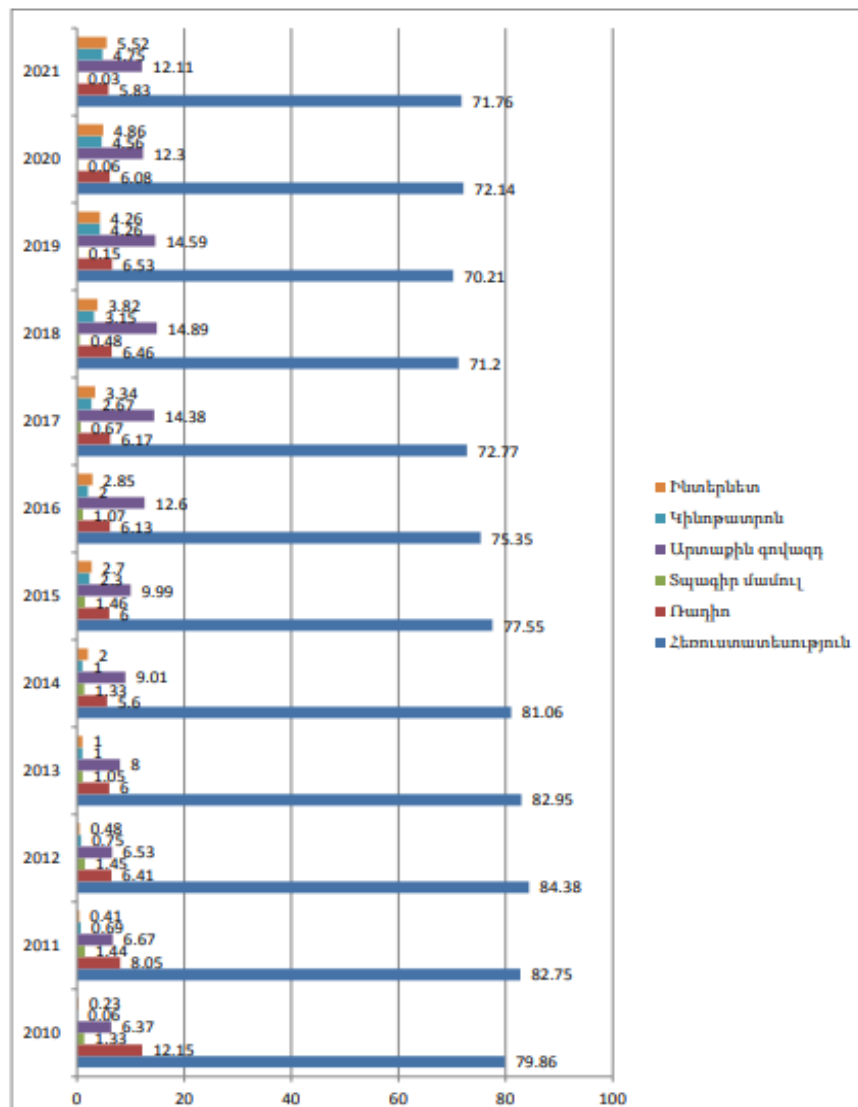

ՉԼՄ-ն ոչ միայն տեղեկատվություն է հաղորդում, այլև պարտավոր է ժամանակին տեղեկացնել ամբողջ օրգանիզմի տարբեր համակարգերում առկա խնդիրների և թերությունների մասին, մասնավորապես հասարակության մեջ անառողջ գործընթացները ժամանակին կանխելու և կարգավորելու առումով: Յուրաքանչյուր ժողովրդավարական, իրավական, օրինական պետության համար անչափ կարևոր է տեղեկատվական ազատությունը: Տեղեկատվությունը ժողովրդավարության «թթվածինն» է:

Այսպես, եթե 2010թ. համացանցային շուկայի տեսակարար կշիռը ընդհանուրում կազմել է 0.23%, ապա 8 տարվա ընթացքում այն դանդաղ, սակայն անընդհատ աճել է՝ 3.59 %-ով, և 2018թ.-ին կազմել է 3.82 %, իսկ 2019թ.-ին կանխատեսվում է, որ այն 2018թ.-ի համեմատ կանի 0.44 %-ով, իսկ 2021թ.-ին կկազմի 5.52 %: 2010-2018թթ. ընթացքում դանդաղ աճ է գրանցվել նաև արտաքին գովազդի շուկայում, որի տեսակարար կշիռը 2010թ.-ին կազմել է 6.53%, այնուհետև առավել բարձր տեմպերով սկսել է աճել 2015թ.-ից սկսած և 2018թ.-ին կազմել է 14.89%, այսինքն 8 տարվա ընթացքում աճել է 8.36%-ով: Իսկ 2019թ.-ից սկսած կանխատեսվում է, որ արտաքին գովազդի տեսակարար կշիռը կսկսի նվազել և 2021թ.-ին կկազմի 12.11%՝ 2018թ.-ի նկատմամբ կնվազի 2.78%-ով: 2010-2018թթ. ընթացքում աճ է գրանցվել նաև կինոթատրոններում ցուցադրվող գովազդի շուկայում:

² <https://www.zenithmedia.com/about-us/whatwedo>

ՀՀ ՁԼՄ-ի կառուցվածքն տոկոսներով, 2010- 2020թթ.-ի ընթացքում³

Եթե 2010թ.-ին այն կազմել է 0.06%, ապա 2018թ.-ին կազմել է 3.15%: 2017թ.-ի համեմատ աճել է 0.48%-ով, իսկ կանխատեսումների համաձայն 2021թ.-ին այն կկազմի 4.75%: Այս փոփոխությունները, իհարկե, առաջին հերթին պայմանավորված են վերջին տարիներին կինոթատրոնների թվի ավելացմամբ: Իսկ ինչ վերաբերվում է տպագիր մամուլին, ապա վերջինիս տեսակարար կշիռը գովազդի շուկայում 2010-2015 թթ. ընթացքում անընդհատ տատանվել է՝ 2015թ.-ին կազմելով 1.46%՝ 2010թ. 1.33%-ի դիմաց, իսկ 2016թ.-ից սկսած այն միայն անկում է ապրել և 2018թ.-ին կազմել է 0,48%, իսկ 2021թ.-ին կանխատեսվում է, որ կնվազի մինչև 0.03%:

Այս ամենով հանդերձ, ՀՀ պետական կառավարման համակարգում վերջին տարիների բարեփոխումները զանգվածային լրատվության միջոցների զործունեության համար դրական լուրջ նախադրյալներ ապահովեցին, սակայն համակարգն առավել արդյունավետ դարձնելու համար դեռևս շատ անելիքներ կան:

Գրականության ցանկ

1. ՀՀ օրենքը «Չանգվածային լրատվության մասին»
2. ՀՀ Սահմանադրություն

³ <https://www.zenithmedia.com/location/armenia>

3. §Գովազդ, PR, մարքեթինգ՝ գիտամեթոդական ձեռնարկ, Կ. Սարգսյան: Երևան, 2019թ.

4. §Հայաստանում համացանցային ՉԼՄ-ների ձևավորման և զարգացման առանձնահատկությունները: Ա. Ավետիսյան: Երևան, ԵՊՀ, 2015թ.:

5. §Գովազդային տեխնոլոգիաները հանրային կարծիքի վրա ազդելու և գործողության մղելու մեթոդ: Ա. Ավետիսյան: Երևան, ԵՊՀ, 2015թ.:

6. §Չանգվածային լրատվամիջոցները ՀՀ պետական կառավարման համակարգում: Է. Զալանթաթյան: Երևան, ԵՊՀ, Բամբեր:

7. <http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=23491>

8. <https://www.zenithmedia.com/about-us/whatwedo>

9. <https://www.zenithmedia.com/location/armenia>

РОЛЬ СМИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ

Чрагян Лилит Ашотовна,

Ереванский Университет «Айбусак», Бакалавриат I I курс

Научный руководитель **А. Арутюнян**

Ереванский Университет «Айбусак»,

В настоящее время информация играет важную роль в развитии экономики, функционировании общественных институтов, формировании общественного мнения и дальнейшем развитии человеческой жизни. Под СМИ мы подразумеваем учреждение, созданное для открытой, публичной передачи информации с использованием специальных технических средств.

THE ROLE OF THE MEDIA IN THE GOVERNANCE SYSTEM

Lilit Chraghyan

Yerevan «Haybusak» University, 2nd year student

Scientific supervisor **A. Harutyunyan**

Yerevan «Haybusak» University

At present, information plays an important role in the development of the economy, the functioning of public institutions, the formation of public opinion, and the further development of human life. By media, we mean an institution created for the open, public transmission of information using special technical means.

ՏԵԴԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՄԵԾ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ (BIG DATA) ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՅՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Արմինե Չավենի Հակոբյան, Սրբուհի Գևորգի Թորոսյան
Երևանի «Հայքուսակ» Համալսարան, բակալավրի 1-ին կուրս

Ղեկավար՝ Ալեքսանդր Սամվելի Ավագյան
Երևանի «Հայքուսակ» Համալսարանի տնտ. ամբիոն

Հիմնադրամբ. մեծ տվյալներ՝ Big Data, տեղեկատվական մեծ ծավալներ, տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, վերլուծություն և անալիզ, ոչ համակարգված և համակարգված տվյալներ, համակարգում և զարգացում

Big Data՝ Մեծ տվյալներ: Եթե փորձենք պարզ սահմանում տալ, ապա կարելի է ասել, որ Big Data -ն հսկայական ծավալի տեղեկատվություն է, որը կարող է լինել ոչ համակարգված, համակարգված, ինչպես նաև մասնակի համակարգված և պահվում է թվային կրիչների միջավայրում: Այդ տվյալների ծավալն այնքան մեծ է, որ հնարավոր չէ վերծանել դրանք կառուցվածքավորման և վերլուծության սովորական միջոցներով:

«Big Data» տերմինը առաջին անգամ ի հայտ է եկել 2008 թ. լրագրող Քլիֆորդ Լինչի կողմից: Nature ամսագրի հատուկ համարում փորձագետը տեղեկատվական հոսքերի պայթյունավտանգ անն անվանել են «Մեծ տվյալներ» (Big Data):

Big Data –ի աշխատանքի հիմքում ընկած է 3 V-երի կանոնը.

1. Volume – ծավալ – տվյալները չափվում են ֆիզիկական արժեքով և թվային միջավայրում զբաղեցրած տարածությամբ: Big Data –ն ներառում է օրական ավելի քան 150ԳԲ զանգվածով տեղեկատվություն:

2. Velocity – արագություն - տեղեկատվությունը պարբերաբար թարմացվում է իրական ժամանակում:

3. Variety – բազմազանություն – տեղեկատվությունը կարող է ունենալ տարբաժան ձևաչափեր, մասամբ կառուցված լինել, ամբողջությամբ և պատահականորեն կուտակվել: Օրինակ սոցիալական ցանցերն օգտագործում են մեծ տվյալների տեքստի, տեսանյութի, աուդիոյի, ֆինանսական գործարքների, նկարների և այլնի տեսքով:

Ժամանակակից համակարգում դիտակվում են 2 լրացուցիչ գործոնների.

1. Variability – փոփոխականություն – տվյալների հոսքերը կարող են ունենալ զագաթնակետեր, անկումներ, սեզոնայնություն և պարբերականություն: Չհամակարգված տեղեկատվության պոռթկումը դժվար է կառավարել, դրանք պահանջում են մշակման հզոր տեխնոլոգիաներ:

2. Value – տվյալների նշանակություն – տեղեկատվությունը կարող է ունենալ ընկալման և մշակման տարբեր բարդություններ, ինչը բարդացնում է խելացի համակարգերի աշխատանքը:

Այս բոլոր գործոնների հիմքում ընկած է Big Data –ի տեխնոլոգիայի գործնական սկզբունքը հիմնված ցանկացած առարկայի կամ երևույթի մասին օգտագործողներին առավելագույնս տեղեկացնելու վրա: Տեղեկությունների հետ նման ծանոթության նպատակը ճիշտ որոշում կայացնելու համար օգուտներն ու թերությունները կշռելն է: Ինտելեկտուալ մեքենաներում տեղեկատվական զանգվածի հիման վրա կառուցվում է ապագայի մոդելը, իսկ հետո մոդելավորվում են տարբեր տարբերակներ և արդյունքների հետևություններ:

Ինչպե՞ս և ինչի՞ համար է կիրառվում Big Data –ն

Որքան ավելի շատ գիտենք որոշակի օբյեկտի կամ երևույթի մասին, այնքան ավելի ճշգրիտ ենք ընկալում էությունը և կարող ենք կանխատեսել ապագան: Ինտերնետից, գործարքային գործողություններից տվյալների հոսքերը գրավելիս և մշակելիս ընկերությունները կարող են բավականին ճշգրիտ կանխատեսել ապրան-

քների պահանջարկը: Նոր ուղղության զարգացմանը միացել են թվային բիզնեսի այնպիսի գերհսկաներ, ինչպիսիք են IBM-ը, Oracle, EMC և այլն: 2014 թվականից համալսարաններում ուսումնասիրվել են մեծ տվյալներ, որոնք կիրառվել են կիրառական գիտություններում՝ ճարտարագիտություն, ֆիզիկա, սոցիոլոգիա: Կան բազմաթիվ օրինակներ, թե ինչպես են օգտագործվում մեծ տվյալները բիզնեսից և մարկետինգից դուրս:

1.Առողջապահություն – ավելի շատ գիտելիքներ հիվանդությունների մասին, ավելի շատ բուժման տարբերակներ, ավելի շատ տեղեկատվություն դեղամիջոցների մասին: Այս ամենը թույլ է տվել պայքարել այնպիսի հիվանդությունների դեմ, որոնք 40 – 50 տարի առաջ անբուժելի էին համարվում:

2.Բնական և տեխնածին աղետների կանխարգելում – այս ոլորտում առավել ճշգրիտ կանխատեսումը հազարավոր մարդկանց կյանքեր է փրկում: Խելացի մեքենաների խնդիրն է հավաքել և մշակել տարատեսակ ցուցիչների ուղարկած ազդանշանները և դրանց հիման վրա օգնել մարդկանց որոշել հնարավոր աղետի ամսաթիվը և վայրը:

3.Իրավապահ մարմիններ – մեծ տվյալներն օգտագործվում են տարբեր երկրներում հանցագործությունների աճը կանխարգելելու և զսպող միջոցառումներ ձեռնարկելու համար:

Մեծ տվյալները մեծ հայտնիություն ունեն ամբողջ աշխարհում: Մեծ տվյալների մեթոդներն օգտագործում են բոլոր խոշոր ընկերությունները՝ IBM, Google, Facebook և ֆինանսական կորպորացիաները՝ Visa, Master Card, ինչպես նաև աշխարհի տարբեր երկրների նախարարությունները: Օրինակ Գերմանիայում գործազրկության նպաստի տրամադրումը կրճատվեց՝ հաշվարկելով, որ որոշ քաղաքացիներ դրանք ստանում են առանց պատճառի: Այսպիսով հնարավոր էր բյուջե վերադարձնել շուրջ 15 միլիարդ եվրո: Նույն կերպ հնարավոր կլինեք կրճատել և կարգավորել անապահովության համար տրամադրվող նպաստները Հայաստանում և բյուջե վերադարձնել կորիկ գումարներ, քանի որ Հայաստանի Հանրապետությունում ոչ բոլոր նպաստառուներն են անապահով և նպաստների զգալի մասը տրամադրվում է ապօրինաբար:

Master Card –ն օգտագործում է մեծ տվյալները հաճախորդների հաշիվների հետ կեղծ գործարքները կանխելու համար: Այսպիսով տարեկան գողությունից հնարավոր է խնայել ավելի քան 3 միլիոն ԱՄՆ դոլար:

Մոլխաղերի ոլորտում մեծ տվյալները թույլ են տալիս վերլուծել խաղացողների պահվածքը, բացահայտել ակտիվ լսարանի նախասիրությունները և դրա հիման վրա կանխատեսել խաղի նկատմամբ հետաքրքրության մակարդակը: Այսօր ի շնորհիվ մեծ տվյալների գործարաններն ավելին գիտեն իրենց հաճախորդների մասին, քան մենք մեր, այդ իսկ պատճառով Coca – Cola –ի և այլ կորպորացիաների գովազդային արշավները մեծ հաջողություն ունեն:

Big Data –ն Հայաստանում

Հայաստանում մեծ տվյալների զարգացման մակարդակի բնութագրումը անհնար է առանց հաշվի առնելու հետևյալ գործոնները.

1.Երկրում հավաքված չեն շատ տվյալներ դրանց մշակման տեխնոլոգիաների մասին խոսելու համար:

2.Մասնագետների պակաս (ամբողջ հանրապետությունում 5-6)

3.Մասնավոր հատվածը չունի հասկացողություն, թե ինչ է նշանակում այսօր Մեծ տվյալները և դրանց վերլուծությունը:

Հայաստանում մեծ տվյալների հետ աշխատում են հետևյալ ընկերությունները՝ TeamViewe Armenia, PicsArt, Manolal.ai: Բացի այդ գրեթե բոլոր տեղեկատվական հեռահաղորդակցման ընկերությունները սկսել են կիրառել տեխնոլոգիաներ, որոնք կապված են մեծ տվյալների հետ:

Մեծ տվյալների ճարտարապետ Հարութ Մարտիրոսյանը, մեծ տվյալների խոշոր փորձագետներից մեկը Հայաստանում ասել է, որ մեր երկիրն այժմ այն փուլում է, որտեղ ամբողջ աշխարհն էր 4 – 5 տարի առաջ:

Չնայած նրան, որ այս ոլորտը հիմնվում է ավտոմատիզացված տեխնոլոգիաների վրա, ամեն դեպքում որակավորված մասնագետների պահանջը կարևոր է, որոնց պատրաստման համար անհրաժեշտ է մասնագիտացված պետության կամ մասնավոր սեկտորի կողմից հովանավորված փակ ուսումնական կենտրոն:

Մինչդեռ մեր թշնամի երկրում, ի դեմս Ադրբեջանի, մեծ տվյալները մեծ զարգացում են ունեցել: 2018 թ. կայացել է Big Data Day Baku (BDDDB 2018) հետազոտական գիտաժողովը: Այն իրականացվել է ADA համալսարանի հետազոտական կենտրոնում: Փորումի գլխավոր նպատակը կայացել է հասարակության ուշադրությունը դեպի մեծ տվյալներ գրավելու վրա: Պետական և ռազմավարական օբյեկտների առաջնությանը մեծ տվյալների ներգրավմամբ, բիզնեսի զարգացումը, ինչպես նաև երիտասարդության շրջանում հետաքրքրություն սերմանելը դեպի մեծ տվյալներ:

Եթե մեծ տվյալները օգտագործվեն Հայաստանում, և հատկապես պետական հատվածում, ապա դրանց շնորհիվ խորապես կամրայնովի երկրի ռազմական անվտանգությունը, զգալիորեն կկրճատվի տեղեկատվության արտահոսքը պետական հատվածից: Հնարավոր կլինի նոր զարկ հաղորդել Հայաստանի տնտեսության առանցքային ոլորտներից մեկի՝ զբոսաշրջության զարգացմանը:

Այս ամենը հնարավոր է դարձնել իրականություն: Ավելին, մեր երկիրն ունի դրա համար անհրաժեշտ բոլոր տեխնիկական ենթակառուցվածքները:

Օգտագործված համացանցային կայքեր

- 1.<https://www.calltouch.ru/>
- 2.<https://rb.ru/howto/chto-takoe-big-data/>
- 3.<https://www.calltouch.ru/glossary/big-data/>
- 4.<https://www.facebook.com/ArmDataLab>
- 5.<https://www.worldbank.org/en/country/armenia>
- 6.https://cryptofans.ru/news/instrukcii_i_obzori/chto_takoe_big_data_prostimi_slova_mi_primenenie_i_perspektivi_bolshih_dannih.html
- 7.<https://news.myseldon.com/ru/news/index/217925057>
- 8.<https://trends.rbc.ru/trends/innovation/5d6c020b9a7947a740fea65c>
- 9.<https://infocity.az/>

ВЛИЯНИЕ БОЛЬШИХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ДАННЫХ (BIGDATA) НА РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Акобян Армине Завеновна, Торосян Српуи Геворговна

Ереванский Университет «Айбусак», Бакалавриат I курс

Рук. А. Авагян

В современной жизни объемы информации растут огромными темпами. Для того, чтобы оставаться конкурентными и, тем более, получить преимущества на рынке необходимо обеспечить получение, обработку и анализ огромного количества информации. Данное базовое начала относится не только к маркетинговой составляющей, но и к производственной и социальной сферам. А для переработки таких объемов данных необходимы новые более ёмкие, скоростные и максимально неуязвимые инструменты

IMPACT OF BIG INFORMATION DATA (BIGDATA) ON THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Armine Hakobyan, Srбуhi Torosyan

Yerevan «Haybusak» University, bachelor degree 1st year

Supervisor A.S. Avagyan

Yerevan Haybusak University

In modern life, the amount of information is growing at a tremendous pace. In order to remain competitive and to gain advantages in the market, it is necessary to ensure the receipt, processing and analysis of a huge amount of information. This basic principle applies not only to the marketing component, but also to the production and social spheres. And for processing such volumes of data, new, more capacious, high-speed and maximally invulnerable tools are needed.

ԱՆՁՆԱԿԱԶՄԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ

Անահիտ Թերզյան

Երևանի «Հայրուսակ» Համալսարան, բակալավրի 4-րդ կուրս

Ղեկավար՝ տ.գ.թ, դոցենտ Գ. Գևորգյան

Ամփոփագիր. Անձնակազմի կառավարման գործում նկատելի է այն իրողությունը, որ մարդիկ բավարարվածություն չեն ստանում իրենց աշխատանքից, իսկ կազմակերպություններն էլ չեն կարողանում օգտագործել իրենց աշխատողների տաղանդը և ստեղծագործական միտքը: XXI դարում մենեջմենթի խնդիրն է մտավոր աշխատողի արտադրողականության բարձրացումը գաղափարների շնորհիվ:

Հիմնաբաներ. անձնակազմի կառավարում, տաղանդիզմ, մարդկային կապիտալ, աշխատանքային ռեսուրսներ, առաջնորդում:

Անձնակազմի կառավարման գործում նկատելի է այն իրողությունը, որ մարդիկ բավարարվածություն չեն ստանում իրենց աշխատանքից, իսկ կազմակերպություններն էլ չեն կարողանում օգտագործել իրենց աշխատողների տաղանդը և ստեղծագործական միտքը: Ժամանակակից հասարակությունը գնում է դեպի մտավոր աշխատանքի մակարդակ, սակայն կազմակերպությունները դեռևս գործում են արդյունաբերականացման մոդելով: Ներկայումս անհամապատասխանություն է առաջացել մտավոր կարողություններ ունեցող աշխատողի և արդյունաբերականացված մտածելակերպ ունեցող ղեկավարների միջև: Ժամանակակից կառավարման տեսաբան Փիթեր Դրուքերը համեմատելով XX և XXI դարերի մենեջմենթի մոտեցումները եզրակացնում է, որ եթե XX դարի հիմնական նվաճումը հանդիսանում էր աշխատողի ֆիզիկական աշխատանքի արտադրողականության բարձրացումը, ապա XXI դարում մենեջմենթի խնդիրն է մտավոր աշխատողի արտադրողականության բարձրացումը գաղափարների շնորհիվ[1]: XXI դարում ինչպես բիզնեսում այդպես էլ մնացած ոլորտներում հիմնական արժեքավոր ակտիվը դառնում է մտավոր աշխատողը, սակայն նոր իրողությունը այն է, որ մարդիկ դեռևս սպասում են, որ ուրիշները իրենց ասեն ինչպես գործել, քանի որ չեն ցանկանում պատասխանատվություն վերցնել իրենց վրա:

Մենք հանդիսանում ենք մարդկության պատմության ամենանշանակալից փոփոխությունների մասնակիցը: Փիթեր Դրուքերը այս իրողությունը բնութագրում է այսպես. « Մի քանի հարյուրամյակ հետո, երբ մեր ժամանակները կներկայացվեն որպես հեռավոր ժամանակների պատմություն, շատ հնարավոր է, որ այս ժամանակաշրջանի ամենակարևոր իրադարձությունները համարվեն ոչ թե տեխնոլոգիաները, էլ. առևտուրը այլ մարդկության գոյատևման պայմանների աննախադեպ փոփոխությունը»:

Նոր իրողությունները պահանջում են անձնակազմի կառավարման նոր մոտեցումներ, իսկ մարդկանցից պահանջվում է լինել անհատականություններ և իրենց պոտենցիալը ներդնել հասարակության բարգավաճման համար:

Կազմակերպության անձնակազմը ինչպես վարձու, այնպես էլ սեփականատեր աշխատողների համախումբն է: Կադրերը կառավարման համակարգի գլխավոր տարրերն են և առավել արդյունավետ գործելու համար կիրառություն է ստանում մասնակցային կառավարումը, որը իրենից ներկայացնում է տարբեր թիմերի և անհատների ռեսուրսների օգտագործումը դրական արդյունք ստանալու համար[1]:

Մարդկային ռեսուրսների հետ տարվող աշխատանքը կառավարման հատուկ գործառնություններից է: Անձնակազմի կառավարման գործընթացը տրոհվում է մի քանի փուլերի.

- Անձնակազմի պլանավորում
- Անձնակազմի հավաքագրում
- Անձնակազմի ընտրություն
- Աշխատավարձի սահմանում
- Մասնագիտական կողմնորոշում
- Անձնակազմի ուսուցում
- Աշխատանքային գործունեության գնահատում
- Կարիերայի կառավարում

Անձնակազմի կառավարման հիմնական նպատակն է աշխատանքային կյանքի որակի անընդմեջ բարելավումը: Դրա բարձրացումը նպաստում է աշխատողների աշխատանքի արդյունավետության բարձրացմանը: Աշխատանքային ռեսուրսների կառավարման գործում ժամանակակից պայմաններում կարևորվում է աշխատողներին ինքնակատարելագործման մղելը:

Մենեջմենթի առանձնահատկությունները անձնակազմի կառավարման գործառնությունում պայմանավորված է տարբեր հանրությունների աշխարհընկալմամբ: Ներկայացնենք դրանցից մի քանիսը.

Ճապոնական մենեջմենթի առանձնահատկություններից են.

- Ցմահ վարձման համակարգը
- Վարձատրության ավելացումը տարիքի և ստաժի հետ միասին
- Էզալիտարիզմի սկզբունքը

Ճապոնական մենեջմենթի բնորոշ առանձնահատկությունը՝ աշխատանքային ռոտացիան է: Աշխատանքային ռոտացիան իրենից ներկայացնում է աշխատանքային դերի փոփոխություն և իրենից ներկայացնում է հետևյալ սկզբունքը. «աշխատողը իր աշխատատեղի սեփականատերը չէ»: Յուրաքանչյուր պահի կարող է փոխվել աշխատակցի պաշտոնը, սա օգնում է նաև մասնագիտական առաջխաղացմանը: Ճապոնական մենեջմենթի մյուս առանձնահատկությունը նաև կայանում է նրանում, որ աշխատում են «մենք բոլորս մի ընտանիք ենք» սկզբունքով [3]:

Ամերիկյան մենեջմենթում խրախուսվում է անհատականությունը: Ամերիկյան կազմակերպությունները հիմնականում խրախուսում են արդեն իսկ կայացած մասնագետներին: Դիտարկենք համաշխարհային ճանաչում ունեցող ամերիկյան երկու կազմակերպությունների՝ Microsoft-ի և Apple-ի օրինակները: Յուրաքանչյուր տարի Microsoft-ը և Apple-ը անցկացնում են թեստային քննություն, որին մասնակցում են այն քոլեջի շրջանավարտները ովքեր ունեն ծրագրավորողի որակավորում: Քննության միջոցով լավագույնները ընդունվում են աշխատանքի, այսպիսով ամեն տարի հավաքագրում են այսպես կոչված «թարմ ուղեղներ» և զարգացնում իրենց կազմակերպությունը: Microsoft ընկերությունը շատ դեպքերում Apple-ից «գնում է» իր աշխատակիցներին, այսինքն եթե հավանել է տվյալ աշխատակցի աշխատանքը և հասկացել, որ այդ աշխատակիցը կարող է կազմակերպության զարգացման մեջ ունենալ ներդրում, ապա Apple-ին առաջարկում է վճարել այդ աշխատակցի մեկ կամ ավելի տարիների աշխատավարձը: Համա-

ձայնության գալուց հետո աշխատակիցը անցնում է աշխատանքի որտեղ ունենում է և՛ բարձր պաշտոն, և՛ բարձր աշխատավարձ [5]: Ի տարբերություն Microsoft-ի Apple-ը ոչ միշտ է գործում բացահայտ այդ կազմակերպությունում գոյություն ունի «hat hunting» և «HR agent»-կիրառությունը՝ «hat hunting»-ը որոնում է տարբեր կազմակերպություններում աշխատող իր համար արժեքավոր ծրագրավորողների և «HR agent» -ի միջոցով «կլանում է» և ուղղորդում դեպի Apple, այնտեղ աշխատելու: Apple-ը խրախուսում է անհատականությունը, այսինքն նա չի խոստանում կարիերայի աճ, այլ նախընտրում է նրանց ովքեր արդեն իսկ մեծ հաջողությունների հասած մասնագետներ են, սակայն սա էլ է մոտիվացիայի տեսակ, նա առաջարկում է աշխատանք հասկանալով, որ տվյալ անհատը արդեն իսկ շատ լավ մասնագետ է, նրան առաջարկում է համագործակցություն, այսինքն հեղինակային իրավունքների այսպես կոչված «կիսում», եթե աշխատակիցը առաջարկում է նորություն, ապա դա ֆինանսավորում է Apple-ը. իսկ մասնագետը դրա դիմաց ստանում է կամ բարձր պաշտոն, կամ գումարային խրախուսանք կամ դիվիդենդներ[6]:

Հայաստանի Հանրապետությունում ՄՌԿ մշակույթի ձևավորման հարցում հիմնականում ազդեցություն ունեն օտարերկրյա բաժնեմասով ընկերությունների անձնակազմի կառավարման մոդելները: Սակայն դա ունի նաև իր սխալ կողմերը, քանի որ յուրաքանչյուր կազմակերպության համար պետք է մշակվի իր անձնակազմին հատուկ մոդել, օրինակ ճապոնական կամ ամերիկյան մոդելները չեն կարող լիարժեք կիրառվել ՀՀ –ում, քանի որ մարդկային ռեսուրսը իր մտածողությամբ ու ընկալումներով ունի յուրահատկություններ: Ցավով պետք է նշել, որ ՀՀ-ում առկա աղքատության բարձր մակարդակի հետևանքով մարդկանց մի ստվար զանգվածի համար աշխատանքը վերածվել է գոյամիջոցի և մոտիվացման առաջնային գործոնը շարունակում է մնալ աշխատավարձի չափը, ինչը լրջագույն խնդիր է աշխատողի կաիրերայի և մասնագիտական աճի համար:

Յուրաքանչյուր ղեկավար ցանկանում է իմանալ թե ինչ կարելի է անել, որ ենթակաները հնարավորինս արդյունավետ աշխատեն:

Դրա համար առաջարկվում է.

1. Ընկերության մշակույթի շրջանակներում առաջնահերթություն դարձնել աշխատողների զարգացումը: Թիմը պետք է լավ տեղեկացված լինի ոլորտի միտումներին և ձեռք բերի լավագույն փորձը:

2. Նախքան զարգացման ծրագիրը գործի դնելը պետք է գնահատել ներկա աշխատուժի և ընկերության հնարավորությունները:

3. Եթե աշխատողների մեծամասնությունը հետաքրքրություն է ցուցաբերում ավելի շատ տեղեկություններ իմանալ որոշակի թեմայի վերաբերյալ՝ պետք է կազմակերպել սեմինարներ, վերապատրաստումներ :

4. Ծախսերը կրճատելու համար պետք է օգտագործել թմի ներուժը, բացահայտել տաղանդավորներին:[3]

Ամփոփելով տեսական և փորձարարական ուսումնասիրության արդյունքները կարող ենք ասել.

Արդի ժամանակներում բոլոր կազմակերպություններում գլխավոր տարր համարվում են կադրերը: Եթե 20-րդ դարում գլխավորը համարվում էր կադրերի ֆիզիկական զբաղվածության և արտադրողականության ապահովումը, ապա ներկայումս գլխավոր տեղը զբաղեցնում է աշխատուժի մտավոր զարգացումն ու զբաղվածությունը: Աշխատողների շարունակական աճը հանգեցնում է կազմակերպության զարգացմանը, այն հանդիսանում է արտադրողականության և արժեքավոր աշխատողներ պահելու կարողության ռազմավարական գործիք: Կազմակերպության զարգացմանը խթանելու համար պետք է կարողանալ ճիշտ մարդկանց, ճիշտ ժամանակին, ճիշտ տեղում նշանակել: Սրա ամբողջ պատասխանատվությունը կրում է ՄՌԿ մասնագետը, ով աշխատանքի ընդունվելու դիմած մի շարք թեկնածուներից պետք է կարողանա առանձնացնել կոնկրետ անձ: Կազմա-

կերպությունը կարող է թեկնածուի ընտրությունը կատարել և՛ իր կազմակերպության ներսում, և՛ կազմակերպությունից դուրս: Կազմակերպության ներսում կատարվող ընտրությունը ունի իր առավելությունները, այս դեպքում կարիք չկա ծանոթացնել կազմակերպության կանոնակարգին և աշխատելաոճին, նաև որոշակի առումով դուրս են մղվում հոգեբանական միտումները, այլ կերպ ասած, եթե կազմակերպությունը իր աշխատողին ընտրի հենց իր «ձեռքի տակ եղած» կադրերից, ավելի քիչ ժամանակ և ֆինանսական ռեսուրսներ կծախսի, սակայն այն ունի նաև իր թերությունները, երբ թեկնածուի ընտրությունը կատարվում է ներսից ՄՌԿ մասնագետները ավելի սահմանափակ ընտրության հնարավորություն են ունենում: Ընտրությունից հետո անցում է կատարվում ադապտացիայի փուլին, ինչը առաջնահերթություններից մեկն է, քանի որ այս փուլում թեկնածուն՝ ում արդեն ընտրել է ՄՌԿ մասնագետը, ծանոթանում է կազմակերպության ներքին կանոնակարգին: Այս ամենը կազմակերպելու համար հիմք ընդունելով միջազգային փորձը, անհրաժեշտ է իրականացնել կազմակերպության հիմնական օրենքներին և նորմերին համապատասխան: Եթե կազմակերպությունը ցանկանում է միշտ լինել առաջատար պետք է զարգացնի աշխատակիցների ունակությունները: Մա համարվում է անձնակազմի կառավարման ժամանակակից մոտեցումներից մեկը: [4] Կադրային զարգացումը կարող է դրսևորվել տարբեր կերպ կախված նրանից թե կազմակերպությունը ինչքանով կարող է աջակցել դրան: Եթե չկան բավարար հնարավորություններ ապա սկզբնական շրջանում կարող է գործի դնել «mentorships»-ի սկզբունքը, որը իրենից ներկայացնում է ավելի երկար աշխատանքային փորձ ունեցող մասնագետի թրեյնինգների անցկացումը ավելի կրտսերների հետ: Հետագայում կազմակերպության զարգացմանը զուգընթաց կարելի է զարգացնել նաև զարգացման ծրագրերը մինչև իսկ անգամ աշխատողների գործուղումը դեպի արտասահմանյան երկրներ:

Ցանկացած զարգացում տանում է բազմաթիվ անորոշություններին դիմակայելու ունակության: Այդպիսին է նաև կառավարման հատուկ գործառույթի՝ անձնակազմի կառավարման զարգացման ընթացքը: Դրանում համոզվում ենք դիտարկելով անձնակազմի կառավարման հարացույցի էվոլյուցիան՝ «տնտեսական մարդու հայեցակարգից» դեպի «մարդու կառավարում» հայեցակարգին անցնելը: [1] Անձնակազմի կառավարման գործընթացում անընդհատ արձանագրվում ու կուտակվում են նոր փաստեր, որոնք միշտ չէ որ բացատրվում են եղած մոտեցումներով: ՈՒՄԿ կատարելագործվում է, հայտնաբերվում, մասնագետները առաջ են քաշում վարկածներ, տալիս են նոր բացահայտումներ, որոնց հիման վրա էլ ձևավորվում են նոր օրինաչափություններ, որոնք արդեն չեն համապատասխանում առկա հարացույցի հիմնադրույթներին և դրանք արմատապես փոխելու պահանջ են դնում: Սակայն հնի փոխարինումը նորով դժվարությունների հետ է բախվում քարացած մտածելակերպի հետևանքով: Գոյանում է ճգնաժամ, որի հաղթահարումը բնորոշվում է որպես հեղափոխություն: Ճգնաժամի գիտակցման փուլում կատարվում է վերլուծություն, իրավիճակը բացահայտելու համար և միջոցներ են ձեռնարկվում իրողությանը համապատասխան գործելու համար: Հին մոտեցումներին փոխարինում են նոր մոտեցումներ և գործընթացը շարունակվում է: Այսպես՝ եթե անձնակազմի կառավարման հին մոտեցման դեպքում գտնում էին, որ պետք է որոնել մարդկանց կառավարելու «միակ ճիշտ եղանակը», նոր մոտեցումը հռչակում է, - «մարդկանց առհասարակ կառավարել պետք չէ, խնդիրը մարդկանց առաջնորդելն է, և նպատակն էլ այն է, որ արդյունավետորեն դրսևորվեն ամեն մի անհատի գիտելիքներն ու կարողությունները»:

Իսկ անհատը արդեն դրսևորում է տաղանդիզմ, իր գաղափարների ինքնաարտահայտման, ինքնաիրացման համար գործում է հոգու կանչով, ինչը հնարավորություն է տալիս նրա ձայնը լսելի դարձնել և որով էլ նա ոգևորում է շրջապատին:

Նոր իրողությունները մտավոր զարգացած մարդուց պահանջում են, ժամանակակից միջոցներն ու գործունեության մեթոդները կիրառելով, լինել անհատականություն և իրենց պոտենցիալը ներդնել հասարակության բարեկեցության համար:

Գրականություն

1. Յու.Սուվարյան, Մենեջմենթ, Երևան, 2016
2. Հովհաննիսյան Ա. Ա., Մենեջմենթի հիմունքներ, Երևան, 2015,
3. Иванова С., Как найти своих людей, Москва, 2016, с. 8-10
4. Кибанов А.Я., Дуракова И.Б., “Управление персоналом организации: актуальные технологии найма, адаптации и аттестации, Кнорус,
5. <http://art.a-range.ru/upravlenie-personalom/menedzher-2.html>
6. <https://www.artlar.am/hy/insights/press-room/309-2017-06-08-09-55-34>

ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ ПЕРСОНАЛОМ

Анаит Терзян

«Менеджмент» IV курс

Научный руководитель **Гаяне Геворгян**

Ереванский Университет «Айбусак»

Институт экономики, менеджмента и информатики

Резюме. В управлении персоналом замечен тот факт, что люди недовольны своей работой, а организации не могут использовать талант и творческое мышление своих сотрудников, Задача менеджмента в XXI веке - повысить продуктивность интеллектуального работника с помощью идей.

STAFF MANAGEMENT APPROACHES

Anahit Terzyan

"Management" IV course

Scientific supervisor **Gayane Gevorgyan**

Summary: In staff management, the fact that people are not satisfied with their work and organizations are not able to use the talent and creative thinking of their employees is noticeable. The task of management in the XXI century is to increase the productivity of the intellectual worker through ideas.

Keywords: staff management, talent, human capital, labor resources, leadership.

ԻՐԱՎԱՆՔ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ. ԾԱԳՄԱՆ ՈՒ ԼՈՒԾԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽԱՆՔԻՆԵՐԸ ՀՀ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՅՈՒՄ

Առաքելյան Կարինե

ԵՀՀ, «Իրավագիտություն», Բակալավրիատ, 2-րդ կուրս

Միրունյան Ռաֆիկ

Երևանի «Հայրուսակ» համալսարան, Իրավագիտության և միջազգային
հարաբերությունների ինստիտուտ

Ամփոփում. Հոդվածը նվիրված է աշխատանքային պայմանագրի ծագման և լուծարման հիմնախնդրին, դրան բնորոշ հատկանիշների վերհանմանը: Հոդվածի շրջանակներում ուսումնասիրման առարկա են դարձել այնպիսի հիմնահարցեր, ինչպիսիք են ՀՀ Սահմանադրությամբ քաղաքացիներին ընձեռնված աշխատանքի ազատ ընտրության սահմանադրաիրավական ընկալումը, այն որպես քաղաքացու աշխատանքի ընտրության ազատության սկզբունքի առանձնացնող հատկանիշների շրջանակի որոշակիացում:

Աշխատանքի ազատության սկզբունքը վերաբերում է ինչպես աշխատանքային հարաբերությունների ծագման, այնպես էլ դրանց փոփոխման ու դադարեցման հարցերին՝ այն բացառություններով, որոնք սահմանված են ՀՀ օրենսդրությամբ:

Առանցքային բառեր. աշխատանքային պայմանագիր, վերապատրաստում, երաշխիքի իրացում, սոցիալական խարտիա, երկարատև համագործակցություն, առևտրային հարաբերություններ:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 57-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է երեք հիմնական բաղադրիչ, մասնավորապես՝

ա) աշխատելու (գրադվելու) և չաշխատելու (չգրադվելու), ներառյալ՝ այս կամ այն գործատուի հետ աշխատանքային պայմանագիր կնքելու և չկնքելու ազատությունը, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի,

բ) մասնագիտություն, զբաղմունքի տեսակ և գործունեության վայր ընտրելու ազատությունը,

գ) աշխատուժն իր հայեցողությամբ տնօրինելու ազատությունը, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Աշխատանքի ազատության սկզբունքը վերաբերում է ինչպես աշխատանքային հարաբերությունների ծագման, այնպես էլ դրանց փոփոխման ու դադարեցման հարցերին՝ այն բացառություններով, որոնք սահմանված են ՀՀ օրենսդրությամբ:

Աշխատանքային մյուս իրավունքները սահմանված են ՀՀ Աշխատանքային օրենսգրքով, Զբաղվածության մասին ՀՀ օրենքով, Ձեռնարկատիրության և ձեռնարկատիրական գործունեության մասին ՀՀ օրենքով և այլ օրենքներով: Դրանցով, մասնավորապես, սահմանված են արդարացի և օրենքով սահմանված նվազագույնից ոչ ցածր աշխատավարձի, հանգստի և ամենամյա արձակուրդի իրավունքը, անվտանգության և հիգիենայի պահանջները բավարարող աշխատանքային պայմանների իրավունքը: Թե սահմանադրության մեջ, թե նշված օրենսդրական ակտերում ներառված են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով և Սոցիալական խարտիայով ամրագրված հիմնարար սկզբունքները:

Աշխատանքային իրավունքին վերաբերող նորմեր պարունակող իրավական տարբեր ակտերի ուսումնասիրությունից կարելի է եզրակացություն կատարել իրավական այն մեխանիզմների և երաշխիքների վերաբերյալ, որոնց միջոցով

աշխատողները կարող են պաշտպանել իրենց իրավունքները: Դրանցից առանցքայինը սոցիալական գործընկերության և կողմերի իրավահավասարության ըսկզբունքների հիման վրա կնքված **կոլեկտիվ պայմանագիրն** է: Ակնհայտ է, որ այս երաշխիքի իրացումն ուղղակիորեն կախված է աշխատողների ներկայացուցիչների կամ արհեստակցական միության արդյունավետ գործառնությունից: Հետևաբար արհեստակցական միություններում միավորվելու, պլանավորված, կազմակերպված և նպատակադիր գործունեություն ծավալելու աշխատողների կարողությունն է պայմանավորում ինչպես այս, այնպես էլ այլ իրավական երաշխիքների ձեռք բերումն ու իրացումը: Այդ երաշխիքների շարքում են նաև աշխատանքային պայմանագրերն ու համաձայնագրերը, որոնցով ամրագրվում և վերստին հաստատվում են օրենսդրորեն սահմանված աշխատանքային իրավունքները:

ՀՀ Աշխատանքային օրենսգրքի⁴ 14-րդ հոդվածից բխում է, որ աշխատանքային իրավահարաբերությունները ծագում են գրավոր աշխատանքային պայմանագրի կնքմամբ կամ աշխատանքի ընդունման մասին անհատական իրավական ակտով: Աշխատանքային պայմանագրի կնքմամբ և աշխատանքային հարաբերությունների մեջ մտնելով՝ գործատուն և աշխատողը որպես կանոն նախատեսում են երկարատև համագործակցություն, հատկապես այն դեպքերում, երբ կնքվում է անորոշ ժամկետով աշխատանքային պայմանագիր:

Աշխատանքային պայմանագրերը հիմնականում բնութագրվում են նրանով, որ նրանք գրավոր պայմանագիր են, որում աշխատող անձի կողմից իրականացվելիք ծառայությունները պետք է ձևակերպվեն և պետք է հաստատվի վարձատրություն, որը աշխատողը կստանա այդ ծառայությունների դիմաց:

Բոլոր պարտավորությունները և բոլոր իրավունքները, որոնք համապատասխանում են երկու կողմերին, նշված են աշխատանքային պայմանագրերում: Նմանապես, պայմանագրերը արտահայտում են առևտրային հարաբերությունների շրջանակներում փոխադարձ համաձայնության անհրաժեշտությունը և նշված փոխգործակցության նպատակը կամ հիմնական նպատակը:

Նմանապես, պայմանագրերը բնութագրվում են այդ պարամետրերի տևողության արտահայտմամբ և սահմանազատմամբ. դրանք պետք է արտացոլեն նաև աշխատողի համար փորձաշրջանի բացակայությունը կամ գոյությունը:

Համաձայնագիրը նաև սահմանում է, որ ցանկացած փոփոխություն պետք է նախագրուշացվի, եթե կողմերից որևէ մեկը ցանկանում է լուծել պայմանագիրը մինչև համաձայնեցված ժամանակը:

Նմանապես, աշխատանքային պայմանագրերն արտացոլում են այն հետևանքները, որոնք գոյություն կունենան, եթե որևէ կողմերից որևէ կանոն խախտվի:

Կախված յուրաքանչյուր ընկերության և յուրաքանչյուր աշխատողի պահանջներից՝ կարող են կնքվել տարբեր տեսակի աշխատանքային պայմանագրեր: Դրանցից մի քանիսը հետևյալն են.

Անորոշ պայմանագիր

Այս աշխատանքային պայմանագրով սահմանվում է, որ աշխատողի կողմից ծառայությունները կատարելու ժամանակահատվածի վերաբերյալ որևէ սահմանափակում չկա: Այլ կերպ ասած, մշտական պայմանագրերը չեն նշում ավարտի ամսաթիվը:

Սա նշանակում է, որ աշխատողի կողմից առկա է աշխատանքի կայունություն, և եթե գործատուն ցանկանում է դադարեցնել գործարար կապը, նա ստիպված կլինի փոխհատուցել իր աշխատողին: Որոշ դեպքերում այս համաձայնագիրը կարող է իրականացվել միայն բանավոր, չնայած առաջարկվում է, որ երկու կողմերն էլ պահանջեն ձևակերպել գրավոր փաստաթղթով:

⁴ «ՀՀ Աշխատանքային օրենսգիրք», ընդունված 2004թ. նոյեմբերի 9-ին

Անժամկետ աշխատանքի ընդունումը (ի տարբերություն ժամանակավորի) իր հետ բերում է մի քանի առավելություն ոչ միայն աշխատողի, այլև նրան աշխատանքի տեղավորողների համար, քանի որ նրանք կարող են ինչ-որ կերպ օգուտ քաղել ինչ-որ հարկային օգնությունից:

Ժամանակավոր պայմանագիր

Պայմանագրի այս տեսակը բաղկացած է աշխատողի և գործատուի միջև կնքված պայմանագրից, որով հաստատվում է, որ մատուցվող ծառայությունները պահպանվելու են սահմանափակ ժամանակահատվածում. հետևաբար, դա ժամանակավոր և վճռական համաձայնություն է:

Իրենց սահմանափակ ժամանակի առանձնահատկության պատճառով այս բոլոր պայմանագրերը սովորաբար կազմվում են գրավոր, չնայած որոշ հանգամանքներում դրանք կարող են հաստատվել բանավոր:

Ժամանակավոր պայմանագրերում փորձաշրջանները թույլատրվում են և կարող են ենթակա լինել երկարաձգման: Այս դասակարգումը կարելի է բաժանել հետևյալ ենթատիպերի.

Ծառայությունների կամ աշխատանքի պայմանագրեր

Ժամանակավոր պայմանագրերի այս տեսակն օգտագործվում է հիմնականում այն գործունեության կամ աշխատանքային ծառայությունների մեջ, որի զարգացումը կունենա սկիզբ և ավարտ, որը կարող է որոշվել ժամանակին. Այլ կերպ ասած, դա նախագիծ է, որի գործողության ժամկետը լրանալու է:

Ավարտման ամսաթիվը հաճախ անորոշ է, չնայած ենթադրվում է, որ դա երկարաժամկետ աշխատանք չէ:

Վերջնական պայմանագրեր

Ժամանակավոր պայմանագրերի տևողությունը վեց ամիս է և լայնորեն օգտագործվում են այսօր, քանի որ դրանք շատ գործունակ են որոշակի ծրագրի իրականացման ընթացքում:

Կարելի է հաստատել, որ ընկերությունները օգտագործում են ժամանակավոր պայմանագրեր, երբ ժամանակավոր օգնության կարիք ունեն ` կա՛մ չնախատեսված հանգամանքների պատճառով, որոնք պահանջում են ավելի մեծ թվով աշխատողներ, կա՛մ սովորական գրաֆիկից մեկուսացված առաջադրանքների համար:

Միջանկյալ պայմանագրեր

Դրանք բաղկացած են այն պայմանագրերից, որոնց հիմնական նպատակն է ժամանակավորապես մատչելի պաշտոնի փոխարինումը կամ լուսաբանումը. Հետևաբար, այս պայմանագրերի տևողությունը կախված կլինի այն ժամանակից, որն անհրաժեշտ է փոխարինելու աշխատողի բացակայությունը ծածկելու համար:

Սովորաբար, այս պայմանագրերը տեղի են ունենում այն ժամանակ, երբ աշխատողները որոշում են դադար վերցնել, կամ երբ թափուր աշխատատեղերը հասանելի են դարձել:

Օգնության պայմանագրեր

Օգնության պայմանագրերը օգտագործվում են հատկապես այն աշխատանքային իրավիճակների ժամանակ, երբ անհրաժեշտ է իրականացնել ընկերության մեջ գտնվող անձի կողմից զբաղեցրած պաշտոնի փոխարինում:

Այնուամենայնիվ, ի տարբերություն ժամանակավոր պայմանագրի, օգնության պայմանագրերը պետք է փոխարինեն այն աշխատակցին, որի աշխատանքային օրը կրճատվել է մասնակի կենսաթոշակի արդյունքում: Հետևաբար, այս տիպի պայմանագրերը ձգտում են ծածկել օրվա այն մասը, որը դատարկ է մնացել նշված կենսաթոշակով:

Ուսում և ուսուցում

Այս պայմանագրերը նախատեսված են անհատին վերապատրաստել որոշակի ոլորտում, որպեսզի նրանք կարողանան զարգացնել իրենց աշխատանքային հմտությունները: Այսինքն ` ընկերությունը կամ ընկերակցությունը ծառայություն է

մատուցում ամենաերիտասարդին, որպեսզի նրանք կարողանան անցնել աշխատանքային փորձը:

Հետևաբար, այս պայմանագրերը կարող են կատարվել միայն 16-ից 30 տարեկան անձանց աշխատանքի տեղավորելու համար:

Այս տեսակի պայմանագրերի նպատակն է առաջարկել այլընտրանք, որը խթանում է վերապատրաստումը և աշխատանքային գործունեությունը: Այս եղանակով ավելանում է աշխատողների ներգրավումը և, միևնույն ժամանակ, անհատն ուժեղանում է իր աշխատանքային տարածքում, քանի որ դա նրանց երաշխավորում է ավելի մեծ աշխատանքային փորձ, որը կարտացոլվի ուսումնական ծրագրում:

Պրակտիկան կարող է տևել մինչև երեք տարի: Սրանից հետո աշխատողը կարող է պաշտոնապես ձեռակերպել իր մնալը ընկերությունում՝ անժամկետ պայմանագրով:

Պրակտիկայի պայմանագիր

Այս պայմանագրերը նման են ուսման և ուսուցման պայմանագրերին, քանի որ դրանք իրականացվում են այնպես, որ աշխատողը կարողանա կատարելագործել իր մասնագիտական հմտությունները:

Պրակտիկայի պայմանագրերը անհատին առաջարկում են որոշակի ոլորտում վերապատրաստման հնարավորություն և թույլ են տալիս նրանց ավելի լավ հասկանալ այն ընկերությունները կազմող տարրերը: Այս տեսակի պայմանագրերը կարող են նաև համարվել պրակտիկա, և վճարումը սովորաբար կազմում է պաշտոնական աշխատողի ստացած 75% -ից պակաս:

Տնային պայմանագիր

Տնային պայմանագրեր են համարվում այն պայմանագրերը, որոնցում աշխատանքային գործունեությունն իրականացվում է աշխատողի տնից կամ այլ վայրից, որն աշխատողն ընտրել է իր պարտականությունները կատարելու համար: Աշխատողի գտնվելու վայրի պատճառով նա գործատուի կամ ընկերության կողմից չունի այդպիսի խիստ և անմիջական հսկողություն:

Այս տեսակի համաձայնագիր կնքելու համար հատուկ պահանջներ անհրաժեշտ չեն. այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է այն գրավոր նշել պաշտոնական մոդելի հիման վրա: Տնային պայմաններում գործող պայմանագրերը ունեն նաև փորձնական շրջան, որը չպետք է գերազանցի վեց ամիսը:

Այս պայմանագրի տևողությունը կարող է լինել ինչպես սահմանափակ, այնպես էլ անժամկետ՝ կախված երկու կողմերի պահանջներից: Նմանապես, վարձատրությունը նույնպես կողմերի պայմանավորվածությամբ է կատարվում:

Հաշմանդամություն ունեցող անձանց պայմանագրեր

Ներկայումս պետական մարմինները խթանում են հաշմանդամություն ունեցող անձանց պաշտպանությունը: Հետևաբար, նրանք փորձում են դրանք ներառել ամեն օր, որպեսզի այդպիսով խթանվի սոցիալական ներառումը և ավելացվեն նրանց հնարավորությունները:

Հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար պայմանագրերի կնքումը ոչ միայն թույլ է տալիս ընկերությունների առևտրային օգուտը, այլև հնարավորություն է ընձեռում ավելի քիչ ապահովված մարդկանց: Այս տեսակի համաձայնագրերը, ինչպես նախորդները, կարող են լինել անժամկետ կամ սահմանափակ:

Մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով, այնուամենայնիվ, աշխատանքային պայմանագիր լուծվում է, աշխատանքային հարաբերությունները՝ դադարում: Աշխատանքային պայմանագրի լուծումը դադարեցնում է դրա գործողությունը, ըստ այդմ՝ դադարում են նաև դրա հիման վրա ծագած աշխատանքային հարաբերությունները: Մասնագիտական գրականության մեջ առաջանում են տերմինաբանական խնդիրներ: Որոշ տեսաբանների կարծիքով «աշխատանքային պայմանագրի դադարում» հասկացությունը, որն օգտագործվում է աշխատանքային օրենսդրության մեջ, հանդիսանում է առավել լայն հասկացություն: Այն

ընդգրկում է աշխատանքային պայմանագրի լուծման բոլոր հիմքերը և ներառում է ինչպես այն դեպքերը, երբ աշխատանքային պայմանագիրը գործողությունը դադարեցվում է կողմերի կամ կողմերից մեկի նախաձեռնությամբ, այնպես էլ այն դեպքերը, երբ կողմերի կամքից անկախ հանգամանքերով աշխատանքային հարաբերությունները դադարում են: «Աշխատանքային պայմանագրի դադարեցում» հասկացությունն իր մեջ ընդգրկում է այմանագրի լուծման այն հիմքերը, որոնց դեպքում առկա է աշխատանքային պայմանագրի կողմերի՝ աշխատողի և գործատուի կամքը⁵: Ա.Ն. Միրոնովան նշում է, որ «աշխատանքից ազատում» հասկացությունը օգտագործվում է հիմնականում իրավակիրառ պրակտիկայում այն դեպքերում, երբ նախաձեռնող կողմը հանդիսացել է աշխատողը⁶:

Աշխատանքային պայմանագրի լուծում ասելով՝ պետք է հասկանալ աշխատանքի կատարման և դրանից բխող հանդիպակաց պարտավորությունների դադարեցումը՝ դրանք չվերականգնելու մտադրությամբ: Դա նշանակում է, որ աշխատանքային պայմանագրի լուծումն ինքնին չի առաջացնում աշխատանքային իրավահարաբերությունների դադարում: Մի շարք դեպքերում աշխատանքային պայմանագիրը լուծվում է, սակայն աշխատանքային իրավահարաբերությունները դեռևս չեն դադարում, օրինակ՝ աշխատանքային պայմանագրի լուծումից հետո դեռևս գործատուն պարտավոր է կատարել վերջնահաշվարկ, աշխատողը պարտավոր է վերադարձնել աշխատանքի կատարման կապակցությամբ գործատուի կողմից իրեն հանձնված գործիքները և նյութերը:

Աշխատանքային պայմանագրի լուծման հիմքեր են համարվում իրավաբանական փաստերը, այսինքն՝ այնպիսի հանգամանքները, որոնց առկայության դեպքում օրենքը թույլ է տալիս աշխատանքային հարաբերությունների դադարում: Նման իրավաբանական փաստերը կարող են լինել երկու տեսակ. առաջինը՝ կամային գործողություններ, երբ կողմերից մեկը կամ երկու կողմը կամ աշխատանքային պայմանագրի կողմ չհանդիսացող երրորդ անձը, ով իրավունք ունի պահանջել պայմանագրի դադարում, նախաձեռնություն է ցուցաբերում աշխատանքային պայմանագրի դադարեցման վերաբերյալ, երկրորդ՝ հանգամանքներ, որոնք կապված չեն կողմերի կամքից և որոնց արդյունքում աշխատանքային պայմանագիրը դադարում է: Այսպիսով, աշխատանքային պայմանագրի դադարման հիմքերը ներառում են ինչպես միակողմ կամ երկկողմ կամային գործողությունները, այնպես էլ դեպքերը:

Աշխատանքային պայմանագրի լուծումը կարող է տեղի ունենալ միայն աշխատանքային օրենսդրությամբ նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում: Ընդ որում՝ նշված հիմքերի առկայությունը դեռևս չի դադարեցնում աշխատանքային պայմանագրի գործողությունը: Հիմքերի առկայության հետ մեկտեղ անհրաժեշտ է նաև որոշակի իրավաբանական գործողություն համապատասխան անձի կողմից (գործատուի կողմից արձակված հրաման կամ աշխատողի դիմում/հայտարարություն), որը պետք է կատարվի օրենսդրությամբ սահմանված կարգով և պետք է արտահայտի կողմի՝ աշխատանքային պայմանագրի դադարեցման կամքը:

Գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագրի դադարեցման հիմքերի առկայությունը ևս չի պարտավորեցնում վերջինիս աշխատանքից ազատել աշխատողին, այլ իրավունք է վերապահում սահմանված կարգի պահպանմամբ դադարեցնել աշխատողի հետ աշխատանքային հարաբերությունները:

Աշխատանքային պայմանագրի լուծումը գրեթե միշտ շոշափում է կողմերի իրավունքները և շահերը, հատկապես այն դեպքերում, երբ այն տեղի է ունենում կողմերից մեկի նախաձեռնությամբ և մյուս կողմի կամքին հակառակ: Աշխատանքային պայմանագրերի հանախակի դադարումը շոշափում է նաև հասարա-

⁵ Гейхман В.Л., Дмитриева И.К. Трудовое право. М., 2010. С. 130-131

⁶ Миронова А.Н. Трудовые споры о прекращении трудового договора: теоретические и практические аспекты: М., 2007.С. 12

կույթան շահերը, քանի որ առաջացնում է այնպիսի բացասական հետևանք, ինչպիսին գործազրկությունն է: Նման բացասական հետևանքներից խուսափելու և աշխատանքային հարաբերությունների կայունությունն ապահովելու նպատակով՝ պետությունը սահմանում է աշխատանքային պայմանագրի դադարման հիմքերը և կարգը:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի «Աշխատանքային պայմանագրի լուծման հիմքերը» վերառողությամբ 109-րդ հոդվածում թվարկված են աշխատանքային պայմանագրի դադարման ընդհանուր հիմքերը, որոնք սպառիչ են:

Աշխատանքային պայմանագրի դադարման հիմքերի սահմանումը, այդ թվում՝ դրանց սպառիչ թվարկումը ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով, համարվում է շատ կարևոր երաշխիք անօրինական ազատումներից :

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ աշխատանքային պայմանագիրը լուծվում է՝

- 1) կողմերի համաձայնությամբ.
- 2) պայմանագրի գործողության ժամկետը լրանալու դեպքում.
- 3) աշխատողի նախաձեռնությամբ.
- 4) գործատուի նախաձեռնությամբ.
- 5) աշխատողի պարտադիր ժամկետային զինվորական ծառայության զորակոչվելու դեպքում.
- 6) դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռի առկայության դեպքում, որին համապատասխան՝ աշխատողը ենթարկվել է այնպիսի պատասխանատվության, որը հնարավորություն չի տալիս շարունակելու աշխատանքը.
- 7) եթե օրենսդրությամբ սահմանված կարգով աշխատողը զրկվել է որոշակի աշխատանքներ կատարելու իրավունքներից.
- 8) եթե աշխատողը մինչև տասնվեց տարեկան է, և ծնողներից մեկը, որդեգրողը կամ հոգաբարձուն կամ խնամակալը, նրա առողջության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող բժիշկը կամ աշխատանքի անվտանգության ապահովման հարցերով Հայաստանի Հանրապետության կառավարության լիազորված մարմնի ծառայողը պահանջում է աշխատանքային պայմանագրի լուծում.
- 9) աշխատանքի էական պայմանները փոփոխվելու դեպքում.
- 10) ֆիզիկական անձ գործատուի մահվան դեպքում.
- 11) աշխատողի մահվան դեպքում.
- 12) աշխատանքի ընդունվելիս սույն օրենսգրքի 89-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ և (կամ) 4-րդ կետերի համաձայն՝ աշխատողի ներկայացրած տեղեկատվությունը կեղծ լինելու դեպքում.
- 12.1) աշխատողի և գործատուի համաձայնությամբ սահմանված փորձաշրջանի արդյունքներով.
- 13) աշխատանքի ընդունվելիս որոշակի աշխատանքներ կատարելու իրավունքներից զրկված լինելու փաստը աշխատողի թաքցնելու դեպքում⁷:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտեր և գրականություն.

1. ՀՀ Սահմանադրություն 2015թ.
2. ՀՀ Աշխատանքային օրենսգրք 2004թ.
3. Պետրոսյան Գ.Վ.: Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային իրավունք: (Բուհական դասագիրք): Հատուկ մաս: ԵՊՀ.-Եր., «Հայրապետ» հրատ., 2015:
4. Гейхман В.Л., Дмитриева И.К. Трудовое право. М., 2010
5. Миронова А.Н. Трудовые споры о прекращении трудового договора: теоретические и практические аспекты: М., 2007

⁷ «ՀՀ Աշխատանքային օրենսգրք», ընդունված 2004թ. նոյեմբերի 9-ին

ТРУДОВОЙ ДОГОВОР: ПРОБЛЕМЫ ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАСТОРЖЕНИЕ

Р. Сирунян, К. Аракелян

Данная статья посвящена исследованию проблемы возникновения и прекращения трудового договора, повторному исследованию его характерных особенностей. В рамках статьи предметом изучения стали такие вопросы, как конституционно-правовое восприятие свободы выбора работы, предоставленной гражданам конституцией РА, как определение объема признаков, отличающих принцип свободы выбора гражданина, были предметом исследования в этой статье. Принцип свободы труда касается как возникновения трудовых отношений, так и вопросов их изменения или прекращения за исключениями, которые определены в законодательством РА.

WORK CONTRACT. PROBLEMS OF ORIGIN AND LIQUIDATION

R. Sirunyan, K. Araqelyan

This article is dedicated to the study of the origin and termination of the employment contract, the restoration of its characteristics features. Within the framework of the article, issues such as the constitutional legal perception of free choice given to citizens by the RA Constitution, the definition of the framework of features distinguishing the principle of freedom of choice of citizenship, have been studied. The principle of freedom of labor refers both to the origin of employment relations and to the change of termination issues, with the exceptions defined by the legislation of the RA.

**ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ**

Մարիա Հախվերդյան

ԵՀՀ, «Իրավագիտություն», բակալավրիատ, 1-ին կուրս

Ղեկավար՝ իրավ. գթ. **Լիանա Մալխասյան**

Ամփոփում. Մույն աշխատանքում ներկայացված են մարդու իրավունքների պաշտպանության հիմնահարցերը պատերազմական հանցագործությունների ընթացքում: Զննարկված են Միջազգային մարդասիրական իրավունքի մի շարք նորմեր, որոնք առնչվում են մարդու իրավունքներին պատերազմական գործողությունների և ռազմական հանցագործությունների ժամանակ: Ներկայացված են Միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերի խախտումները՝ ներպետական օրինակներով: Առանձին քննարկման առարկա են դարձվել պատերազմական գործողությունների ընթացքում մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների պաշտպանությանն ուղղված միջազգային կառույցները:

Առանցքային բառեր. Ռազմական հանցագործություն, Միջազգային Քրեական դատարան, Միջազգային մարդասիրական իրավունք, ստատուտ (կանոնադրություն), զանգվածային ոչնչացում, ՄԻԵԴ (Մարդու Իրավունքների Եվրոպական Դատարան), միջազգային կոնվենցիա:

Պատերազմները եղել են ու շարունակում են մնալ ժամանակակից աշխարհի անբաժանելի մասը և մեր օրերում բազմաթիվ քաղաքակրթորեն զարգացած երկրներում այն համարվում է բնականոն երևույթ: Մեր օրերում գոյություն ունեն բազմաթիվ հաստատություններ, որոնք զբաղվում են մարդկության ռազմական պատմությունն ուսումնասիրելու գործով: Այդպիսի ինստիտուտներից է WORLD WATCH ինստիտուտը, որի տվյալների համաձայն Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո Երկրագնդի վրա ընդամենը 26 օր է եղել խաղաղ՝ առանց պատերազմների: Ընդհանուր առմամբ մարդկության պատմության մեջ ընդամենը 250 տարին է եղել խաղաղ, առանց պատերազմների: Պատերազմները տարաբնույթ են և իրենց մեջ ամբողջացնում են քաղաքացիական պատերազմներ, տարածքային հակամարտություններ, ազգամիջյան բախումներ և այլն: Նշվածները համարվում են միջազգային մարդասիրական իրավունքի խախտում:

Միջազգային մարդասիրական իրավունքը (պատերազմի իրավունք, զինված ընդհանրումների իրավունք) միջազգային իրավական նորմերի համախումբ է, որը զինված ընդհանրումների ժամանակ պաշտպանում է այն անձանց, ովքեր չեն մասնակցում կամ դադարել են մասնակցել ռազմական գործողություններին և սահմանափակում է պատերազմելու մեթոդների և միջոցների կիրառումը: Չինված ընդհանրումների ժամանակ կիրառելի միջազգային մարդասիրական իրավունքը պայմանագրերով և սովորույթներով հաստատված միջազգային կանոնների ամբողջություն է, որն ուղղված է միջազգային և ոչ միջազգային ընդհանրումներից ուղղակիորեն ծագող մարդասիրական խնդիրների լուծմանը և որը մարդասիրական նկատառումներով սահմանափակում է ընդհարման կողմերի իրավունքը է իրենց ընտրությամբ օգտագործել պատերազմելու մեթոդները և եղանակները, կամ պաշտպանել անձանց և նրանց սեփականությունը, որոնք տուժել են կամ կարող են տուժել ընդհարման հետևանքով: (1) Միջազգային մարդասիրական իրավունքը բաժանվում է երկու մասի՝ Jus in bello և Jus ad bellum: Jus ad bellum-ը դա պատերազմ վարելու կամ չվարելու իրավունքն է իսկ Jus in bello-ն արդեն ծագած պատերազմական գործողությունների ընթացքում կարգավորում է կողմերի վարքագիծը:

Միջազգային մարդասիրական իրավունքը բաղկացած է երկու բաժիններից, որոնք կոչվում են «Հազգային իրավունք» և «Ժնևյան իրավունք»: Պատմական առումով ավելի վաղ ձևավորվել է Հազգայի իրավունքը: Այնուհետև Նշված մարդա-

սիրական իրավունքի նորմերն իրենց ամրագրումն են գտել նաև 1945թ. Միրավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության մեջ: Միջազգային մարդասիրական իրավունքի աղբյուրներ են հանդիսանում հետևյալ կոնվենցիաները՝

- «Պատերազմի զոհերի պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիա
- «Ռազմագերիների հետ վարվելակերպի մասին» կոնվենցիա
- «Միջազգային բնույթ չկրող զինված ընդհանրումների զոհերի պաշտպանության մասին» կոնվենցիա
- «Միջազգային զինված ընդհանրումների զոհերի պաշտպանության մասին» կոնվենցիա
- «Բնական միջավայրի վրա ռազմական կամ թշնամական ցանկացած ներգործության արգելման մասին» և այլ կոնվենցիաներ

Բացի վերոնշյալ կոնվենցիաներից կարևոր նշանակություն ունեն նաև տարածաշրջանային միջազգային կոնվենցիաները՝ ԱՊՀ շրջաններում կնքված «Չինված հակամարտությունների զոհերի առաջնահերթ պաշտպանության միջոցների մասին» համաձայնագիրը և այլն: Միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերի իրացման և պաշտպանության գործում էական դերակատարում ունեն ոչ միայն նշված կոնվենցիաները, այլ նաև մի շարք կազմակերպություններ, որոնցից պետք է առանձնացնել Կարմիր Խաչի կոմիտեն: Կարմիր Խաչի միջազգային կոմիտեն պատերազմի ժամանակ կազմակերպում է հիվանդ ռազմիկներին, պատերազմական գործողություններում չներգրավված անձանց իսկ խաղաղ պայմաններում՝ բնական աղետներից տուժածներին և վարակիչ հիվանդություններով տառապողների պաշտպանությունը:

Մարդասիրական իրավունքի ամենաակնառու խախտումները դրանք ռազմական հանցագործություններն են: Մեր երկրում ևս բազմաթիվ են օրինակները, երբ պատերազմական գործողությունների ընթացքում խախտվում են միջազգային իրավունքի մի շարք նորմեր:

Ռազմական հանցագործությունները համարվում են միջազգային մարդասիրական իրավունքի ծանր խախտում: «Ռազմական հանցագործություն» եզրույթի սահմանումը տրված է Միջազգային Քրեական դատարանի Հռոմի ստատուտի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում: Ռազմական հանցագործությունները բաժանվում են հետևյալ ենթատեսակների՝

- Խաղաղ բնակչության դեմ ուղղված հանցագործություններ
 - Ռազմագերիների դեմ ուղղված հանցագործություններ
 - Ռազմական գործողությունների անհրաժեշտությամբ չպայմանավորված՝ բնակավայրերի, շինությունների ավերում և ոչնչացում
 - Միջազգային մարդասիրական կազմակերպությունների և դրանց ներկայացուցիչների դեմ ուղղված հանցագործություններ
 - Պատմամշակութային արժեքների ոչնչացում և թալանում
 - Չանգվածային ոչնչացման գերի կամ թունավոր միջոցների կիրառում
 - Երեխաների դեմ ուղղված հանցագործություններ և ռազմական գործողություններին նրանց ներգրավում
 - Պատերազմական էկոցիդ և այլն
- Ռազմական հանցագործություններ են համարվում՝
- ☐ Դիտավորյալ սպանությունը
 - ☐ Խոշտանգումներ կամ անմարդկային վերաբերմունքը, ներառյալ կենսաբանական փորձարկումները
 - ☐ Ռազմագերի կամ պահպանվող այլ անձին թշնամի պետության զինված ուժերում ծառայության հարկադրելը
 - ☐ Պատանդ վերցնելը
 - ☐ Ապօրինի տեղահանումը կամ տեղափոխումը կամ ազատությունից ապօրինի զրկելը և այլն()

Այժմ մարդասիրական իրավունքի նորմերի խախտումները ներկայացնենք մեր ներպետական օրինակներով, որոնք տեղի են ունեցել բազմիցս, բայց մասնավորապես անդրադարձ կատարենք 2016թ. Ապրիլյան պատերազմի և 2020թ. 44օրյա պատերազմի ընթացքում իրագործված ռազմական հանցագործություններին:

Առաջինը նշենք խաղաղ բնակչության դեմ ուղղված անմարդկային վերաբերմունքը: 2016թ. ադրբեջանական զինված ուժերը Թալիշ գյուղում գնդակահարել էին Վալերա Խալափյանին և նրա կնոջը՝ Ռազմելա Խալափյանին և կտրել նրանց ականջները: Նույն անմարդկային վերաբերմունքին է արժանացել նաև մեր հերոսներից՝ Զյարամ Սոյանը ում գլխատել էին և անգամ համացանցում տարածել գլխատված հայորդու լուսանկարները: Գռեհիկ ծաղրի ենթարկվելով ողջ ազգի արժանապատվությունը Ադրբեջանի նախագահը անգամ պարզևատրել է Զյարամ Սոյանին գլխատած զինվորականին, ինչը ևս մեկ անգամ ապացուցում է, որ մեր թշնամու մշտական մարդակեր դիմապատկերը երբեք չի փոխվում:

Հաջորդիվ անդրադառնանք մշակութային արժեքների և շինությունների ոչնչացմանը: Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից 2020թ. հոկտեմբերի 8-ին հրթիռակոծվել է Շուշիի Սուրբ Ամենափրկիչ Ղազանչեչոց եկեղեցին: Եկեղեցուց բացի ռմբակոծվել և ավերվել են բազմաթիվ շենք ու շինություններ, սակայն եկեղեցու ռմբակոծումը վայրագության ամենաարտահայտիչ ապացույցն է:

Մարդասիրական իրավունքի նորմի կոպտագույն խախտում էր նաև արգելված զինատեսակների կիրառումը, մասնավորապես Փոսֆորային զենքը: Բացի մարդկային կյանքի համար վտանգ հանդիսանալուց ֆոսֆորային զենքի կիրառումը նպաստել է բազմաթիվ էկոլոգիական աղետների առաջացման: Կարևորագույն հարցերից մեկն է ռազմագերիների դեմ ուղղված հանցագործությունները: Մասնավորապես պետք է նշել ռազմագերի մասին միջազգային մարդասիրական իրավունքով ամրագրված մի քանի կարևորագույն նորմեր: Դրանք են՝

- Ռազմագերին գտնվում է ոչ թե իրեն գերի վերցրած զորքերի այլ այն պետության իշխանության ներքո, որին դրանք պատկանում են,

- Պետությունտը պատասխանատու է իր կողմից գերեվարված անձանց ճակատագրի և պահպանման համար.

Այս հարցում ևս պետք է նշել այն հանգամանքը, որ վերոնշյալ իրավական նորմերը կրկին անգամ ոտնահարվել են մեր թշնամու կողմից, ինչի վառ ապացույցն է հայ ռազմագերիներին որպես ահաբեկիչներ և դիվերսանտներ որակելով նրանց հանդեպ քրեական գործերի հարուցումը: Այս խնդրով մշտապես հայտարարություններով հանդես է գալիս ՀՀ Մարդու իրավունքների պաշտպան Արման Թաթոյանը: Նշված ռազմական հանցագործությունները թեև մեր պետության նկատմամբ իրագործվելիս մեծամասամբ անպատիժ են մնացել և ավարտվել են միջազգային հանրության կողմից լոկ խաղաղության և զսպվածության կոչերով, այնուամենայնիվ այդ ռազմական հանցագործությունները ենթակա են իրավաբանական պատասխանատվության: Ռազմական հանցագործությունների նկատմամբ պատասխանատվությունն իրականացնում է Միջազգային Քրեական դատարանը, ՄԻԵԴ-ը: Ռազմական հանցագործությունների նկատմամբ պատասխանատվությունը լինում է քաղաքական և նյութական: Քաղաքական պատասխանատվությունը որպես կանոն ուղեկցվում է իրավախախտ պետության դեմ հարկադրական միջոցներ կիրառելով և զուգակցվում է նյութական պատասխանատվությամբ: Քաղաքական պատասխանատվության առավել տարածված ձևերն են ռեսուրսիաները, ռեպրեսիալիաները, ռեստորացիան, սատիսֆակցիան, միջազգային կազմակերպությունում անդամակցության կասեցումը կամ անդամությունից հանելը, ագրեսորին ուժով ճնշելը, որոնք իրացվում են սանկցիաների կիրառման միջոցով:

Պատերազմի առաջին օրերին Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը դիմումներ ներկայացրեց Հայաստանի ներկայացուցիչը՝ խնդրելով միջանկյալ միջոց կիրառել Ադրբեջանի և այնուհետև Թուրքիայի դեմ՝ հաշվի առնելով Մարդու

իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի լուրջ խախտումների վտանգը: ՄԻԵԴ-ը բավարարել է դիմումները, կողմերին կոչ անելով զերծ մնալ այնպիսի միջոցների կիրառումից, հատկապես ռազմական գործողությունների ըմբացքում, որոնք կարող են հանգեցնել քաղաքացիական բնակչության իրավունքների խախտումների: Սակայն միջանկյալ միջոցի կիրառման պահանջն ինքնին չի հանգեցնում ՄԻԵԴ-ում վարույթի հարուցման:

Գրականություն

1. Այվազյան Վարդան «Մարդու իրավունքներ և ազատություններ»: Ուս. ձեռնարկ, Երևան, 2007թ.
2. Արա Փիդանյան՝ «Պատերազմական հանցագործություններ հասկացության սահմանման որոշ հիմնախնդիրներ»:
3. Պատասխանատվությունը միջազգային մարդասիրական իրավունքի խախտման համար, Մելքոնյան Քաղցրիկ Մեսրոպի, 2018:
4. Сергей Лобанов Александрович, «Международная уголовная ответственность за военные преступления» Москва, 2018.
5. Rome Statute of the International Criminal Court, Article 82

Համացանցային կայքեր՝ <https://hetq.am/hy/article/66976> www.ombuds.am/

ПРОБЛЕМЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА ВО ВРЕМЯ ВОЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Ахвердян М., пр Малхасян Л.

В работе представлены вопросы защиты прав человека во время военных преступлений. Был обсуждён много норм Международного Гуманитарного Права касающихся прав человека во время военных действий и военных преступлений. На национальных примерах представлены нарушения Международного Гуманитарного Права. Стали предметом отдельных дискуссий Международные Организацииб занимающиеся защитой прав человека и основных свобод во время военных действий.

HUMAN RIGHTS DEFENSE ISSUES DURING WAR CRIMES

Hakhverdyan M., sv Malkhasyan L.

In this work are presented human rights defense issues during War Crimes. In this work were discussed many norms of International Humanitarian Law, which are connected to human rights during War and War Crimes. Infractions of International Humanitarian Law are presented by domestic examples. It has become an individual subject of discussion International Organizations dedicated to the defense of Human Rights and Fundamental Freedom during War.